

T.C

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HÂLİDİLİĞİN HAZNEVÎ KOLU, ABDURREZZAK HALÎLÎ VE
HALİFELERİ

Sadullah TAŞÇI

ŞANLIURFA - 2018

T.C

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HÂLİDİLİĞİN HAZNEVÎ KOLU, ABDURREZZAK HALÎLÎ VE
HALİFELEİRİ

Sadullah TAŞÇI

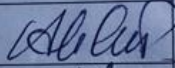
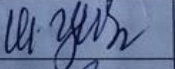
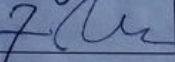
Danışman:
Doç. Dr. Ali TENİK

ŞANLIURFA - 2018

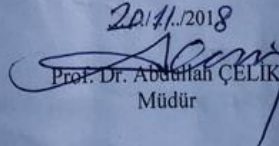
T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı 145230027 numaralı Sadullah Taşçı'nın hazırladığı "Halidiliğin Haznevî Kolu Abdurrezzak Halilî ve Halifeleri" konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 28/09/ 2018 tarihinde, saat 10:00'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

28/09/ 2018

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi: Ali TENİK	Kabul	
Üye	Doç. Dr. Abdulvahhap YILDIZ	Kabul	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi M.Sait MERMUTLU	Kabul	

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

20/11/2018

Prof. Dr. Abdullah ÇELİK
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntılar, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı : Sadullah Taşçı
Öğrenci Numarası : 145230027
Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Programı : Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe) : Halidîliğin Haznevî Kolu Abdurrezzak Halîfî ve Halifeleri

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 111 sayfalık kısmına ilişkin, 01/08/2018 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 14'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığımı ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntılarım bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağımı gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığımı, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

01/08/2018
Sadullah TAŞÇI

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 01/08/2018

Doç. Dr. Ali TENİK

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMALAR.....	VI
ÖZET.....	VII
ÖNSÖZ.....	IX
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
NAKŞİBENDÎ TARİKATI VE GELİŞİMİ.....	5
1. MEVLÂNÂ HÂLİD-İ ŞEHREZORÎ.....	6
1.1. Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî'nin Hayatı.....	6
1.2. SEYYİD TÂHÂ HAKKARÎ.....	8
1.2.1. Seyyid Tâhâ Hakkarî'nin Hayatı.....	8
1.3. SEYYİD SİBĞATULLAH ARVASÎ.....	10
1.3.1. Seyyid Sıbgatullah Arvasî'nin Hayatı.....	10
1.4. ABDURRAHMAN-I TÂĞÎ.....	12
1.4.1. Abdurrahman-ı Tâğî'nin Hayatı.....	12
1.5. FETHULLAH VERKÂNİSÎ.....	16
1.5.1. Fethullah Vekânîsî'nin Hayatı.....	16
1.6. MUHAMMED DİYÂUDDÎN NORŞİNÎ.....	19
1.6.1. Muhammed Diyâuddîn Norşinî'nin Hayatı.....	19
1.7. OHİN MEDRESESİ.....	22
1.7.1. Alaaddin Ohinî.....	22
1.7.2. Mahmud Karaköyî.....	24
1.7.3. Muhammed Asım Ohinî.....	25
1.8. AHMED HAZNEVÎ.....	26
1.8.1. Ahmed Haznevî'nin Hayatı.....	26
İKİNCİ BÖLÜM.....	30
ABDURREZZAK HALÎLÎ'NİN HAYATI, İLİM TAHSİLİ VE TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ.....	30
2. ABDURREZZAK HALÎLÎ'NİN HAYATI.....	30
2. 1. Ailesi, Soyu, Doğumu, Evliliği ve Çocukları.....	30
2. 2. İlim Tahsili ve Hocaları.....	31
2. 3. Tasavvufa İntisabı.....	33

2. 4. Hazne'deki Yılları	33
2.5. Seyr u Sülûk Yılları	34
2.6. Halifeliği Alışı.....	35
2. 7. İrşâd Faaliyetleri.....	35
2. 7. 1. Suriye'deki İrşâd Faaliyetleri.....	36
2. 7. 2. Türkiye'deki İrşâd Faaliyetleri	37
2. 7. 2. 1. Mardin Halîlî'deki İrşâd Faaliyeti	37
2. 7. 2. 2. Mardin/Pirmir'deki İrşâd Faaliyeti	38
2. 7. 2. 3. Mardin Kızıltepe'deki İrşâd Faaliyetleri.....	39
2. 8. Vefatı	40
2. 9. Abdurrezzak Halîlî'nin Halifeleri.....	41
2.9.1. Suriye'de 1938 ile 1939 Yılları Arasında Gırbavî Medresesinde İlk İlmî îcâzet Alan Öğrenciler	42
2.9.2. Suriye'de 1939 ile 1948 Yılları Arasında Hâlid Medresesinde İcazet Alan Öğrenciler.....	42
2.9.3. Türkiye'de İlim İcâzeti Alan Öğrencileri	43
2.9.3.1. 1951 ile 1954 Yılları Arasında Mardin Halîlâ Medresesinde İcâzet Alan Öğrenciler.....	43
2.9.3.2. 1954 ile 1969 Yılları Arasında Mardin/Pirmir, Mardin/Hışhışok ve Viranşehir Medresesinde İcâzet Alan Öğrenciler	43
2.9.3.3.1 Mardin/Pirmir Medresesinde İcazet Alan Öğrenciler	43
2.9.5.2.1. Mardin Hışhışok Medresesinde İcâzet Alan Öğrenciler	44
2.9.5.2.2. Şanlıurfa/Viranşehir Medresesinde İcazet Alan Öğrenciler.....	44
2.9.5.3. 1970 ile 1980 yılları arasında Mardin Kızıltepe ve Bingöl Medreselerinde İcâzet Alan Öğrenciler	44
2.9.5.3.1. Mardin/Kızıltepe İlçesinde İcâzet Alan Öğrenciler	44
2.9.5.3.2. Bingöl Medresesinde İcâzet Alan Öğrenciler.....	45
2.10. İlmî	45
2.11. Eğitim-Öğretim Metodu	46
2.12. İlme ve Âlime Verdiği Değer	47
2.13. Akraba İlişkileri	47
2.14. Cömertliği ve Misavirperverliği	48
2.15. Kûskünleri Barıştırması.....	49
2.16. Halk Üzerindeki Etkisi	49

2.17.	Gayr-i Müslimlerle İlişkisi	49
2.18.	Tasavvufi Görüşleri.....	51
2.18.1.	Tasavvuf.....	51
2.18.2.	Râbîta	52
2.18.3.	Murakabe	53
2.18.4.	Mürşîd ve Mürîd.....	54
2.18.5.	Zikir Adabı	56
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		59
ABDURREZZAK HALÎLÎ'NİN HALİFELERİ VE HALÎLÎYE MEDRESESİ		59
3.	ABDURREZZAK HALÎLÎ'NİN HALİFELERİ.....	59
3.1.	SELAHADDİN HALÎLÎ	59
3.1.1.	Doğumu	59
3.1.2.	Tahsili.....	59
3.1.3.	Tasavvufa İntisabı.....	60
3.1.4.	Evliliği ve Çocukları	61
3.1.5.	Tarîkat Silsilesi	61
3.1.6.	Halifeleri.....	61
3.2.	MUSTAFA HALÎLÎ.....	64
3.2.1.	Doğumu	64
3.2.2.	Tahsili.....	64
3.2.3.	Tasavvufa İntisabı.....	64
3.2.4.	Tedris ve İrşâdı	65
3.2.5.	Evliliği ve Çocukları	65
3.2.6.	Tarîkat Silsilesi	66
3.3.	MAZHAR NORŞİNÎ.....	66
3.3.1.	Doğumu	66
3.3.2.	Tahsili.....	67
3.3.3.	Tasavvufa İntisabı.....	67
3.3.4.	Tedris ve İrşâdı	68
3.3.5.	Halifeleri.....	69
3.3.6.	Evliliği ve Çocukları	69
3.3.7.	Tarîkat Silsilesi	69

3.4. İBRAHİM BELLÎ	70
3.4.1. Soyu, Ailesi ve Doğumu.....	70
3.4.2. Tahsili.....	71
3.4.3. Tasavvufa İntisabı	72
3.4.4. . Evliliği ve Çocukları	73
3.4.5 Halifeleri.....	73
3.4.6. Tarîkat Silsilesi	73
3.4.7. Vefatı.....	74
3.5. BEDİRHAN KANİSPÎ.....	74
3.5.1. Soyu, Ailesi ve Doğumu.....	74
3.5.2. İlim Tahsili ve Hocaları.....	75
3.5.3. Tasavvufa İntisabı	76
3.5.4. İrşâdı.....	77
3.5.5. Evliliği ve Çocukları	77
3.5.6. Tarîkat Silsilesi	77
3.6. NECMEDDİN HAZNEVÎ.....	78
3.6.1. Doğumu	78
3.6.2. Tahsili.....	78
3.6.3. Tasavvufa İntisabı	78
3.6.4. İrşâdı.....	79
3.6.5. Vefatı ve Halifeleri.....	79
3.6.6. Tarîkat Silsilesi	80
4. HALİLİYYE MEDRESESİ	80
4.1. Halîliyye Medresesinde Eğitim-Öğretimin Temel Unsurları.....	81
4.1.1. Müderrisler	81
4.1.2. Talebeler.....	81
4.2. Medreselerin Eğitim-Öğretim Müfredatı	81
4.3. Medresede Öğretim Yöntemleri ve Teknikleri	82
4.3.1. Mütalaa	82
4.3.2. Ferdi ve Toplu Eğitim	83
4.3.3. Ders ve Metin Ezberi.....	83
4.3.4. Müzakere/Tekrar.....	84
4.4. Medresede Eğitim Süresi	84

4.5. Halîlyye Medresesinde Okutulan Eserler:	85
a) Temel Eserler:	85
b) Diğer Eserler:	86
SONUÇ	87
EKLER	89
KAYNAKÇA	98

KISALTMALAR

B.	:Bin
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
H.	: Hicrî
Hız.	: Hazreti
Ks.	: Kuddise Sırruhu
M.	: Miladi
Matb.	: Matbaacılık
Ö.	: Ölümü/ ölüm tarihi
Ra.	: Radıyallahu Anh
Sad.	: Sadeleştiren
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
S.A.V	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
Terc.	. Tercüme
T.y.	: Basım Tarihi Yok
Yay.	: Yayınları

ÖZET

HALİDİLİĞİN HAZNEVÎ KOLU, ABDUREZZAK HALİLÎ VE HALİFELERİ

TAŞÇI, Sadullah

Yüksek Lisans Tezi

Tasavvuf Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ali TENİK

Ekim, 2018, 111 sayfa

Bu çalışmanın konusu Halidiliğin Haznevî koluna mesup olan Abdurrezzak Halîlî ve Halifelerinin hayatlarının incelenmesidir. Araştırmanın amacı Abdurrezzak Halîlî'nin hayatı, ilmî kişiliği, irşâd hizmetleri, tasavvufa dair görüşleri ve halifelerinin tespit edilmesidir.

Bu çalışmanın sonunda Abdurrezzak Halîlî'nin İslamî ilimleri tahsil ederken tasavvufî eğitimini tamamladığı, Mardin ve çevresinde elli yıl boyunca ders verdiği, çok sayıda ilim adamı ve halife yetiştirdiği tespit edilmiştir. Ayrıca kan davalarının önüne geçmesi, gayr-i müslimlerle olan iyi ilişkileri, mütevazî kişiliği ve tasavvufî yaşantısı onun en bariz vasıflarından olduğu belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Nakşibendîyye, Halidîyye, Abdurrezzak Halîlî, Halîlîyye Tarîkatı

ABSTRACT

KHAZNAWÎ ARM OF THE KHALIDÏSM, ABDUREZZAK KHALILÎ AND HÎS KHALÎFS

TAŞÇI, Sadullah

Master's Thesis

DEPARTMENT OF MYSTICISM

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ali TENİK

November, 2018, 111 pages

This study investigates the lives of Abdurezzak Khalili and his caliphs who are members of khaznawi branch of Khalidism. The main purposes of the study are to examine Abdurezzak Khalili's life, his scholarly personality, acts of showing the true path, and thoughts about mysticism and to determine his caliphs who are members of his sect.

This study finds out that Abdurezzak Khalili completed his Sufi training while he was studying Islamic sciences, he had taught in Mardin district for 50 years, and he trained lots of scholars and caliphs. It is also determined that his preclusion of many feuds, good relations with non-Muslims, humble personality, and Sufi life style were his most apparent features.

Keywords: Naqshbandiyya, Khalidiyye, Abdurrezzak Khalili, the Khaliliyya sect.

ÖNSÖZ

Tasavvuf İslâm medeniyeti ve kültürü içerisinde önemli bir ilim dalıdır. Tasavvufî gelenek, başlangıcından günümüze kadarki süreçte, kendi düşüncesini sistemleştiren, toplumu irfani ve ahlâkî açıdan etkileyen ve insanlar için rol model olabilecek büyük/önemli şahsiyetler yetiştirmiştir.

Tasavvuf, insanın bütünüyle ilgilenen, Müslüman kişiliği İslâmın bütünlüğü çerçevesinde geliştiren güçlü ve etki alanı geniş bir akımdır. Tasavvufun özellikle insanı yekpâre olarak ele alması insanların tasavvufa karşı sürekli bir merak ve ilgi duyulmasına neden olmuştur. Bu yüzden İslam'ın Anadolu topraklarında yayılmasının en büyük etkenlerinden birisi de şüphesiz ki büyük mutasavvıf ve arifler olmuştur.

Tasavvuf, İslam'ın yayılmasından sonra özellikle birçok coğrafyada etkili olmuş daha sonraları arifler vasıtasıyla Anadolu coğrafyasında yayılmıştır. Bu mutasavvıflar halk üzerinde büyük etkiye sahip olmuşlardır. Ülkemizde olduğu gibi bölgemizde de etkinlik gösteren bu mutasavvıfların çoğu Nakşibendîliğin Hâlidî koluna mensuptur.

Nakşibendî Tarîkatının Halidî kolunun ülkemiz içindeki yapılanması önem arz etmektedir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da etkili olan Nakşibendî Tarîkatının Halidî Kolunun geçmişten bugüne izlediği seyir, ülkemiz içindeki sufistik etkileşimi ortaya koyması yönü ile önemlidir. Bizler de tezimizde bu sufi yapılanmayı, etkisini ve etkileşimi ortaya koymaya çalışacağız.

Tezimizi üç bölüme ayırdık. Birinci bölümde, genel mahiyetiyle Nakşibendî Tarîkatını tanıtip daha sonra Hâlidî kolunun silsilesinde geçen ve Abdurrezzak Halîlî'ye kadar olan halifelerin hayatlarını açıklamaya çalıştık. İkinci bölümde, Abdurrezzak Halîlî'nin hayatı, şahsiyeti ve tasavvufî görüşleri hakkında elde bulunan verilerden yararlanarak açıklamaya çalıştık. Üçüncü bölümde ise, Abdurrezzak Halîlî'nin halifelerinin hayatlarını ve Halîlâ medresesindeki eğitim-öğretimi konu aldık.

Tezimizin danışmanlığını yapan değerli hocam Doç. Dr. Ali Tenik Beyefendi'ye, tezimizde bizlere yol gösteren değerli babam Kızıltepe İlçe Müftüsü

Mahsum Taşçı Beyefendi'ye, kişisel görüşmelerimizde bizleri kırmayıp halifeleri hakkında kıymetli bilgilerini esirgemeyen değerli seydalarımız beyefendilere teşekkürü borç bilirim.

Sadullah Taşçı

Kızıltepe

GİRİŞ

A) ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Çalışmamızın konusunu, Suriye ve Türkiye sınırları içerisinde yaşamış olup hizmetleri Suriye ve Türkiye'nin birçok bölgesine yayılmış âlim ve Nakşîbendî Tarikatının önemli şahsiyetlerinden biri olan Abdurrezzak Halîlî ve kendisinden tasavvuf terbiyesi alan Halifelerinin hayatı oluşturmaktadır.

Tezimizin ana konusu olan Abdurrezzak Halîlî, dönemin etkili müridlerinden olan Ahmed Haznevi'nin yanında tasavvufî edeb ve terbiyesini almış, manevî yönden kemâle ermiştir. Kendisi özellikle Mardin bölgesinde kitleleri etkileyen mutasavvıflardan biri olmuştur. Mardin'in çok kültürlü bir şehir olması hasebiyle özellikle onun gayri müslimlerle olan ilişkisi ona ayrı bir önem kazandırmıştır. Hayatının büyük bir bölümünü ilme adayan Abdurrezzak Halîlî, medreselerde sürekli ders vermiş, halkla iç içe olmuş ve geride birçok mürid ve halife bırakmıştır.

Abdurrezzak Halîlî, sohbetlerinde ahlâk eğitimi, toplumsal ahlâk, zikir, râbîta ve nefisle mücadele gibi hususların önemine sürekli vurgu yapmış büyük bir mutasavvıftır. Kendisi özellikle Kur'an ve Sünnet'e uygun bir hayat tarzının yaşanması gerektiğini dile getirmiş ve bu esaslar muvâcehesinde hayatına yön vermiştir.

Yaptığımız araştırmalarda konumuzla ilgili daha önce yapılmış konuyla ilgili hiçbir akademik çalışma olmadığından bu konu hakkında araştırma yapma, bilgi toplama ve akademik bir çalışma yapma ihtiyacı hissettik. Çalışmamız bu alanda yapılan ilk çalışma olması yönü ile önem arz etmektedir.

B) ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Abdurrezzak Halîlî ve halifelerinin bölgenin irşâdı ile ilgili rolleri inkâr edilemez. Abdurrezzak Halîlî ve halifelerinin bölgede güçlü ve etkin olmalarından dolayı tezimizi bu konuya hasretmiş bulunmaktayız. Bu çalışmamızda esas amaç, Türkiye ve Suriye'de toplum üzerinde büyük etkisi bulunan Ahmed Haznevî'nin

halifeleri hakkında pek fazla araştırma olmamasından dolayı, Ahmed Haznevî'nin meydana getirdiği etkiyi aynı ölçüde kendi bölgesinde de oluşturan Abdurrezak Halîlî ve halifelerini bir nebze de olsa anlatmaya çalışmaktır.

Gerek şifâhi, gerekse basılmamış eserlerin tercümesiyle konu hakkında birçok bilgi elde edilmeye çalışılmıştır. Onun hayatıyla ilgili şifâhi bilgilere çokça başvurma mecburiyetinde olduğumuzdan ve onun ailesini yakinen tanımamızdan dolayı bazı paragraflarda kendi gözlemlerimize dayanarak bilgi vermeye çalıştık. Basılan eser, makale ve tebliğlerden de yararlanmaya ve sahih bilgilere ulaşmaya, kitabi ve şifahi yollarla ulaşabildiğimiz tüm kaynaklardan faydalanmaya çalıştık.

Tezimizde konu aldığımız şahsiyetlerin doğum ve ölüm tarihlerini vermeye, aileleri, soyları, yaşadıkları yerler, ilim ve irşad faaliyetleri, öğrencileri ve tasavvufi tecrübeleri hakkında bilgi vermeye çalıştık. Özellikle Abdurrezak Halîlî'nin hayatı ve faaliyetleri üzerinde çokça durmaya özen gösterdik. Bölgedeki medrese geleneğinin nasıl işlediğini ve etkisini gözler önüne sermeye çalıştık.

C) ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLARI

Tezimizin esas konusu Abdurrezak Halelî'nin hayatı olması hasebiyle, birinci bölümde Nakşibendî ve Hâlidîlik hakkında çok geniş bilgi verme ihtiyacı hissetmedik. Bu konuyla ilgili birçok akademik çalışma yapılmış olduğundan bizim bunlara tekrar değinmemize ihtiyaç duymadık. Bu yüzden konumuzu sınırlamaya ve ana konuya odaklanmaya çalıştık. Ancak ikinci ve üçüncü bölümde Abdurrezak Halîlî ve halifelerinin hayatı hakkında sınırlamalara gitmedik. Konuyu ayrıntılı bir şekilde irdelemeye çalıştık.

D) ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Abdurrezak Halîlî'nin hayatıyla ilgili basılmış eserler pek fazla olmadığından Kızıltepe ilçesinde yaşayan aile fertlerinden şifâhi olarak birçok önemli bilgiler alınmış ve ayrıca basılmamış el yazması eserlerden yararlanılmıştır. Tezimizin kaynakları arasında basılmış eserler, makale ve tebliğler de bulunmaktadır. Yararlandığımız başlıca kitap, makale ve tebliğler şunlardır:

Kitaplar:

Dertli, Yahya, (2006). *Ahlâk'ın-Nebevî Şeyh Abdurrezzak el-Halîlî ve Tasavvuf Dersleri*, Kahramanmaraş: Can Ofset Yayınları.

Haznevî, Şeyh Alaeddin, (2012). *Muhammed Diyâuddîn ve Şah-ı Hazne Hayat ve Menkıbeleri*, çev. Abdullah Demiray, İstanbul: Semerkand Yay.

Korkusuz, Mehmet Şefik, (2010). *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendî*, İstanbul: Pak Ajansı Yayınları.

Memiş, Abdurrahman, (2014). *Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî Hazretleri*, Ankara: Nasihat Yayınları.

Tenik, Ali, (2015). *Tarihsel Süreçte Kürt Coğrafyasında Tasavvuf ve Tarîkatlar*, İstanbul: Nubihar Yayınları.

Yıldız, Muhammed Zahir, (2014). *Seyda Şeyh Farukî el-Belli*, İstanbul: Reyhanî Yayınları.

Makaleler:

Çakır, Mehmet Saki, (2017). “Şeyh Abdurrahman-ı Tağî ve Norşin Tekkesinden Yayılan Kollar”, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 3.

Seydaoğulları, Muhammed Mehdi, (2014). *Ahlâk'ın-Nebevî Şeyh Abdurrezzak el-Halîlî Hayatı ve Tasavvuf Dersleri*, *Âl-i Beyt Dergisi*, S. 2.

Seydaoğulları, Muhammed Mehdi, (2014). *Seyid Tâhâ Nehrî Hazretleri*, *Âl-i Beyt Dergisi*, S. 10.

Seydaoğulları, Muhammed Mehdi, (2008). *Zamanın Kandillerinden Şâh-ı Nakşibend Muhammed Bahâeddin (R.A) Hazretleri*, *Âl-i Beyt Dergisi*, S. 3.

Seydaoğulları, Muhammed Mehdi, (2008). *Seyyid Sıbğatullah el-Arvasî (Gavs-i Hizanî)'nin Hayatı*, *Âl-i Beyt Dergisi*, S.5.

Tan, Zeki, (2013). “Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin Talebelerinden Seyyid Tâhâ el-Hakkârî” *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 3.

Yıldız, Muhammed Zahir, (2016). Seyda İbrahim el-Farukî Bellî Hazretleri, *İslami Hayat Dergisi*, S. 48.

Tebliğler:

Hamidi, Muhammed Sadık, (2012). “*Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler*”, Ed., Fikret Gedikli 1. C. Muş: MŞÜ. Yay.

Yakışık, Nizamettin, (2012). “*Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler*”, Ed., Fikret Gedikli, Muş: M.Ş.Ü. Yay.

Görüşmelerimizde şifahi olarak bilgi adlığımız şahıslar:

1. Selahaddin Halîfî
2. Mustafa Halîfî
3. Abdulkudus Demirel
4. Bedirhan Kanispî
5. Fethullah Ayte
6. Nafi Yıldız
7. Fatih Seydaoğulları
8. Rahmetulah Norşinî
9. Mehmet Norşinî
10. Mesud Ayte
11. Mahsum Taşçı
12. Hafız Taşçı
13. Muhsin Haznevî
14. Diyâuddîn Seydaoğulları

BİRİNCİ BÖLÜM

NAKŞİBENDÎ TARİKATI VE GELİŞİMİ

Nakşibendi Tarikatı 14. Yüzyılın ortalarında Muhammed Bahâuddîn Nakşibend el-Buhari tarafından kurulmuştur. Bahâuddîn Nakşibend 1318 yılında Buhâra civarında bulunan Kasr-ı Ârifân denilen köyde dünyaya gelmiştir. Daha küçük yaşlarda iken Hâce Muhammed Baba Semmâsî tarafından mânevî evlatlığa kabul edilmiştir. Babası tarafından o dönemin âlim ve mürşid-i kâmiller tarafından eğitilmesi amacıyla çeşitli şehirlere ve Semerkand'a götürülmüştür. Bahâuddîn Nakşibend babasının vasiyeti üzerine tasavvufî terbiyesini Seyyid Emir Külâl'in yanında yapmak için Kasr-ı Ârifân'a gitmiştir. Külâl, yedi yıl boyunca Bahâuddîn Nakşibendi'nin kendi sohbetlerine katılmasını sağlayarak kemâle erdirmiş, zikir ve seyr u sülûk âdâbını tamamlamıştır. Muhammed Bahâuddîn, her ne kadar Emir Külâl'e intisap ettiğini söylese de, asıl mürşid'inin kendisinden önce vefat etmiş olan Abdulhâlık Gücdâvanî olduğu kabul edilmiştir. Emir Külâl, vefat etmeden kısa bir süre önce müridlerine; "Bahâuddîn'e uyun." demesi üzerine etrafında büyük kalabalık oluştu ve irşâd faaliyetlerini bundan sonra hızlandırdı. (Seydaoğulları, 2008, s. 60; Yılmaz, 1990, s. 48)

Şah-ı Nakşibend İslam âlemine en önemli katkısı batınî ve felsefî hareketlere karşı set oluşu ve yabancı tesir ve unsurlardan uzaklığı olmuştur. Bu yönü ile İslâm Tasavvufu en mükemmel şekline ulaştı. Allah'ın hükümlerine bağlı kalarak batıl hareketlere karşı durmuş ve müridlerini sürekli bu yönde eğitmiştir. İnsanlardan ayrılarak inzivaya çekilmek yerine sosyal hayata aktif olarak katılmak ve buna rağmen Allah'a kulukta kusur etmemek suretiyle "halvet der encümen'i" temel prensip olarak benimsemiştir. (M. Seydaoğulları, 2008, s. 61)

1389 yılında doğduğu yer olan Kasr-ı Ârifân'da vefat eden Bahâuddîn Nakşibend, cenaze merasiminde şu beytin okunmasını istemişti: "Büyük müsrifleriz köyünde Ey Şah, cemâlinden kılarız şey'en lillah." (Pesen, 2012, s. 32, M. Seydaoğulları, 2008, s. 60)

Bahâuddîn Nakşibendi'den sonra gelen İmam Rabbanî (ö. 1624) ve Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî gibi Nakşibendî müceddidleri yeni bir tarikat kurucuları değil Nakşibendîyye tarikatının muhtelif kollarının kurucularıdır. Nakşibendî tarikatı İmam-ı Rabbanî ile Hindistan'da yayıldı. Mevlânâ Hâlid döneminde ise, Osmanlılar

idaresinde genişleyip istikrar kazandı. Son dönemlerde ise Fas'tan Endonezya'ya ve Çin'den Doğu Afrika'ya kadar yayılma göstermiştir. (M. Seydaoğulları, 2008, s. 62)

1. MEVLÂNÂ HÂLİD-İ ŞEHREZORÎ

1.1. Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî'nin Hayatı

Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî, (ö. 1242/1827) 13. Asrın müceddidi olarak bilinen, büyük bir âlim ve kâmil bir mürşiddir. Nakşibendi Tarikâtının Hâlidiyye kolunun kurucusudur. Asıl adı Ebü'l-Behâ Diyâddin eş-Şehrezorî'dir. (Bağdâdî, 2011, s. 9)

Doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. Kaynakların önemli bir bölümü 1788 yılında Şehrezorî beldesine bağlı Karadağ kasabasında dünyaya geldiğinden bahseder. (Memiş, 2014, s. 11) Ayrıca Şehrezor'a bağlı Karadağ kasabasının nahiyesi olan Zerdîyâvâ'da dünyaya geldiği de söylenir. (Kavak, 2016, s.58)

Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî'nin nisbesi, Hâlid b. Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Taha el-Osmânî'dir. Nesebi ise, halk arasında Şeşengoşt lakabıyla tanınan Pîr Mîkâil'e dayanır. Bu iki nesebin kaynağı Zinnureyn lakabı ile meşhur olan üçüncü halife Hz. Osman'a dayandığı için kendisine "Osmanî" denilmiştir. "Efendimiz, büyüğümüz" anlamına gelen Mevlânâ ismiyle de anılmıştır. (Şükrü, 2013, s. 19; Bağdâdî, 2011, s. 9)

Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî, çocukluk döneminde Karadağ medreselerinde Kur'an-ı Kerim okuyarak ilim tahsiline başlar. İlk eğitimini bu medreselerde tamamlar. Bundan sonra Akaid, sarf, nahiv, tefsir, hadis, kelâm, belâgat vb. bütün aklî ve naklî ilimleri öğrenir. Bu alandaki başarısıyla şöhret kazanır. Ayrıca yazdığı şiirler, parlak zekâsı, ahlâkı ve takvasıyla dikkatleri üzerine çeker. (Memiş, 2014, s. 12)

Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî, ilim ve irfanını artırmak için Karadağ kazasından ayrılarak Süleymaniye'de bulunan âlimlerden dersler aldı. Önce Şeyh Abdullah Hırpanî,(ö. 1254/1838) İbrahim Beyârî,(ö.1250/1834) Molla Muhammed Salih,(ö. 1229/1814) gibi dönemin önde gelen âlimlerinden dersler alan Şehrezorî, özellikle

Abdurrahman Paşa Mescid'inin müderrisi olan devrin iki büyük âlimi Abdülkerim el-Berzencî(ö. 1213/1798) ile Abdurrahim Berzencî(ö. 1215/1800)'nin derslerine katılmıştır. Bu âlimlerde zâhirî derslerini tamamlayarak ilmî icâzetini alır. (Nakşibendî, 2013, s. 311, Bağdâdî, 2011, s. 10)

Şehrezorî, medreseden mezun olduktan sonra bütün zamanını ilim ve ibadetle geçirir. Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî beş ay gibi kısa sürede Hindistan'da Abdullah Dihlevî'nin yanında tasavvuf terbiyesini tamamlar. Abdullah ed-Dihlevî(ö. 1240/1824) Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî'de gördüğü mânevî tecelliler sonucunda kendisine Nakşibendîyye, Kadiriyye, Sühreverdiyye, Kübreviyye, ve Çeştiyye tarikatları ile irşâd icâzeti verir. (Memiş, 2014, s. 21)

Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî Bağdat'ta, Süleymaniye'de zâviyeler inşa ettirerek irşâdla meşgul olur. En uzak beldelelerden, her taraftan âlimler, kendisinden feyizlenmeye ve istimdad almaya gelir. Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî geride birçok halife ve mürşid bırakarak, 9 Haziran 1827'de 49 yaşında âhirete irtihal eder. (Bağdâdî, 2013, s. 26)

Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî yaşadığı süre boyunca birçok alanda eser bırakır. Bunlardan biri, Muhakkik Siyâlkûtî'nin, *Haşiyetü alâ Haşiyet-i Abdulğafûr el-Lârî ale'l-Fevâidi'd-Diyâiyye fi'n-Nahv* üzerine yaptığı ta'likatıdır. Akaid üzerine yaptığı bir çalışma ise *Makâmât-ı Hariri* üzerine bir şerhi, *Îrâde-i Cüz'îyye risalesi*, *Hayâlî'nin Siyâlkûtî haşiyesi* üzerine taliki ve râbitanın ispatı hakkında Farsça bir divanı bulunmaktadır. (Bağdâdî, 2013, s. 28)

Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî'nin tasavvufî neşvesiyle büyüttüğü ve mânevî terbiyesi altında geliştirdiği halifeleri fazladır. Bunlardan bazıları şunlardır; İbn Abidin (ö.1252/1836), Ahmed Diyâuddîn Gümüştanevî(ö.1275/1858), Mekkizade Mustafa Asım Efendi(ö.1262/1846), Şihâbuddin el-Alûsî(ö.1270/1854). (Bağdâdî, 2013: 34) Şeyh Halid-i Cezerî(ö. 1255/1839) Şeyh Ali Septî(ö.1287/1870).

Çalışmamızın sınırlarını aşacağından Mevlana Halid-i Şehrezorî'nin halifelerinin tümü hakkında detaylı bilgi veremeyeceğiz. Ancak Nakşibendî Tarikatının Hâlidîyye kolunun Anadolu'da irşâd faaliyetini yürüten Seyyid Tâhâ Hakkarî'den Abdurrezzak Halîlî'ye kadar olan silsiledeki halifelerinin hayatlarını ele alacağız.

1.2. SEYYİD TÂHÂ HAKKARÎ

1.2.1. Seyyid Tâhâ Hakkârî'nin Hayatı

Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî birçok halife ve mürîdin yanısıra birçok eser de bırakarak vefat etti. Ardından gelen halifelerinden biri olan Seyyid Taha,(ö. 1296/1853) büyük âlim ve mürşid olup, Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî'nin tasavvufî eğitiminde yetişmiştir. (M. Seydaoğulları, 2009, s. 53)

Seyyid Tâhâ, Hakkârî ilinin Şemdinli ilçesine bağlı Nehri(Bağlar) isimli köyünde doğmuş, doğum tarihi ise belli değildir. Babasının ismi Ahmed, dedesinin ismi de Salih'tir. (Kavak, 2016: 153; Korkusuz, 2010, s. 13)

Seyyid Tâhâ, ilk eğitimine babası Molla Ahmed'in yanında Kur'an-ı Kerim'le başlar, bundan sonra ilim ve irfanını artırmak için Bağdat, Erbil, Süleymaniye, Kerkük ve Musul gibi şehirlere giderek tefsir, hadis, fıkıh gibi zâhirî ilimleri tahsil etmesinin yanında fen ve edebiyat derslerini de tahsil eder. (Kavak, 2016, s. 153)

Seyyid Abdullah, gün geçtikçe Seyyid Tahâ'nın zâhirî ilimlerdeki başarısından, edep ve terbiyesinden etkilenir. Seyyid Abdullah Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî'yi bir ziyaretinde Seyyid Tâhâ'nın ferasetinden bahseder. Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî bir daha ki gelişinde onu getirmesini söyler. Bir daha ki seferde Seyyid Abdullah, Seyyid Tâhâ'yı Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî'nin huzuruna getirir. Seyyid Tâhâ edep ve terbiye içerisinde Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî'nin huzurunda oturur. Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî kendisine, “Oğlum deden Abdulkadir Geylânî'nin mezarında istihare yap bakalım neler tecelli edecek.”der. Seyyid Tâhâ dedesinin mezarında isihareyi yapar. Abdulkadir Geylânî'nin ruhaniyetini görür. Dedesi kendisine, “benim tarikatım çok büyük olduğu halde taliplisi kalmamıştır. Günümüzün Abdulkadir'i Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî'dir. Hemen ona koş.”der. Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî'nin yanına gelip hemen tasavvufî terbiyesine başlar. Bu seyr u sülûk süreci seksen gün sürer. Seyr u sülûk yolundan sonra mürşîdi Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî ona irşâd vazifesini verir. (Tan, 2013, s. 99)

Hâlidîlik, Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî'den Seyyid Abdullah Hakkârî'nin vasıtasıyla Türkiye sınırları içerisine girmiştir. Hâlidî tarikatı Seyyid Tâhâ sayesinde

Anadolu topraklarında insanların kalplerinde neşvü neva bulmuştur. (Nakşibendî, 2013, s. 347-348)

Seyyid Tâhâ, irşâd faaliyetlerine Hakkari'nin Nehri kasabasında başladı. Seyyid Tâhâ'nın irşâd faaliyetlerine başlamasının ardından dört bir taraftan insanlar dergâhına akın akın gelmeye başlar. Seyyid Tâhâ'nın irşâdları sayesinde kendisinin halifeleri irşâd halkasını kuzeyde Kafkasya'ya, batıda İstanbul üzerinden Avrupa'ya güneyde Kuzey Afrika'ya ulaştırırlar. (Nakşibendî, 2013, s. 348)

Bir gün İran'da Şii mezhebine bağlı olan Şah Muhammed, gördüğü bir rüya üzerine ehl-i sünnet inancına bağlanmak ister. Etrafında bulunan kişilere ehl-i sünnet hakkında bilgi toplamalarını emreder. Etrafindakiler ehl-i sünnet'i tanıtacak kişinin Hakkari'nin Nehri kasabasında bulunan Seyyid Tâhâ'nın olacağını söyler. İran Şahı, Seyyid Tâhâ'ya bir mektup yazar. Mektupta kendisine ehl-i sünnet'i öğrenmek, dini ve tasavvufî konularda kendilerine rehber olacak bir ehl-i sünnet âlimi göndermesini ister. Seyyid Tâhâ Nehri'de yetiştirdiği Molla Abdurrahim'i gönderir. Şah Abdurrahim'in hizmetlerinden o kadar memnun kaldılar ki Seyyid Tâhâ'ya Türkiye sınırındaki Mirgüvar ve Nürgüvar adlı iki beldeyi tarım alanlarıyla beraber gelirlerini de bağışlamak ister. Seyyid Tâhâ Allah yolunun hiçbir ücrete tabi olmayacağını, bu hizmetlerin karşılığının sadece Allah tarafından verileceğini söyler. Ve kendisine teklif edilen köyleri kabul etmez. (Korkusuz, 2010, s. 16; Nakşibendî, 2013, s. 349)

Seyyid Tâhâ kırk iki yıllık irşâd vazifesine durmadan devam etmiş ve kendisinden sonra birçok halife bırakarak 1853 yılında vefat etmiştir. (Korkusuz, 2010, s. 23)

Seyyid Tâhâ'nın mânevî terbiyesinde yetişen halifeleri şunlardır: Molla Ahmed'i-Meczub, Şeyhü'l-İslam Kerkurî, Şeyh Abdullah Neybukî, Seyyid Abdulahad, (Seyyid Tâhâ'nın damadıdır.), Mevlana Hacı Hakkari, Şeyh Süleyman Bıradostî, Molla Muhammed Munhani-i Hoşabî, Seyyid Salih, (Seyyid Tâhâ'nın kardeşi) Seyyid Fehim Arvasî, Seyyid Tâhâ, (Köse Halife) Şeyh Muhammed Kufrevî, Seyyid Sibgatullah Arvasî, Şeyh Abdusselam Barzanî, Şeyh Kemal el-Hüseynî (Korkusuz, 2010, s. 24)

1.3. SEYYİD SİBĞATULLAH ARVASİ

1.3.1. Seyyid Sıbgatullah Arvasî'nin Hayatı

Sıbgatullah Arvasî,(ö. 1286/1870) Seyyid Tâhâ'nın halifelerindendir. Kendisi *Gavsü'l-Âzam*, *Gavsı Hizani* ve kısaca *Gavs* lakaplarıyla meşhur olmuştur. Van'ın Müküs/Bahçesaray ilçesine bağlı Arvas Köyü'nde doğduğu için *Arvasî* nisbesiyle tanınmıştır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. (Okur, Önlüer, 2015, s. 19)

Babasının ismi Seyyid Lütfullah, dedesinin ismi Abdurrahman, annesinin ismi de Rihlete Hanımdır. Aslen Müküs'lüdür. (Korkusuz, 2010, s. 41)

Sıbgatullah Arvasî, takvâ sahibi tasavvuf ehliyle ilim tahsiline küçük yaşlarda başlar. Ailesi Sıbgatullah Arvasî'nin yetişmesi için özel gayretler sarfetmiştir. Kendisi de zeki ve gayretli bir kişi olduğundan ailesinin dileği doğrultusunda gayret sarfeder. İlmini zâhirî ve bâtinî ilimlerde dönemin mahir olan âlim ve müşîdlerden almıştır. Sıbgatullah Arvasî'nin hocaları bilinmemekle beraber birçoğu çevrede bilinen ve tanınan şahsiyetlerdendir. Melekend'li Molla Abdurrahman'ın hocalarından biri olduğu bilinmektedir. Sıbgatullah Arvasî, ayrıca Van'da bulunan Şeyh Muhyiddin'in ilim halkasına katılmış, şeriat ve tarikat ilimlerini ondan almıştır. (Nakşibendî, 2013, s. 353; Korkusuz, 2010, s. 43, Okur, Önlüer, 2015, s. 19)

Sıbgatullah Arvasî'nin küçük yaşlardaki hallerinden dolayı kendisinin ileride istidat sahibi olacağı söylenmiştir. Tasavvufa ve tarıkata olan ilgisi Şeyh Muhyiddin Suhranî'nin sohbetlerine katılması ile artmıştır. Bu yüzden ilk tarikat pîrî Şeyh Muhyiddin Suhranî'dir. Şeyh Muhyiddin'in sohbetlerinden ve ilmînden feyizler almıştır. Bu yüzden tasavvufta seyr u sülûkte katedeceği merhalelerini Muhyiddin Suhranî'nin yanında geçirmiştir. (Nakşibendî, 2013, s. 354)

Sıbgatullah Arvasî, Muhyiddin Suhranî'nin vefatından sonra Bitlis'li Kadirî tarikatının Nuriyye kolunun şeyhi olan Şeyh Musa Efendiye intisap etmiştir. Sıbgatullah Arvasî, Muhyiddin Suhranî hakkında “şayet Seyyid Tâhâ'yı tanımamış olsaydım bu zata biat ederdim.” demiştir. Bunların yanı sıra Bitlisli Şeyh Abdulkadir'e de intisap etmiştir. (Korkusuz, 2010, s. 44)

Muhyiddin Suhranî, Şeyh Musa Efendi ve Şeyh Abdulkadir'e intisaplarından sonra sırasıyla Şeyh Hâlid-i Cezerî, Şeyh Salih-i Sıpkî ve Seyyid Tâhâ'ya intisap

etmiştir. Seyyid Tâhâ'nın vefatından sonra üstadının emriyle intisap ettiği mürşîdi Seyyid Salih'tir. (Okur, Önlüer, 2015, s. 20)

Sıbğatullah Arvasî, Seyyid Tâhâ'nın irşâd halkasında on üç yıl geçirmiştir. Seyyid Tâhâ, kendisinin tasavvuf terbiyesinde ilerlemesini sağlamış ve onun *Ğavslık* makâmına çıkmasına vesile olmuştur. (Nakşibendî, 2013, s. 354)

Sıbğatullah Arvasî, irşâd faaliyetini icra etme görevini aldıktan sonra memleketinde irşâdını icra etmeye başlamıştır. Önceleri Kadîri tarîkatına mensup iken daha sonra Nakşibendi tarîkatına intisab etmesi hoş karşılanmamıştır. O zaman yörenin Mîr'i olan Hizanlı Mir Şeref, Sıbğatullah Arvasî'yi köyden çıkarmış ve sürgüne göndertmiştir. (Korkusuz, 2010, s. 45)

Sıbğatullah Arvasî, sürgün edildiği Kavar Köyü'nde irşâd faaliyetlerine 5-6 ay devam etmiştir. Sıbğatullah Arvasî'ye eski köy büyükleri ricada bulunarak onun tekrar köye gelmesini sağlamış iseler de Mir Şeref onu bu sefer Horos Köyü'ne sürgün ettirmiştir. Sıbğatullah Arvasî, sürgününü bir müddet Horos'ta geçirdi ve irşâd vazifesini burada devam ettirdi. Sıbğatullah Arvasî, Seyyid Tâhâ'yı ziyarete giderek Mir Şeref'in kendisine yaptığı eziyetleri anlatır. Seyyid Tâhâ ise kendisine sabırlı olmasını ve yakında Mir Şeref'in görevden el çektirileceğini söylemiştir. Sıbğatullah Arvasî'de kendi Köyü'ne dönmüş ve bir müddet sonra seyid Tâhâ'nın işaret ettiği gibi Mir Şeref görevden azledilmiştir. (Korkusuz, 2010, s. 46)

Kendisini Ğayda Köyü'ne sevdiren Sıbğatullah Arvasî, burada cami, medrese inşa etmiştir. İrşâd vazifesini bulunduğu köyün dışına yayan Sıbğatullah Arvasî, Allah'ın rahmetine mazhar oluncaya kadar irşâd görevini bu köyde icra etmeye devam etmiştir. (Korkusuz, 2010, s. 47)

Sıbğatullah Arvasî, geride onlarca halife, mürîd ve âlim bırakarak 1870 yılında vefat etti. Sıbğatullah Arvasî'nin vasiyeti üzerine kendisini halifesi Abdurrahman-ı Tâĝî yıkamıştır. (Nakşibendî, 2013, s. 367)

Sıbğatullah Arvasî diğer mutasavvıflar gibi kendisinden sonra birçok kişiye hilafet vermiştir. Bunlar;

1. Seyyid Bahâeddin Hizanî (Sıbğatullah Arvasî'nin oğlu)
2. Mevlânâ Hâlid-i Şirvânî
3. Mevlânâ Abdurrahman Meczub

4. Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî (M. Seydaoğulları, 2008, s. 56)

Sıbgatullah Arvâsî'nin bu dört halifesinin yanı sıra, Anadolu'nun çeşitli bölgelerine dağılarak irşâd hizmetlerini devam ettiren Kolatlı Sûfî Mustafa ve Sûfî Ali gibi 400'ü aşkın mürîdinin olduğu da bilinmektedir. (Okur, Önlüer, 2015, s. 21)

1.4. ABDURRAHMAN-I TÂĞÎ

1.4.1. Abdurrahman-ı Tâgî'nin Hayatı

Babasının ismi Molla Mahmud'tur. Kendisi âlim ve ârifdir. Molla Abdulğafur en-Nuvîni, Molla İshak el-Hizânî, Sofî Zeyneddin, Sofî Yusuf, Sofî Mahmud, Molla Suvar ve Molla Derviş gibi o dönemin âlimlerinden ilim tahsil etmiştir. Ayrıca Sıbgatullah Arvâsî'nin dedelerinden olan Mevlânâ Kutub'a teslim olmuş ve Mevlânâ Kutub'un yanında seyr u sülûküne başlamıştır. (Kokusuz, 2010, s. 75, 76)

Abdurrahman-ı Tağî,(ö.1247/1886) aşiret olarak Şirvan kazasının Beroj nahiyesi çevresinde bulunan Heseman kabilesine nisbet edilmiş olan Abdurrahman-ı Tâgî, 1831 yılında Siirt ilinin Şirvan ilçesinde dünyaya geldi. Abdurrahman-ı Tâgî, küçük yaşlarda Kur'an-ı Kerim'i ezberledi. Ailesi onu İslâmî eğitimle yetiştirdi. Tâgî'nin elde ettiği bu ilimler yaşamına olgunluk katıyordu. Bu, onu diğer çocuklardan ayırt ediyordu.(Serdar, 2017, s. 311, Nakşibendî, 2013, s. 372)

Abdurrahman-ı Tâgî, on yaşına gelince annesi vefat eder. Bundan sonra babasının yanında ilk eğitim öğretimini alır. Babasında Şafîî fıkıh kitaplarından *Muharrer* isimli eseri ve Arapça gramer kitaplarından *Hakaiku'd Dekaik* kitabını okur. (Korkusuz, 2010, s. 79)

Abdurrahman-ı Tâgî, babasından sonra eğitimini birçok kişinin yanında sürdürmüştür. Abdurrahman-ı Tâgî önceleri Molla Abdussamed İronî'nin yanında bir müddet okumuş, ardından Molla Diyâuddîn'in yanında Arapça gramer kitaplarından *Molla Cami*'ye kadar ilim tahsil etmiştir. Molla Diyâuddîn kendisini çok sevmiş, zekâsına ve ahlâkına hayran kalmıştır. Buradan ayrıldıktan sonra Mevlânâ Abdurrahman en-Numeyrî el-Hizânî'nin yanına mantık kitaplarından *Şerh-i Ussam*'i okmuştur. Burada eğitim gördüğü vakit, öğrencilerin hocalarına gerektirdiği saygıyı

göstermediklerini görmüş ve buna üzülmüştür. Abdurrahman-ı Tâğî bu olayı öğrencilerine bahsederken, “öğrenciler hocalarına babaları kadar saygı göstermeli. Çünkü ruhu terbiye eden hoca, cesede sebep olan babadan daha fazla saygıyı hakeder.” demiştir. (Korkusuz, 2010, s. 79)

Abdurrahman en-Numeyrî, el-Hizânî’den sonra Molla Abdurrahman el-Hizânî et-Tîlî Melekendî’nin yanında ilim tahsiline devam etti. İlk gelişinde *Molla Cami* isimli eseri, ikinci gelişinde *Şerh-i Risalete’ş-Şemsiye*’yi okudu. (Korkusuz, 2010, s. 80)

Abdurrahman-ı Tâğî, ilim tahsil ettiği dönemde tasavvufa ilgisi vardı. Ancak meczublarla görüşüp musahebe etmesi, muhabbet dalgalarının fazlalaşmasına vesile olmuştu. Bu muhabbet ve alaka kendisinin mânevî yaşamına tesir etti. Ardından tasavvufa olan ilgisi ve muhabbeti onun tasavvufa intisap etmesine vesile oldu.

Abdurrahman-ı Tâğî’nin ilk intisap ettiği tasavvuf pîri Hacı Emin Şîrvânî’dir. Hacı Emin Şîrvânî, Rifâî tarîkatının mürşîdlerindedir. Şeyh Abdurrahman Telâbânî’nin halifesidir. Abdurrahman-ı Tâğî, Emin Şîrvânî’ye gelerek tövbe etti. Hızlı bir âmel devriyesine başladı. Tarîkat görevlerinden olan nafilâ ibadetleri, âmelleri ve zikirleri büyük bir aşkla yerine getirirdi. Ancak Mürşîdi Emin Şîrvânî onu tarîkattan azletti. Abdurrahman-ı Tâğî tarîkattan azledilince başka mürşîd aramaya başladı. Abdurrahman-ı Tâğî, Şeyh Hamza et-Tillovî’nin yanında sülûkunu sonlandırdı. Kendisinden teberrüken hilafet aldı. (Korkusuz, 2010, s. 80; Kınacı, 2013, s. 45)

Abdurrahman-ı Tâğî, zamanın gavısı, Kâdirî tarîkatına intisaplı olan Nureddin Bırîfkânî’nin halifelerinden olan Şeyh Abdulbarî Çerçâhî’ye intisap etti. Abdulbârî Çerçâhî, seyr u sülûk yolunda kendisine az yemek, az içmek, az uyumak, eski elbiseler giymek ve mezarlıkları ziyaret etmek gibi bazı ödevler verdi. Abdulbârî Çerçâğî, kendisinden “La İlähe İllallah” lafzını çekmesini istedi. Böylece “Lâ İlähe İllallah” lafzı kendisine tasavvufî hallere kavuşmasına vesile oldu. (Kınacı, 2013, s. 46)

Abdurrahman-ı Tâğî’nin bunlar dışında kendisiyle görüştüğü, sohbetlerinden feyiz aldığı, tasavvufî hâllerinden istifâde ettiği zâtlar da vardır. Bunlar, Seyyid Ali Pâlevî, Şeyh Muhammed Mazhar ve Şeyh Hasan el-Yenbûî eş-Şazeli’dir. (Korkusuz, 2010, s. 81)

Abdurrahman-ı Tâğî, son olarak intisab ettiği, Gavsı Hizânî namıyla meşhur olan Seyyid Sibğatullah Arvâsî'dir. Abdurrahmanî Tâğî önceleri Gavsı Hizânî'nin namını duymuştu. Gavsı Hizânî'nin münkiri idi. Onun bu düşüncesi Gavsı Hizânî'den nefret etmesine sebep olmuştu. (Korkusuz, 2010, s. 82)

Abdurrahman-ı Tâğî, yanında bulunan Gavsı Hizânî'nin mürîdi olan Süleyman Erbûsî ile arkadaşlık yapıyordu. Süleyman Erbûsî, Gavsı Hizânî'yi ziyarete gider gelirdi. Abdurrahman-ı Tâğî'de onunla her karşılaştığında kendisine; "sizin topal şeyhiniz nasıldır" diye sorarmış. Bir gün bu incitici sözlere dayanamayan Süleyman Erbûsî, Abdurrahmanı Tâğî'ye; "Eğer bu nehri geçersen onun üstünlüğünü, nasıl biri olduğunu, neler yapabileceğini görürsünüz" der. Süleyman Erbûsî'nin bu sözler kendisini etkiledi. Gavsı Hizânî'yi ziyaret etmek için Kulât'a doğru yola çıkmaya karar verdi. (Korkusuz, 2010, s. 82)

Abdurrahman-ı Tâğî, Gavsı Hizânî'ye intisabını şöyle anlatır: "O gece uyuyamadım. İçimde büyük bir endişe vardı. Seher vakti Kulât'a gitmek üzere yola koyuldum. Doğruca arkadaşım Süleyman Erbûsî'nin evine giderek benimle Kulât'a gelmesini istedim. Kendisine Gavsı Hizânî'yi ziyaret edeceğim, ona biat etmek istediğimi söyledim. Olur dedi ve yola çıktık. Tâğ Köyü ile Kulât arasında bir dere vardı. Oradan geçerken kalbim yanacak gibi oldu. Gavsı Hizânî'ye karşı sevgim çoğaldı. İçim içime sığmıyordu. Artık dayanılmaz bir haldeydim. Kulât'a ulaştığımızda sanki bir cennet bahçesine varmıştık. Sanki ilahî nurlar kalbime işleniyordu. Gavsı Hizânî'yi görür görmez kendimden geçtim. O güne kadar elde edemeyeceğim tasarrufatı bana bir anda verdi. Pek çok eksliğimin olduğunu anladım. İşlediğim onca günahlardan tövbe ettim. Kendisini mürşîd olarak kabul ettim." (Nakşibendî, 2013, s. 377, 378)

Abdurrahman-ı Tâğî, Gavsı Hizânî'ye intisap etmesinden sonra kendisi Gavsı Hizânî'nin dergâhında kalmaya başladı. Artık bütün gayreti mürşîdinin huzurunda ilâhî tecellîler elde etmek, yeni müşahedelere mazhar olmaktı. Gavs-ı Hizânî, Abdurrahman-ı Tâğî'den "Allah" lafzını Kâdirîler gibi dille değil de sadece kalbiyle zikretmesini istedi. Bunun adı "Lafza-i Celâl Zikri" idi. (Nakşibendî, 2010, s. 378)

Abdurrahman-ı Tâğî, dokuz yıllık tasavvufî terbiyesinin beş yılını Gavsı Hizânî'nin yanında geçirdi. Kimseden almadığı tasavvufî haz ve sırları Gavsı Hizânî'den aldı. Dokuz senelik tasavvufî eğitimi/seyr u sülûk yolculuğundan sonra

Gavsı Hizânî'den tarikat halifeliği aldı. Mürşîdinin vefatından sonra irşâd vazifesini icra etmeye başladı. (Nakşibendî, 2013, s. 379)

Abdurrahman-ı Tâğî, Gavsı Hizânî'nin vefatından sonra onun makamına insanlara irşâd vazifesini icra etmek için geçti. Bir müddet irşâd vazifesini sürdüren Abdurrahman-ı Tâğî, Gavsı Hizânî'nin oğlu Celaleddin Hizânî'den izin alarak kendisini davet eden Rujikîlerin bölgesinde irşâd vazifesini icra etmek istedi. Burası, Abdurrahman-ı Tâğî'nin eski vatanı olan babasının ve dayılarının kaldığı “Şeyhan” mezrasıydı.

Abdurrahman-ı Tâğî, irşâd vazifesini icra etmeye başlamadan önce tüm mal varlığını Allah (cc) yolunda infak etti. Fakir fukaraya dağıttı. Rujikî bölgesinde irşâd vazifesini icra edip burada yoğunlaştırdıktan sonra irşâd vazifesini başka yerlerde de icra etti. Son olarak Norşin'e yerleşti ve ömrünün son demlerine kadar burada irşâd vazifesini icra etti. Abdurrahman-ı Tâğî ile beraber Norşin'in çehresi bir anda değişerek, Nakşibendîlik'in Anadolu'daki merkezi haline geldi. (Korkusuz, 2010, s. 90)

Vefat etmek üzere iken Abdurrahman-ı Tâğî, Şeyh Abdulkahhar'a dönerek güzel sesiyle Kur'an-ı Kerim okumasını ister. Abdurrahman-ı Tâğî, sekiz yıllık irşâd vazifesinden sonra 16 Aralık 1886 yılında sabahın erken saatlerinde elli yedi yaşında Bitlis Norşin(Güroymak) ilçesinde vefat etti. Ve orada defnedildi (Tenik, 2015, s. 126; Nakşibendî, 2013, s. 404)

Abdurrahman-ı Tâğî'nin, halifeleriyle iletişim kurduğu ve çeşitli meseleleri beyan ettiği mektupları halifesi Şeyh Abdülkahhar Zokaydî tarafından toplanmıştır. Bu mektupların tercümesi *Mektûbât-ı Seyda-i Tâğî* adıyla neşredilmiştir. Ayrıca şeyhi Seyyid Sıbgatullah Arvâsî'nin ve kendisinin vefatına dair işaretleri ve tasavvufî görüşlerini içeren bir diğer eser olan *İşârât*, halifesi Molla İbrahim Çokreşî tarafından derlenmiştir. (Çakır, 2017, s. 31)

Abdurrahman-ı Tâğî, vefatının ardından insanlara faydalı olacak bazı halifeler bıraktı. Bu halifeler: Şeyh Muhammed Sami Erzincânî, Şeyh Abdulkadir-i Hezanî, Şeyh İbrahim Çokreşî Şeyh Halil Çokreşî, Şeyh Mustafa Bitlisî, Şeyh Süleyman Bitlisî, Şeyh Yusuf Bitlisî, Şeyh Abdulhâdî Çarçahî, Şeyh İbrahim Bulânîkî, Şeyh Seyyid Tâğîr Aberî, Şeyh Ahmed Taşkesenî, Şeyh Abdullah Hizânî, Şeyh Abdullah Norşinî, Şeyh Reşid Norşinî, Şeyh Seyyid Siirdî, Şeyh Abdulkahhâr Siirdî, Şeyh

Abdulahkim Siirdî, Şeyh Abdulkadir Melâkendî, Şeyh Yusus Hınısî, Şeyh Fethullah Verkânîsî'dir. (Nakşibendî, 2013, s. 401)

1.5. FETHULLAH VERKÂNİSÎ

1.5.1. Fethullah Vekânîsî'nin Hayatı

Fethullah Verkânîsî,(ö.1316/1899) 1846 yılında Siirt'in Baykan ilçesine bağlı Zırkî beldesinin Verkânîs Köyü'nde dünyaya geldi. Babasının ismi Abdurrahim, dedesinin ismi Abdurrahman'dır. Bu aile şeceresi Hz. Ömer'in neslinden geldiğinden ayrıca bu aileye Ömerî denilir. (Korkusuz, 2010, s. 177, 178)

Dedeleri Musa ez-Zulî,(Mardinî) Abdulkadirî Geylanî döneminde yaşamış ve Abdulkadirî Geylânî ile de görüşmüştür. Musa ez-Zulî, Zûlî tarikatının kurucusudur. (Korkusuz, 2010, s. 178)

Fethullah Verkânîsî, küçükken babasını kaybetti. Yetişmesini, kendisinden yaşça büyük olan abisi Musa üzerine aldı. Abisi ticaretle meşguldü. Maddî durumu da gayet iyiydi. Abisi önceleri Fethullah Verkânîsî'yi ticarete yönlendirdi. Ancak Fethullah'i Verkânîsî'nin ticarete başarılı olamadığını görünce dedesi Musa Verkânîsî'den kalma kütüphanedeki kitapların boşa kalmaması için onu okutmaya karar verdi.(Kokusuz, 2010, s. 179)

Eğitim ve öğretim gördüğü hocaları dönemin önde gelen âlimlerinden idiler. Ders gördüğü hocalarının isimleri;

1- Melekendli Molla Abdurrahman, Fethullah Verkânîsî eğitim öğretiminin çoğunu bu zatın yanında yaptı.

2- Allame Şeyh Hâlid Olekî,

3- Molla Resul Sipkî'nin yanında felsefe ve geometri derslerini görmüştür.

4- Muş'lu Hacı Tayyib Efendi, Fethullah Verkânîsî medresede tedris edilen kitapların son kısmını bu zatın yanında okuyup medrese ilim icâzetini aldı. (Serdar, 2017, s. 176)

Fethullah Verkânîsî, medrese hayatı süresince ilim tahsil ettiği arkadaşlarıyla gayet iyi geçinmiş ve arkadaşlarının sevgisini kazanmayı bilmişti. (Korkusuz, 2010, s. 179)

Fethullah Verkânîsî ilim tahsilinde kendi döneminde takdir edilir bir seviyeye çıktı. Öyle ki ilmî konularda danışılması gereken önemli bir kişi oldu. Kendi döneminde ilim dallarıyla şöhret bulan bazı âlimler vardı bunlar; tefsir ilminde Fehim Arvâsî, tarih ilminde Emin Nıvînî (Bitlisî), ve fıkıh ilminde ise Fethullah Verkânîsî şöhret buldular. Fethullah Verkânîsî, yaşadığı dönemde şöhreti ülke sınırlarını aşmıştı. Öyle ki Mısır el-Ezher Üniversitesi hocaları çözemedikleri soruları Fethullah Verkânîsî'ye gönderirlerdi. Fethullah Verkânîsî ise, bu sorulara cevaplar gönderir, sorulara verdiği cevaplara itiraz edilmezdi. (Serdar, 2017, s. 174)

Fethullah Verkânîsî, ilim icâzetini aldıktan sonra, hakikate zâhirî ilimlerle varmanın mümkün olmadığını anlamış ve bir mürşîde bağlanmak için arayışa çıkmıştır. O yörede meşhur olan pek çok tasavvuf ehlini ziyaret etmiş fakat aradığını bulamamıştır. Kendisine tevdi edilen Âbiri nahiyesinde müderrislik görevini yürüttü. Görevini icra ederken Sıbğatullah Arvasî'ye halkın muhabbeti arttı. Fethullah Verkanîsî, annesiyle Sıbğatullah Arvasî'yi ziyaret etmeye gitti. Sıbğatullah Arvasî, Fethullah Verkanîsî'nin annesine; “Onlara tarîkat tâlimatı verecek durumda değilim; ancak bildikleri ile âmel etsinler inşallah” diyerek duâ etti. Fethullah Verkanîsî annesine, “bu sözlerden sonra sizde bir değişiklik oldu mu?” diye sorduğunda annesi; “Sıbğatullah Arvasî'yi ziyaret etmeden önce namaz kılarken, Kur'an-ı Kerim okurken, duâ ve zikirle meşgul olurken çabuk yorulur ve hemen bu ibadetlerin bitmesini isterdim, ancak şu an bu ibadetleri ifâ ederken huzur buluyor ve bitmemesini istiyorum.” der. Bu sözler üzerine Fethullah Verkanîsî, “annemin bu sözlerini dinledikten sonra kalbim adeta aşkla tutuştu ve kendimi bir titreme hali aldım. Kendisine olan muhabbetim daha da artmaya başladı. Bende Hâlid-i Olekî'ye gidip Ğavsâ intisab edip etmemede tereddüt içerisinde olduğumu ve bana bu konuda yardım etmesini istedim. Kendisi râbitaya durdu. Bende râbitaya durdum. Bir müddet sonra râbitada iken Hâlid Olekî'nin elinde kızarmış bir ördek gibi durduğumu gördüm. Ğavs Hazretleri'nin beni Hâlid Olekî'nin elinden hemen kapıverdiğini gördüm.” Bu râbitadan sonra Hâlid Olekî, Fethullah Verkânîsî'ye Ğavsâ intisab etmesini söyler. *Şeyhuş-Şeria* lakabı bu intisabtan sonra ortaya çıkmıştır. Fethullah

Verkânîsî, fıkıh ilmînde o dönemin üstadlarından olması nedeniyle *Şeyhu's Şeria* lakabı ile şöhret buldu. Hz. Ömer'in neslinden geldiğinden dolayı Farukî de deniliyordu. Nisbesi Şeyh Fethullah Verkânîsî'dir. (Nakşibendî, 2013, s. 405, Korkusuz, 2010, s. 186-187)

Abdurrahman Tâği tarafından hilafet verilen Verkânîsî, şeyhi vefat ettikten sonra dört yıl boyunca Norşin'de kalmıştır. Şeyh Fethullah, üstadının oğlu Muhammed Diyaüddin'in tasavvufi terbiyesiyle yakından ilgilenmiş ve ayrıca halifelik de vermiştir. Şeyhi Abdurrahman Tâği'nin halifelerinden Şeyh Ahmet Taşkesenî, Norşin'e gelip burayı Muhammed Diyaüddin'e bırakması gerektiğini söyleyince, Şeyh Fethullah Bitlis'in Mutki ilçesine bağlı Ohin (Yukarı Koyunlu) Köyü'ne taşınır. (1890). Burada dört yıl tedrisat faaliyetinde bulunan Şeyh Fethullah, daha sonra Bitlis Merkez'e taşınmış (1894) ve Mermut Mahallesi'nde kendisi için yapılan medresede hayatının sonuna kadar ilim ve irfanla iştiğal etmeye devam etmiştir. 21 Cemaziyelevvel 1317/27 Eylül 1899 yılında 53 yaşında vefat eden Verkânîsî, vasiyeti üzerine Bitlis'teki evinin arka bahçesine defnedilmiştir. (Bağcı, Okur, 2017, s. 96, 97)

Fethullah Verkânîsî'nin *Küfr'ü-Kebair, Avâmil, (Nahiv İlminde) Âdâp, (Tarîkatla ilgili) Menasiku'l-Hacc, Mektûbât, Abdurrahman-i Tâği'nin vefatı ile ilgili Risale ve Akaid Risalesi* adlı eserleri mevcuttur. (Korkusuz, 2010, s. 213)

Fethullah Verkânîsî'nin geride bıraktığı halifeleri şunlardır.

- 1- Muhammed Diyâüddîn. (Hazret)
- 2- Molla Hasan Arvasî
- 3- Molla Abdulğaffar Arvasî
- 4- Molla Ahmed Karaköyi
- 5- Molla Ömer Horosî
- 6- Molla Hasan (Korkusuz, 2010, s. 214)

1.6. MUHAMMED DİYÂUDDÎN NORŞİNÎ

1.6.1. Muhammed Diyâuddîn Norşinî'nin Hayatı

Muhammed Diyâuddîn'in ailesi ilim ve tasavvuf meşrepli bir aileydi. Babasının etrafında her daim ulema ve meşayihden insanlar bulunurdu. Kendisi ilk ilim tahsilini babasının yanında yaptı. Ardından ilim tahsiline Halenze Köyü'nde Molla Mustafa Hal el-Halenzî el-Bedrevî'nin yanında devam etti. Bundan sonra o dönemde fıkıh ilmînde meşhur olmuş Fethullah Verkanisî'nin yanında ilim tahsil etmeye başladı. (Korkusuz, 2010, s. 226)

Muhammed Diyâuddîn(ö. 1342/1924), Fethullah Verkanisî'nin vermiş olduğu *Hazret* lakabıyla meşhur olmuştur. Kendisi 1856 yılında Bitlis ilinin Hizan ilçesine bağlı Usb Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Babası *Seydâ-yı Tâgî* namı ile meşhur Şeyh Abdurrahman Tâgî'dir. (Korkusuz, 2010, s. 225)

Muhammed Diyâuddîn, babasının vefatına kadar onun sohbetlerinden istifâde etmiş. Kendisi tüm hizmetlerine rağmen babasından hilafet icâzetini alamamıştır. Babasının vefatı esnasında başında ağlamış, babası kendisine neden ağladığını sorunca Diyâuddîn de; “Efendim bir insanın babası çok zengin olur da vefatından sonra evladına herhangi bir miras bırakmazsa, o evlat ağlamasın da ne yapsın” diye cevap verir. Babası; “Evladım ben senin baban olduğum için başkalarından herhangi bir ayırım yapamadım. Ama benden sonra Şeyh Fethullah Vekanisî benden daha iyi ve daha güzel bir şekilde seni gözetip eğitecektir.” demiştir. (Korkusuz, 2010, s. 227)

Muhammed Diyâuddîn'in mürşîdi Fethullah Verkanisî, vefat etmeden önce vasiyetinde tüm ev halkını ve kendisine tabi olan herkesi Muhammed Diyâuddîn'e tabi olmaya çağırdı. İstisnasız herkes bu vasiyeti kabul ettiler. Talebe ve mürîdlerinin eğitiminde mahir olan Muhammed Diyâuddîn, kendisine tabi olanlar ile beraber büyük irşâd hareketine başladı.(Korkusuz, 2010, s. 230)

Birinci dünya savaşında Ruslar Kars'ı ele geçirmiş, Muş ve Bitlis'i de ele geçirmek üzerelerdi. Bu savaşa halife ve ağalar kendi aşireti ile savaşa katılmışlardı. Muhammed Diyâuddîn ve kardeşleri, Muhammed Alaaddin, Mahmud Karaköyî ve Ahmed Haznevî bu savaşa katılırlar. Rusların komutanı da Kılıç Keyduk'du. Ruslar

tüm gücüyle köye saldırırlar, Muhammed Diyâuddîn ve talebeleri bu savaşta büyük kahramanlıklar gösterir. İnsanlar arasında kahramanlığı ile meşhur olan Molla Muhammed Said, abisi Muhammed Diyâuddîn hakkında şöyle der. “Muhammed Diyâuddîn bizden tüm kemalatları almış, bize kalan yalnızca kahramanlıktı. Onu da elimizden aldı.” (Korkusuz, 2010, s. 233)

Muhammed Diyâuddîn'in halifelerinden olan ve her zaman kendisinin yanında bulunan Alaaddin; “Ruslar Muş ve Norşin'i tamamıyla istila etmişler ve ele geçirmişlerdi. Bende bir fırsatını bulup haber almak için Bitlis'e gittim. Gördüğüm vali ve komutanlara durumun ne olduğunu sordum. Onlar da: "Erzurum halkı canla başla savaşıyor, düşman orayı geçti, biz de buradayız, düşmanlar Rehva ovasını geçti ve üzerimize doğru geliyor ancak bizler onlarla savaşım memleketimizden atacağız.” dedi. Bu haberi aldıktan sonra çarşıya giderken Said Nursî'yi gördüm. Bana nereden geldiğimi sordu. Bende Vali ve komutanlardan duyduğumu Said Nursî'ye anlattım. Said Nursî, “bunun doğru olmayacağını, düşmanın Erzurum'u işgal ettiklerini yakında Bitlis'i de işgal edebileceklerini, bunu engelleyecek bir kuvvetin bulunmadığını” söyledi. Said Nursî ayrıca “Şeyh Alaaddin, sen bu gece burada kalma hemen Muhammed Diyâuddîn'in yanına git ve o beldeden birlikte ayrılın. Kendim ve arkadaşlarım burayı sonuna kadar müdafaa ederiz. Şehit olursak en güzel olan yer olan cennete gideriz. Eğer esir düşersek Allah'ın(cc) bizlere istediğini yapacaklar.” dedi. O akşam gerçekten de Ruslar Bitlis'e girdiler. Said Nursî'de düşmanla sonuna kadar savaşım yaralandı ve Rus askerlerine esir düştü. (Korkusuz, 2010, s. 234)

Alaaddin Ohinî; “Yine bir gün cephede Bitlis'in arka tarafında bulunan Kerpi Köyü'nün arazisinde namaz kılıyorduk. Düşman tarafından bizlere yağmur gibi kurşun ve havan topları atılıyordu. Tüm bunlara rağmen namazımızı kıldık. Düşman karşımızdaki Nehat dağında konuşlanmıştı. Osmanlı askerlerinin kamp yerleri ise Bitlis'e yakındı. Ben ve Muhammed Diyâuddîn kamp yerinde bulunan komutanın yanına gittik. Komutanın yanında üç gün kaldık. Komutan buna çok sevinmiş ve “artık savaşım kazanmamız için maddî ve mânevî olarak kuvvetimiz tamamdır” demişti. Muhammed Diyâuddîn, komutana “bu iki kuvvet nedir” diye sorunca Komutan; “Maddî kuvvet, askerlerin ve silahların çokluğudur. Mânevî kuvvet ise, Muhammed Diyâuddîn'in savaşım bizimle birlikte olmasıdır.” dedi. Muhammed

Diyâuddîn: “ Bunları bize moral vermek için mi yoksa gerçek olarak mı söylersin? ” Komutan: “Gerçekten söylerim.” dedi. Muhammed Diyâuddîn: “Bende sizden iki şey istiyorum. Beni kimsenin görmeyeceği bir yere götürün orada duâ edeyim. İkincisi burada ne ezan sesi duydum ne de namaz kılan bir asker gördüm.” Komutan: “Mescidimiz ve namaz kılan askerlerimiz şu tepenin arkasındadır” dedi. Muhammed Diyâuddîn ve komutan birlikte oraya gittiler. Namaz vakti girdiğinde askerlerden birisi ezanı okudu. Birlikte namaz kıldılar. Sonra hep birlikte düşmana saldırdılar. Bitlis’i düşman elinden bu şekilde kurtardılar.(Korkusuz, 2010, s. 236)

Muhammed Diyâuddîn’in talebeleri ayrıca Nehat dağındaki düşmana saldırmış ve düşmanı oradan da püskürtmüşlerdi. Fethullah Verkânîsî’nin damadı aynı zamanda Van Müftüsü olan Molla Ömer düşmanla çarpışırken yaralanır. Diyâuddîn, Bitlis’ten sonra Muş ve Norşin’den düşman geri püskürtüldükten sonra Norşin’e gider. Orada patlamamış bir top mermisi görür. Diyâuddîn top mermisini incelemek isterken top mermisi patlar. Diyâuddîn bu patlamadan dolayı ağır yaralanır ve hemen Bitlis’te hastaneye götürülür. Başhekim onlara Şeyh Diyâuddîn’in kolunun kesilmesi gerektiğini söyler. Kesilmediği halde kolunun kangren olacağını ve ölümüne sebep olacağını ifade eder. Doktorun söylediklerini Diyâuddîn’e bildirdiler. Muhammed Diyâuddîn: “Allah benim bütün organlarımı sağlam olarak yarattı. Şimdi de benden bir kolumu almak istiyor. Bize de O’na itaat etmek düşer.” dedi. Bu sözünün ardından kolu kesilir. (Korkusuz, 2010, s. 237)

Muhammed Diyâuddîn, insanlara hizmetle geçen ömrü 23 Şubat 1924 yılında Cuma günü sabah namazından sonra Bitlis ilinin Norşin Köyü’nde son bulmuştur. Cenazesini Molla Abdullah Baleki ile Molla Abdulkerim Tertubî ve bazı arkadaşları ile beraber yıkadılar. Muhammed Diyâuddîn babasının yanında defnedilmiştir. (Uçan, 2011, s. 547; Haznevî, 2012, s. 20)

Muhammed Diyâuddîn hayatı boyunca birçok talebe ve halife yetiştirmiştir. On altı halifesinin olduğu bilinmektedir. Halifelerinin isimleri: Molla Muhammed Emin, Molla Abdulkerim Sipahirtî, Molla Mustafa ez-Zokî, Şeyh Şehabeddin et-Tîlî, Molla Ubeydullah et-Tîlî, Şeyh İbrahim-i Abirî, Molla Yusuf et-Tekmanî, Molla Abbas es-Suşarî, Molla Halil et-Tîlî, Molla Hâlid el-Poğavî, Şeyh Alaadin Ohinî, Şeyh Selim’i Hezanî, Ahmed Haznevî, Şeyh Mahmud-i Karaköyî, Şeyh Mahmud-i Zokaydî, Şeyh Abdurrahman el-Çokreşî, (Korkusuz, 2010, s. 249)

Muhammed Diyâuddîn'in dönemin âlimlerine, kendi mürşîdlerine, talebe ve mürîdlerine gönderdiği mektupları vardır. Bazı mektuplar, sorulan bir soruya cevap iken, bazıları özür mahiyetinde, bazıları da nasihat babında gönderilmiştir. Mektubatında Molla Mahmud Efendi, Molla Mustafa, Şeyh Muhammed Reşid, Molla Abdullah, Şeyh Alaaddin, Seyyid Ali gibi dönemin âlimlerine mektuplar göndermiştir. (Akyüz, 2015, s. 54)

Fethullah Verkanisi'nin oğlu Alaaddin Ohinî babasından kalan ilim tedrisatını devam ettirmiştir. Günümüzde Ohin'de bu ilim tedrisatı Alaaddin Ohinî'nin torunları olan Fethullah Ohinî ve Mesud Ohinî tarafından devam ettirilmektedir.

1.7. OHİN MEDRESESİ

1.7.1. Alaaddin Ohinî

Alaaddin Ohinî,(ö.1949) 1881 ya da 1882 yılında Norşin'de dünyaya gelmiştir. İlim varisi olacak bir çocuğu olamayacağı için üzülen Fethullah Verkânisî, Alaadin'in doğumuna çok sevinmiştir. (Serdar, 2017, s. 387)

Alaaddin Ohinî çocukluğunda çok zeki, edepli ve herkes tarafından sevilen biriydi. Sekiz yaşına kadar Norşin'de kaldı. Fethullah Verkânisî, Muhammed Diyâuddîn'den halifelik aldıktan sonra Ohin Köyü'nde dört yıl kaldıktan sonra babası ile birlikte Bitlis'e yerleşti. (Serdar, 2017, s. 388)

İlk ilim tahsiline Abdurrahman-ı Tâğî'nin yanında başlamış ardından âlim olan babasının yanında tedrisatına devam etmiş ve ilim tahsilini eniştesi Molla Abdulkerim'in yanında bitirmiştir. Molla Abdulkerim hacca gitmesinden dolayı *Risalet'ü-l Vad'iyye*'yi babasından almıştır. Hocası hacdan döndükten sonra kitabına kaldığı yerden devam etmiştir.(Serdar, 2017, s. 388)

İlk tasavvufî eğitimini babasından almış, Fethullah Verkânisî vefatına yakın bir zamanda oğullarını Muhammed Diyâuddîn'e teslim etmiştir. Bundan dolayı Alaadin Ohinî, Muhammed Diyâuddîn'e hizmet etmeye başlamıştır. Uzun bir zaman Muhammed Diyâuddîn'in yanında eğitim terbiyesi alan Alaaddin Ohinî, Halifeliği Muhammed Diyâuddîn'in yanında almıştır.(Korkusuz, 2010, s. 278)

Alaaddin Ohinî'nin Muhammed Mazhar, Muhammed Hâlid ve Muhammed Asım isminde 3 oğlu ve 2 kızı olmuştur. (Serdar, 2017, s. 394)

Alaaddin Ohinî'nin yazmış olduğu eserler şunlardır:

- 1- *Celau'l-Ayni fi'ş Şeriatı* adlı kitabı fıkıh konusunda manzum olarak yazmıştır.
- 2- *Mustalahu'l-Hadis* adlı risaleyi hadis ıstılahları konusunda manzum olarak yazmıştır.
- 3- *Risaletün fi't Tecvid* adlı risalesi tecvid ilmî ile ilgili mazum olarak yazmıştır.
- 4 *Hulasaetu'l-Ved* adlı eseri Ved ilmîne dair yazmıştır.
- 5- *Risaletun fi'l İstiare* adlı eseri istiare ilmînde yazmıştır.
- 6- *Risaletun fil Münazara* adlı eseri münazara ilmîne dair yazmıştır.
- 7- *Tezhibu't-Tezhib fi'l-Mantık* adlı kitabı mantık ilmîne dair yazmış olduğu kitabıdır.
- 8- Babası Fethullah Verkânîsî tarafından Kürtçe yazılan *Kebair* adlı eserini *Te'ribu Elfazi'l-Küfri ve'l-Kebair* adı ile Arapçaya çevirmiştir.
- 9- Muşlu Hasan Efendi el-Ensari'nin *Ehzabu'l-Üstad* adlı eseri üzerine haşiyeler yazmıştır. (Serdar, 2017, s. 394)

Alaaddin Ohinî'den yanında pek çok kişi tasavvuf terbiyesini almıştır. Kendisine intisab edenler, onun tasavvufî terbiyesinden çokça faydalanmışlardır. Ancak kendisi hilafeti kimseye vermemiştir. Kendisine neden hilafet vermediği sorusu sorulduğunda, “Biz bu malı pahalıya aldık, kimseye ucuza veremeyiz.” diye cevap vermiştir.(Korkusuz, 2010, s. 277)

Alaaddin Ohinî 1949 yılında 6 Aralık Pazartesi günü 67 yaşında vefat etmiştir. Ohin (Yukarı Koyunlu) Köyü'nde defnedilmiştir.

1.7.2. Mahmud Karaköyî

Abbasi soyundan geldiği iddia edilen Mahmud Karaköyî Karaköy'de doğdu. Babası Fethullah Verkânîsî'nin halifelerinden olan Ahmed Karaköyî'dir. (Korkusuz, 2010, s. 285)

Mahmud Karaköyî ilim tahsilini önce Melekend Köyü'nde yapmış daha sonra Fethullah Verkânîsî'nin Bitlis'teki medresesinde okumuş, ardından Muhammed Diyâuddîn'in halifesi olan Molla Abdulkerim'in yanında ilim tahsiline devam etmiştir. İlim icâzetini aldıktan sonra ise tasavvufa intisap yollarını aramıştır. (Korkusuz, 2010, s. 286)

Mahmud Karaköyî, ilim icâzetini aldıktan sonra ilk üstadının vefatı üzerine Muhammed Diyâuddîn'e intisap etmiştir. Tasavvuf terbiyesi aldıktan sonra takvâsı ve ihlâsından dolayı zamanla Muhammed Diyâuddîn'in en gözde mürîdi olmuştur.

Mahmud Karaköyî, irşâd vazifesini önce Tıllun Köyü'nde yapmış, ardından Şam'da bulunan Salihîye semtinde bu vazifeyi icra etmiştir. Daha sonra Tıllun Köyü'ne geri dönmüştür. Bir müddet burada hizmet verdikten sonra Medine-i Münevvere'ye giden Mahmud Karaköyî tekrar Tıllun Köyü'ne dönerek ömrünün sonuna kadar burada irşâd vazifesine devam etmiştir.

Mahmud Karaköyî, iki evlilik yapmıştır. İlk evliliğinde Ümmü Gülsüm Hatunla evlenmiş ve ondan Safiye isminde bir kızı dünyaya gelmiştir. İkinci evliliği ise Raziye Hatun ile olmuş ondan da Muhammed İsa, Muhammed Baki, Muhammed Eşref isminde üç oğlu ve Zübeyde isminde bir kızı olmuştur. (Korkusuz, 2010, s. 296)

Mahmud Karaköyî'nin yazmış olduğu *Muhammed Diyâuddîn'in Sohbetleri* adlı eser Kürtçe 12 sayfalık bir risaledir. Muhammed Diyâuddîn'in mürîdlerine yaptığı tasavvufî ve diğer İslâmî konuları anlatan sohbetlerini içermektedir.

Mahmud Karaköyî'nin halifeleri, Şeyh Takyeddin, Mazhar-ı Ohinî, Hâlid-i Ohinî, Abdulkadir el-Girherini, Cüneyd-i Zokaydî, Molla Ali, Muhammed İsa, Molla Abdulhâlim, Molla Seyfeddin b. Şeyh Sun'ullah-ı Verkânîsî, Molla Abdulaziz, Şeyh Abdalbaki'dir.

1.7.3. Muhammed Asım Ohinî

Alaaddin Ohinî'nin oğlu olan Muhammed Asım Ohinî(ö. 2011), 1922 yılında Ohin'de dünyaya gelmiş ve ilim tahsilini babasının yanında yaparak ilim icâzetini babasından almıştır. (Korkusuz, 2010, s. 279)

Muhammed Asım Ohinî, tasavvufî terbiyesine babasının yanında başlamış babasının vefatından dolayı hilafet alamamıştır. Babasının vasiyeti üzerine diğer kardeşleriyle beraber Mahmud Karaköyî'ye intisap ederler. Kardeşleri Mahmud Karaköyî'den hilafet almalarına rağmen kendisi Mahmud Karaköyî'nin vefatından dolayı hilafet alamamıştır. Bundan dolayı kendisi Mahmud Karaköyî'nin halifesi olan Şeyh Takyeddin'e intisab ederek tasavvufî âmelini bitirip halifelik almıştır. (Serdar, 2017, s. 409)

Muhammed Asım Ohinî, 12 Temmuz 2011'de Bitlis'te vefat etmiştir. (Serdar, 2017, s. 409)

Şeyh Asım Ohinî'nin *Birketü'l-Kelimât* isimli Sadat-ı Nakşibendîyyeyi anlatan bir eseri vardır. (Serdar, 2017, s. 412)

Muhammed Asım Ohinî'nin Halifeleri, Molla Mahfuz Zokaydî, Molla Abdullah-ı Verkânisî, Molla Muhammed Sakî, Molla Muhammed Şirin-i Mutkî, Muhammed Bakır Norşinî, Molla Nimetullah Ohinî, Molla Fethullah Ohinî, Molla Zahid Ohinî, Molla Mes'ud Ohinî, Seyyid Ali Becirmanî, Molla Abdülkerim Norşinî, Molla Nu'man Zokaydî, Molla Ahmed Ağrı, Molla Cafer Şeyhveliyanî, Molla Mevlüd Konya, Şeyh Cemaluddin Sıddiki Kolayî, Molla Muhlis İzmit, Molla Hikmet Şeyhveliyanî, Molla Abdulhamit Bulanık, Molla Süleyman Mardin, Seyyid Nimetullah Arvasî, Molla Abdullah Maraş, Seyyid Şerif Becirmani, Molla Kıyasettin el-Kadiri Norşin, Seyyid Ahmed Berzenci, Molla Selim Bulanık, Molla Selim Baleki, Molla Sabri Baleki'dir. (Serdar, 2017, s. 411)

1.8. AHMED HAZNEVÎ

1.8.1. Ahmed Haznevî'nin Hayatı

Ahmed Haznevî,(ö.1369/1950) Osmanlı Devletini son dönemlerinde 1886 yılında Suriye sınırları içerisinde yer alan Kamışlı şehrine bağlı Hazne Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Doğduğu yere nispet edildiğinden Haznevî namıyla meşhur olmuştur. (Haznevî, 2012, s. 59)

Babası Molla Murad, annesinin ismi ise Âmine Hanımdır. (Korkusuz, 2010, s. 309, 310)

Ahmed Haznevî, küçük yaşta annesini kaybetmiş, küçük kardeşiyle beraber yetim kalmıştır. Üvey annesi olan Fatıma Hanım, Ahmed Haznevî ve kardeşi Molla Mustafa'ya kendi çocukları olan Muhammed Emin'den ayırmaksızın itina ile bakarak annelik hasreti çektirmemiştir. Ahmed Haznevî, her zaman üvey annesinden övgüyle bahsetmiş, onun adına hayırlar işlemiş ve devamlı ona duâ etmiştir. (Korkusuz, 2010, s. 311)

Ahmed Haznevî, geldiği soyu yaptığı bir sohbette şöyle belirtmişler: “Bizim aile *Reşikanlı Ali* isimli Kürd aşiretindedir.” Bu sülalenin, Hz. Ali(ra)'nin oğlu Hz. Hasan (ra) soyundan geldiği kendilerinde bulunan bir şecerede olduğu söylenmektedir. Ahmed Haznevî'nin abisi Hacı Muhammed Emin'in anlattığına göre bu şecere dedelerinden birinin elinde iken evde çıkan bir yangın sonucu bir çok şeyle beraber yanmıştır. (Akyüz, 2015, s. 12)

Ahmed Haznevî'nin dedelerinden Molla Suvar Doğu Bayezid'e yerleşmiştir. Molla Suvar'ın çocukları önce Siirt ilinin Şirvan ilçesine bağlı Mavit'e geçmiş daha sonra Nusaybin ilçesi ile Suriye sınırları arasında kalan Banihe Köyü'ne yerleşmişlerdir. (Korkusuz, 2010, s. 310)

Ahmed Haznevî'nin dedesi Hacı Sofi, Banihe Köyü'nün eşrafından olup gayet müttakî, zahid, ulemaya saygıları olan salih bir zattı. Şeyh Hâlid-i Cezeri'nin halifelerinden olan Şeyh Zahir'in köylerine gelişine çok sevinen Hacı Sofi tüm imkânlarını onun için seferber etmiştir. Hacı Sofi, Şeyh Zahir'e bağlanmış ve tüm gücüyle kendilerine hizmet etmiştir. Hacı Sofi, kendi oğlu Molla Murad'ı da Şeyh

Zahir'in yanında ilim tahsilini yapmasını sağlamıştır. Hacı Sofi 100 yaşında vefat etmiş ve kendi köylerinde defnedilmiştir. (Korkusuz, 2010, s. 311)

Ahmed Haznevî'nin babası Molla Murat, salih, vera' sahibi bir zattı. Şer'i ve Nahv ilimlerinde maharetli, özellikle de ferâiz ilmînde uzman bir âlimdi. Molla Murad'ın babası vefat ettikten sonra köyde fitneler çoğalmaya başlayınca kendileri Banihe Köyü'nü terk etmiş ve Türkiye'ye yakın Suriye'nin bir köyü olan Hazne'ye yerleşmiştir. Molla Murat kendi imkân ve gayretleriyle burada bir mescit inşa ederek, Hazne Köyü'nde imamlik görevini icra eder. (Korkusuz, 2010, s. 311)

Molla Murat Hazne Köyü'nde bir müddet imamlik vazifesini yerine getirmiş, ardından Hazne'ye yakın olan Tennuriye Köyü'ne gitmiş ve imamlik vazifesini burada sürdürmüştür. Bir süre burada irşâd ve tebliğ görevini yerine getirdikten sonra 1903 yılında Tennuriye Köyü'nde vefat etmiştir. Molla Murat'ın kabri Tennuriye'ye yakın Diyarekîle adlı yerededir. (Akyüz, 2015, s. 13)

Ahmed Haznevî, ilk ilim tahsilini babası Molla Murat'ın yanında yapmıştır. Babasını yanında ilk önce Kur'an-ı Kerim öğrenmiş ardından *Mevlüt*, *Ğayet-ül İhtisar*, *el-Muharrer*, *Feraiz'ül-İ'caz* ve az da olsa Tefsir okumuştur. (Korkusuz, 2010, s. 311)

Molla Murat'ın yanında okuduktan sonra sırasıyla; Nusaybin'in Şabani Köyü'nde Şeyh Abdulhadi'nin yanında okumuş daha sonra da Estel'de Molla Hüseyin Ca'fer'i de ilim tahsil etmiştir. Ardından da Berdevil Köyü'ne gelip Molla Said Hamidî'nin yanında eğitimine devam etmiş ve buradan ayrıldıktan sonra Molla Ahmed Tizyanî'nin yanında okumuştur. Ardından Diyarbakır Mesudiye Medresesinde müderris olan Molla Zahid'in yanında ders almıştır. Bir müddet Muhammed Ubeydullah Şevki'nin yanında ders gören Ahmed Haznevî ardından Molla Halil'i Girke İzer'in yanında eğitim almıştır. Daha sonra yöre halkı tarafından tanınmış meşhur Silvan'lı Molla Hüseyin Kîçik'in yanında ilim tahsil etmiştir. (Korkusuz, 2010, s. 312; Diyâuddîn, Haznevî, 1977, s. 263)

Ahmed Haznevî, dokuz senelik ilim tahsili sonunda 1907 yılında 20 Yaşında iken yapılan icâzet merasimi ile Silvan'lı Molla Hüseyin Kîçik'ten ilim icâzetini almıştır. Diğer taraftan Haznevî, Şam muhaddisi olan Şeyh Bedrettin Hüsni'den Hadis ve Tefsir icâzetini de almıştır. (Korkusuz, 2010, s. 312)

Ahmed Haznevî, medresede ilim tahsilinde bulunurken hiçbir mürşîde intisap etmemiştir. İlim icâzetini aldıktan sonra tasavvufa ilgi duymaya başlayan Ahmed Haznevî, tasavvufa intisap sürecini şöyle anlatmaktadır: “Ben ile hocam Şeyh Hüseyin Kiçik ile beraber Şeyh Abdulkadir Hezanî’nin sohbetini dinlemek üzere yola çıktık. Hocam Molla Hüseyin Kiçik ile beraber ziyaret amacı ile Diyarbakır’ın Lice ilçesine bağlı olan Hezan Köyü’ne Şeyh Abdulkadir’i Hezanî’nin sohbetini dinlemeye gittik. O zatta iyi bir istikâmet ve sırlar gördüm, bu durumdan çok etkilenip hemen tövbe edip kendisine intisap ettim.” (Korkusuz, 2010, s. 317)

Ahmed Haznevî başka bir görüşmesini şöyle anlatmaktadır: “Bir müddet geçtikten sonra Şeyh Abdulkadir Hezanî beni eve çağırdı. Evine vardığımda beni karşısına oturtturarak ellerimi, kendi ellerini arasına aldı ve bana doğru yönelerek şöyle dedi: “Muhakkak ki Şeyhim Adburrahman Tâğî’dir. Onun da Şeyhi Seyyid Sıbğatullah Arvasî’dir. Onunda Şeyhi Seyyid Tâhâ...” bütün Nakşîbendî silsilesini saydı. Daha sonra çekilmemi emrederek hiçbir şey söylemedi. Sonradan anladım ki böyle yapmasında bana bir işaret vardı.” (Korkusuz, 2010, s. 317)

Ahmed Haznevî, Şeyh Abdulkadir Hezanî’nin birinci dünya savaşından önce vefat etmesi nedeniyle bir an mürşîdsiz ne yapacağını bilemez hâle gelmiştir. Kendisi bu olayı yine şöyle anlatmaktadır: “Mürşîdim Şeyh Abdulkadir Hezanî vefat ettikten sonra ne yapacağımı bilmediğimden dolayı, o anda durumumu Muhammed Diyâuddîn’in halifelerinden Melâye Mezin (Büyük Molla) namıyla meşhur Molla Muhammed Emin’e anlattım. Kendisi “Bil ki, birinci şeyh henüz kefende ve defnedilmemiş olsa bile, başka şeyhin yanında tövbe almak gerekir.” diye cevap vermiş ve bana da Muhammed Diyâuddîn’i tavsiye etmiştir.” (Diyâuddîn, Haznevî, 1977, s. 263)

Abdurrahman Tâğî’nin oğlu ve halifesi olan Muhammed Diyâuddîn’in sohbetlerine gidip onu dinlemeye başlamıştır. Ahmed Haznevî, Muhammed Diyâuddîn’e intisap ettikten sonra sonbahar ve ilkbahar aylarında senede iki defa Hazne’den Norşin’e giderdi. Bazen yaya bazen de binek üzerinde ilmîni ve tasavvuf tedrisatlarını ifa ederdi. (Haznevî, 2012, s. 60)

Ahmed Haznevî, Muhammed Diyâuddîn’in yanında on beş yıl süren ilmî ve mânevî tedrisatından çokça istifâde etmiştir. Kendileri, Muhammed Diyâuddîn’in yanında ilim ve irfan yolunda epey ilerleme kaydetmiş, tasavvufta da önemli

mertebeler katetmişti. Ahmed Haznevî de hocası gibi talebelerini ve yanına gelen müridlerini Nakşibendî hocalarının usulüne göre terbiye verip yetiştirdi. (Haznevî, 2012, s. 61)

Ahmed Haznevî Şeyh Muhammed Diyâuddîn'den irşâd iznini aldıktan sonra Hazne'de irşâd vazifelerini icra etmiş, burada Haznevî dergâhını kurmuş ardından asıl dergâh olacak olan Tılmaruf beldesine gitmiş ve orada irşâd faaliyetlerine devam etmiştir. (Haznevî, 2012, s. 61)

Ahmed Haznevî faziletli örnek bir ahlâka sahip olmasına rağmen kendileri her daim gözü yaşlı, Allah'a haşyet içerisindeydi. İnsanların kendisine olan eziyet ve hakaretlerine her zaman Hz. Peygamber'in (s.a.v) üslûbuyla karşılık verirdi. Müridlerine her daim ilim tahsilinde bulunmalarını, imanlarını kuvvetlendirecek sohbetler dinlemelerini, kendilerini ıslah edecek yola girmelerini tavsiye ederdi. (Haznevî, 2012, s. 62)

Ahmed Haznevî, yaşadığı çevrede insanlar arasında sûfliği ve tasavvufu tekrar canlandırmıştır. Uzun bir irşâd vazifesini icra ettikten sonra 1950 senesinde 63 yaşında iken Tilma'ruf şehrinde vefat etmiştir. Kabri Tilma'ruf'ta bulunmaktadır. (Diyâuddîn, Haznevî, 1977, s. 263)

Ahmed Haznevî 13 halife bırakmışlardır. Bunlar; Şeyh Muhammed Ma'sum Haznevî, Şeyh İbrahim Gresuver, Şeyh Ma'suk en-Norşînî, Şeyh Ahmed el-Hüseynî b. Abdurrahman, Şeyh Cüneyd el-Motkî, Şeyh Muhammed Molla Reşid, Şeyh Salih Kermî, Seyyid Musa el-Becirmânî, Şeyh Muhammed Abdulletif Aynkâfî, Şeyh Hüseyin el-Kınıkî, Seyyid Abdulhakim Hüseyinî (Bilvanisî), Şeyh Abdurrezzak Halîlî, Şeyh Sıddiyk el-Subaşî (Tatvanî)'dir.

İKİNCİ BÖLÜM

ABDURREZZAK HALİLÎ'NİN HAYATI, İLİM TAHSİLİ VE TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

2. ABDURREZZAK HALİLÎ'NİN HAYATI

2. 1. Ailesi, Soyu, Doğumu, Evliliği ve Çocukları

Abdurrezzak Halîlî (ö. 1980), Mardin'in Mazıdağı ilçesine bağlı Halîla (Duraklı) Köyü'nde 18 Ağustos 1895 yılında dünyaya geldi. Halîlî, Dümlan aşiretinin Keye kolundandır. Babasının ismi Seyyid Mustafa, dedesinin ismi ise Seyyid Ömer'dir. Annesinin ismi Hâlîme hanımdır. Hâlîme Hanım, Mazıdağı (Şemreh)'n Gümüşyuva Köyü'ndendir. Dedeleri Diyarbakır Lice ilçesinin Tuzla (Huveylin) Köyü'ne yerleşmiş ve ardından Mazıdağı ilçesinde hayatlarını sürdürmüşlerdir. (Dertli, 2006, s. 10, Licevî, T.y, s. 18)

Abdurrezzak Halîlî'nin ilk hanımı Şeyh Abdullatif Efendi'nin kızı olan Ferha hanımdır. Halîlî'nin bütün çocukları Ferha Hatundandır. Abdurrezzak Halîlî'nin ikinci eşinin ismi Hılva hanımdır. (Dertli, 2006, s. 10)

Erkek çocuklarının isimleri: Molla Mustafa, Molla Selahaddin ve Molla Ma'sum. Kız çocuklarının isimleri: Atiye, Rukiye, Fatime, Ümmü Gülsüm ve Zeynep'tir. (Seydaoğulları, 2014, s. 45)

Abdurrezzak Halîlî'nin *Seyyid* olduğu iddia edilmektedir. Kendisinin *Seyyid* olduğunu şu cümlelerle ifâde etmektedir: “Ben Cılın Köyü”nde okur iken orada bulunan Seyyid Berekât isminde ihtiyar bir adam yanıma geldi ve “Sen hangi köydensin.” dedi. Ben; “Halîlâ Köyü'ndenim,” dedim. “Ailen hangi aşirettendir.” dedi. Ben; “Mâlâ Keye aşiretindenim,” dedim. “Kimin oğlusun,” dedi. Ben; “Mustafa'nın oğluyum,” dedim. Kendisi, “sende benim akrabalarım dânsın,” dedi. “Ey Seyyid Berekât amca, sen Resullullah'ın neslindensin ama ben Resulullah'ın neslinden değilim biz nasıl akraba oluyoruz.” Dedim. O da “Sen ve senden önceki babaların da Resulullah'ın neslindedir. Bizim ile sizin soyunuz neslimiz birbirine dayanıyor.” Dedi. Ben Halîlâ Köyü'ne döndüğümde amcalarımla bu konuyu

görüştüm. Seyyid Berekât isminde biri bizim aşiret ile akraba olduğunu söyledi. Amcalarım Seyyid Berekât'ın doğru söylediğini “Evet bizde bir Şecere vardır. Bu şeceremiz de Tavusî Köyü’nde ikâmet eden Molla Hasan’ın yanında bulunur.” sözleriyle tekid ettiler. (Licevî, T.y., s. 19)

2. 2. İlim Tahsili ve Hocaları

Abdurrezzak Halîlî, küçük yaşta iken ilme rağbet eder ve böylece ilk tahsilini Halîlâ Köyü’nde müderris olan Molla Muhammed Ğerzî’den Kur’an-ı Kerim dersini almakla ilim tahsiline başlar. (Seydaoğulları, 2014, s. 46)

Yedi yaşından sonra sarf, nahiv ve dinî ilimlerdeki tedrisatını 1912 yılına kadar sürdürdükten sonra Diyarbakır’ın Çınar İlçesine bağlı Aktepe Köyü’nde Şeyh Abdurrahman Aktepe’nin talebelerinden Molla Muhammed Şerdî’den aldı. Buradaki eğitimini 1915 yılına kadar sürdürdü. Daha sonra buradan ayrılan Abdurrezzak Halîlî Dümlan aşiretinin bulunduğu Şavaşi Köyü’nde bulunan Molla Abdulmecid Butî’nin yanında 1916 yılına kadar ilim tahsiline devam etti. 1916’dan sonra Cîlîn Köyü’nde bulunan Molla Ahmed Şorşib, Diyarbakır civarında bulunan Ali Pâr Köyü’nde Molla İbrahim’in gözetiminde, son olarak Molla Hafid’in yanında 1918 yılına kadar ilim tahsiline devam etti. (Licevî, T.y., s. 21)

Abdurrezzak Halîlî, Molla Hafid’in yanında okurken, Molla Hafid yakın köyleri ziyarete gidip geldiğinden bazı zamanlarda eğitiminde aksamalar olunca Molla Hafid’e konuyu açarak; “siz bazı günler köylere gittiğinizde ben ders alamıyorum. Müsadeniz varsa ben başka yerde ilim tahsiline devam edeyim. Zira ben ilim tahsil etmek için köyümü ve akrabalarımı geride bırakmışım.“ der. Molla Hafid bu konuşmasından büyük memnuniyet duyarak kendisine şöyle söyler: “Vallahi sen âlim olacaksın. Üzülme, kederlenme, sen okumadan da büyük bir âlim olacaksın.” (Licevî, T.y., s. 22)

Ardından dönemin ilim ve terbiye yönünden büyük bir âlim olan ve Silvan (Farkîn) Köyü’nde ikâmet eden Molla Hüseyin Kîçik Efendi’de ilim tahsil etmeye başladı. Molla Hüseyin Kîçik’in medresesinde Molla Hacı Fettah Hadravî ve Kardeşi Molla Zahid ders vermekteydi. Fakat kendisi burada Molla Sadaka isminde büyük bir zâtın yanında da ilim tahsilini aldı. (Licevî, T.y., s. 23)

1920 yılında Bismil'in Yuvacık Köyü'nde Üstad Molla Abdulmecid Hezânî'nin yanında ilim tahsiline devam eden Abdurrezzak Halîlî, yaşanan bazı olumsuz hadiselerden dolayı buradan ayrılıp Savur'un Ahmediye Köyü'ne gider. 1925 yılına kadar Ahmediye Köyü'nde ikâmet eden, *Şeyh* namıyla meşhur olan ve Abdurrezzak Halîlî'nin ilk mürşîdi olacak olan Şeyh Kemâl'in yanında ilim tahsil ederken Şeyh Said olayı vuku bulunca buradan ayrılmak zorunda kalır. Buradan ayrılan Abdurrezzak Halîlî, 1926 yılında Suriye'nin Amude'ye bağlı Tılsıer Köyü'nde Molla İbrahim'in yanında ilmî tahsilini almayı sürdürdü.(Licevî, T.y., s. 24)

1928 yılında ise Botan bölgesinde bulunan Şâğ Köyü'nde Molla Yahya'nın yanında bir müddet ilim tahsil etmiş ardından Molla Muhammed Cebel Gıravi, Molla İbrahim, Molla Şeyhmus, Molla Süleyman Şorkî, Molla Hasip ve bazı talebelerle beraber ilim tahsiline devam etmek için Irak'a gitmişlerdir. Molla Abdurrezzak Erbil'e bağlı Şaklâvâ Köyü'nde bulunan Molla Abdullah Erbilî'nin yanında ve Molla Abdullah'ın oğlu olan Molla Muhammed Emin ile beraber ilim tahsiline devam etmiştir. Halîlî, Şaklâvâ Köyü'ndeki tahsili için şunları ifâde etmektedir: "Biz on iki kişi olduğumuzdan dolayı her birimiz başka yerlere dağılmak zorunda kaldık. Molla Şeyhmus'u Gırçîn Köyü'nün imamı olan Molla Yusuf'un yanına gönderdik. Burada Mantık kitaplarından olan *Fenarî* ve *Kavlü'l-Ahmed* kitaplarını okuyor idi." (Licevî, T.y., s. 25)

Daha sonra Suriye'de Amude şehrinde Molla Ubeydullah'ın yanında bir müddet ilim tahsil ettikten sonra Irak'ın Hevler şehrinde mutasarrıf olan Molla Küçük Efendi'de dört yıl okuduktan sonra tekrar Suriye'nin Amude şehrine geri döner ve Molla Ubeydullah'ın yanında bir yıl daha ilim tahsil eder.(Licevî, T.y., s. 26)

Medreselerde okutulan ilimleri tahsil edip bitirdikten sonra Irak'ta bazı köylerde okutulan Matematik, Astronomi, Felsefe ve Geometri derslerini de okumaya başlayıp bitirir. Bundan sonra öğrendiği tüm bilgileri başkalarına aktarmaya başlar. (Licevî, T.y., s. 26)

2. 3. Tasavvufa İntisabı

Abdurrezzak Halîlî, ilim tahsilinde bulunduğu süre içerisinde tasavvufî âmelini de yerine getirmek için uğraş içindeydi. Halîlî, Şeyh Kemal Ahmediye'nin yanında ilim tahsil ederken ilk tasavvufî terbiyesine başladı. Zâhirî ilimlerin yanında tasavvuf ilminin deryasına daldı. Şeyh Kemal Ahmediyye'nin yanında tasavvufî âmelini icra etmeye başladı. (Bedirhan Kanispî, *kişisel görüşme*, 10 Haziran 2017)

Abdurrezzak Halîlî, ilim tahsilinde bulunduğu süre içerisinde kendisi sadece lafzî zikirler ile âmel etmiş, medresede ilim icâzetini aldıktan sonra ezkarı kalbî ile hem ilmî hem de tasavvufî amel yönünden kendisini geliştirmiştir. Ardından Abdurrezzak Halîlî mânevî sırları kendisinde taşıyan Ahmed Haznevî'nin yanında tasavvufî âmeline başladıktan sonra tüm gayret ve çabasını babanın oğluna verdiği terbiye ve edep gibi Nakşîbendî Tarîkatının edep ve terbiyesini öğrenmeye çalıştı. Öyle ki kendisinde kâmillik vasıfları ortaya çıkmaya başladı. Ahmed Haznevî ayrıca kendisinden aldığı edep ve terbiyesini müridlerine ulaştırmasını istedi. Hatta zikir, tehlil ayrıca teveccüh verme iznini verdi. Ahmed Haznevî, Abdurrezzak Halîlî'ye bunları yerine getirirken kesinlikle öğrencilerinin eğitim ve öğretimini aksatmamasını istedi. (Licevî, T.y., s. 30)

Abdurrezzak Halîlî'nin Ahmed Haznevî'ye olan muhabbeti oldukça fazlaydı. Bu tür gayret ve hizmeti hocasına olan muhabbetini ve ziyaretini eksiltmemişti. Hocasına olan sevgi ve şefkati, ihlâs ve güveni gün geçtikçe daha da artıyordu. Hatta kendi döneminde Ahmed Haznevî'den daha üstün kimse olduğunu düşünmüyor, gözü sadece şeyhini görüyordu. Bundan dolayı Ahmed Haznevî'ye mânevî yolda ilerlemek için kendisine bağlanma isteğini dile getirdi. Ahmed Haznevî de bu teklifinden memnuniyet duyarak sanki şunu söylemek istiyordu: “Allah bu işi kabul etti ben de kabul ettim. Allah sana hayırlı kılsın.” (Licevî, T.y., s. 30)

2. 4. Hazne'deki Yılları

Abdurrezzak Halîlî, Hazne'ye gelmeden önce Irak'ta ilim tahsilini bitirmiş ve Irak'ta bir müddet müderrislik yapmıştır. Dört sene burada kaldıktan sonra Suriye'nin Kamışlı'ya bağlı Harabkört Köyü'nde hem imamlık hem de müderrislik yapmıştır. Ahmed Haznevî'ye olan muhabbeti ve özlemi onu Hazne Köyü'ne

çekmiştir. Abdurrezzak Halîlî'nin sadık yoldaşlarından olan Molla Yusuf Kani Zelî'den işitildiğine göre; “Abdurrezzak Halîlî Haznê'ye gitmeye karar verdiğinde ağabeyi ve ben, Ahmed Haznevî'yi ziyaret etmek amacı ile yola çıktık. Bizimle Hazne arasında bir kilometrelik yol vardı. Bir baktık ki Ahmed Haznevî bizim orayı ziyaret edeceğimizi biliyormuşçasına karşımıza çıktı. Ahmed Haznevî ile beraber Hazne'ye doğru beraber gittik. Abdurrezzak Halîlî'nin elinden tutan Ahmed Haznevî, onu uzak bir yere götürüp bizden uzaklaştırdı. Sonra Hazne Köyü'ne girdiğimizde Abdurrezzak Halîlî'nin bizden önce Hazne Köyü'ne vardığını gördük. Yüzü güleç ve mutlu bir halde idi. Ben kendisine ne olduğunu sordum. Soruyu iki defa üst üste sormamıza rağmen kendisinin cevap vermek istemediğini anladık. Biz neler olup bittiğini sormadık. Abdurrezzak Halîlî bir müddet sonra bize yöneldi ve dedi ki; “Ben Ahmed Haznevî'yi Kur'ân'a ve Sünnete uyma hususunda kimsenin ulaşamayacağı dosdoğru bir yolda olduğunu gördüm. Onu kendime mürşîd olarak seçtim.” dedi. Bunun üzerine ben inandım ki Ahmed Haznevî'nin muhabbeti Abdurrezzak Halîlî'nin kalbinde neşvü neva buldu. Bundan sonra Abdurrezzak Halîlî her seferinde mutlaka Hazne'ye Ahmed Haznevî'yi görmeye gelirdi. Ahmed Haznevî'yi her ziyaret ettiğinde kendisine olan aşk ve muhabbeti artardı. Hatta teberrüken ikinci defa ilim icâzetini almak için istiharede bulunmuş ve bu konuyu da ağabeyi ile istişare edip olumlu cevabın ardından zaten Irak'ta intihâ ettiğî aklî ve naklî medrese ilimlerinden ilim icâzetini aldı. ” (Seydaoğulları, 2014: s. 47)

2.5. Seyr u Sülûk Yılları

Abdurrezzak Halîlî, tasavvufî âmelini Ahmed Haznevî'nin yanında devam ettirmiş, onun dergâhında terbiye ve edebi öğrenmiş ve kendisini en güzel şekilde yetiştirmiştir. Bunun sonucunda kendisinin halinde ilâhî hakikatler zuhûr etmekteydi. Hatta kendisinin bu ilahî terbiyede o kadar derecesi arttı ki Ahmed Haznevî hayatta iken kendisi *Şeyh Abdurrezzak Halîlî* namı ile meşhur olmuştu. Öyle haller yaşıyordu ki tasavvuf ehli olmayanlar bunlara hayret ediyordu. Azim ve kararlılığında nihayete ulaşmış, bunun sonucunda Allah yolundaki ölü kalpleri diriltecek hale gelmişti. (Licevî, T.y., s. 30)

İşte Ahmed Haznevî, Abdurrezzak Halîlî'de bulunan yüksek ilminden dolayı onu takdir etmiş ve teberrüken kendisine ilim icâzetini vermiştir. Aynı şekilde

Abdurrezzak Halîlî’de bulunan tasavvufî hallerinden dolayı da kendisine "Tarîkat-ı Nakşîbendiyye" icâzetini vermiştir. (Dertli, 2006: s. 11)

Abdurrezzak Halîlî de bu terbiye ve ilimle hem kendisini hem de kendisinin yanında bulunan mürşîd ve talebelerini en iyi şekilde terbiye etmeye ve en iyi öğretimi vermeye gayret etti. Öyle ki Abdurrezzak Halîlî’nin medresesi ve öğrencileri Kürt bölgelerinde ve diğer uzak bölgelerde fevkalâde bir tahsil, ilmi ile âmel eden öğrencilerin merkezi olarak şöhret bulmuştur. (Licevî, T.y., s. 34)

2.6. Halifeliği Alışı

Abdurrezzak Halîlî, son olarak geldiği Gırbavî Köyü’nde Şeyh Ahmed Haznevî’ye intisab etmiş ve yedi yıl boyunca seyr u sülûkuna devam ederek tasavvuf hilafetini almıştır. (Korkusuz, 2010: s. 349)

Abdurrezzak Halîlî halifelik aldığı anı şöyle anlatmaktadır: “Ben halifeliği alacağım zaman yanımda abim Molla İbrahim, yeğenim Molla Abbas, Molla Yusuf ve Ahmed Haznevî’nin oğlu Şeyh Ma’sum da hazırды. Şeyh Ma’sum abasının içinden kırmızı bir cübbe çıkardı. Kırmızı cübbeyi Molla İbrahim’e verdi. O vakit ben ağladım. Halifelik izninin bana verileceğini biliyordum. Ben Şeyh Ahmed Haznevî’ye bu yükü kaldıramayacağımı, bu yükün çok ağır olacağını söyledim. Kendileri bana şu cevabı verdiler: “Molla Abdurrezzak, kelbin boynuna ekmek taksan, bütün kelbler onun etrafında toplanır. O kelb sanmasın ki benim için toplandı. Sadece o ekmek için toplanırlar.” (Seydaoğulları, 2014, s. 47)

2. 7. İrşâd Faaliyetleri

Abdurrezzak Halîlî, tasavvufa intisab edip halifelik icâzeti aldıktan sonra aktif bir tasavvuf ve İslamî ilimler icrası içinde olmuştur. Yaşadığı bölgede ve çevresinde faaliyetlerini sürdürdüğü gibi Suriye topraklarında da önemli ilmî ve tasavvuf terbiye hizmetlerinde bulunmuştur.

2. 7. 1. Suriye'deki İrşâd Faaliyetleri

Abdurrezzak Halîlî, hocalarının yolunu takip etmek ve aldığı ilimleri neşretmek için kayda değer bir gayretle tedris ve tâlim faaliyeti içinde olmuştur. Hatta bütün varlığını bu yol için ayırmış, sadece biraz uyku ve bedeninin ıstırahatı için vakit ayırmış, Cezire bölgesinde ve çevresinde hem ilim hem de tasavvuf hizmetini yaymıştır. (Licevi, T.y., s. 28)

Abdurrezzak Halîlî, icâzetini aldıktan bir müddet sonra Gırbavî Köyü'nden ayrılarak Abdurrezzak Halîlî, Telafer Köyü'ne intikal etmiştir. Telafer'den sonra Kamışlı'ya bağlı Haremreş, Sehl, Bızgurî köylerinde hem imamlık hem de müderrislik yapmıştır. (Licevî, T.y., s. 29)

1934 yılında yine Kamışlı'ya bağlı Arapgecel ve Gırbavî köylerine öğrencileri ile beraber gitmiş, imamlık ve tedris görevini devam ettirmiştir. Çeşitli bölgelerden hem ilmînden hem de tasavvufî terbiyesinden feyz almak için medresesine birçok öğrenci ve mürîd bulunmuştur. (Licevî, T.y., s. 29)

Abdurrezzak Halîlî, irşâd vazifesini ifâ ederken ilim tahsilini asla aksatmamıştır. İlk ilim icâzetini 1938 yılında Suriye'nin Gırbavî Köyü'nde, Molla Abdulmecid-i Amudî ile Molla Muhammed Emin Türk (Er)e vermiştir. Ardından 1944'de Molla Ahmed Peyparî, Molla Süleyman Harbi, Molla Muhammed Salih Piranî (Mazıdağı) Molla Muhammed Sıddîk, Molla Muhammed Hamid ve 1946'da Molla Necmeddin Amudî ile Molla Hüseyin Haracikî'ye, 1947'de ise Molla Reşid Sorikî'ye ilim icâzeti vermiştir. (Licevî, T.y., s. 35)

Abdurrezzak Halîlî, Gırbavî Köyü'nde beş sene kaldıktan sonra irşâd vazifesini ifâ etmek için 1939 yılında Amude'ye bağlı Hâlid Köyü'ne yerleşmiştir. Orada bulunan köylüler Mala Paşa ailesine mensuptular. Abdurrezzak Halîlî'nin medresesi yine eskisinde olduğu gibi değişik bölgelerden gelen ilmi yönden önde gelenlerin yanısıra birçok talebe ve mürîd etrafında toplanmaya başlamış, kendisi de irşâd ve tedris görevini burada devam ettirmiştir. O dönemde ilim dalında meşhur olan Molla Abullah Bızgurî, Molla Muhammed, Molla İskender, Molla Ahmed Bızgurî, Molla Muhammed Necmeddin Kercevsî gibi âlimler medresesinde kalıyor ve ders alıyorlardı. (Licevî, T.y., s. 36)

2. 7. 2. Türkiye'deki İrşâd Faaliyetleri

2. 7. 2. 1. Mardin Halîlî'deki İrşâd Faaliyeti

Abdurrezzak Halîlî, 1950 yılında Ahmed Haznevî'nin vefatından dolayı Suriye'de kalmak istememiş, Ahmed Haznevî'nin vefat acısını dindirmenin mekân değişikliği ile olacağını düşünerek aile efradının yaşadığı Türkiye'nin Mardin iline bağlı Mazıdağı ilçesinin Halîlâ Köyü'ne gitmiştir. Abdurrezzak Halîlî, Halîlâ Köyü'ne döndükten sonra Allah, içindeki dert ve sıkıntıları almış, acılar yerini sevince bırakmıştır. Abdurrezzak Halîlî'nin medresesi civar beldelerin yanısıra Diyarbakır, Mardin ve çevresinde bulunan ilçelerden kendisine ziyarette bulunan âlimlerle dolup taşmaktaydı. (Licevî, T.y., s. 42)

Aile efradı, yokluk ve geçim sıkıntısından dolayı Abdurrezzak Halîlî'den ısrarla tekrar Suriye'ye dönme isteğinde bulunmuşlardır. Ancak Abdurrezzak Halîlî bu geçimsizlik ve yokluğa göğüs germeyi seçmiş, ayrıca Suriye'de yaşanan iç karışıklıktan dolayı öğrencilerinin zarar görebileceği düşüncesiyle bu isteklerini yerine getirmemiştir. Allah, medrese öğrencilerine ilim tahsilini tekrar nasip etti. Ancak öğrenciler bu kadar açlık, yetersizlik ve yokluğa rağmen Abdurrezzak Halîlî'nin yanında ilim tahsilini bırakmamış, pîrlerinin ilim ve feyizlerinden istifade etmeye devam etmişlerdir. Abdurrezzak Halîlî, öğrencilerinin bu vefakârlığını görünce eğitim öğretim saatlerini, teveccühünü ve irşâd faaliyetlerini eskisine göre daha da artırmıştır. Önceleri sabah namazından başlayıp akşam namazına kadar süren ilim tedrisini yatsı namazına kadar artırmış, haftada bir gün (Perşembe) yaptığı teveccühü haftanın Pazartesi ve Perşembe günlerine çıkarmıştır. (Licevî, T.y., s. 44, 45)

Abdurrezzak Halîlî, bu ilim tedrisi ve irşâd vazifesinin semeresini 1951 yılında Molla Süleyman Bızmarî, Molla Abdurrezzak Dedaşi, Molla Nuranî'nin oğlu Molla Asım Deştî'ye ilim icâzetini vererek almıştır. Ayrıca 1952 yılında Molla Zübeyir Arnasî, Molla Muhammed Haydarî, Molla Abbas Arnasî'ye de ilim icâzetlerini vererek ilim tedrisini katlayarak artırmıştır. (Licevî, T.y., s. 45)

Abdurrezzak Halîlî, sadece tedris ve irşâd ile meşgul değildi. O ayrıca insanlar ve aileler arasında bulunan husumeti ortadan kaldırmayı ve aralarında sulhu

temin etmeyi de ihmal etmezdi. Hatta Halîlâ Köyü'nde iki aile vardı ki bu aileler kendi aralarında rekabet içerisindeydiler. Abdurrezzak Halîlî geldikten sonra aralarını düzeltti, onları barıştırdı. Fakat bazı kişiler çıkarları için onları yine kışkırttılar. Bunu duyan Abdurrezzak Halîlî, onlara her ne kadar nasihatte bulunduysa da yine fayda etmedi. Abdurrezzak Halîlî, en sonunda oradan taşınıp başka bir yere gitmeyi arzuladı. Köylüler Abdurrezzak Halîlî'nin gitmemesi için bir daha barıştılar. Fakat yine husumet oluştu. Oluşan bu husumetin kavgaya dönüşmesi üzerine kendisi oraya gelip her iki tarafı evlerine gitmeleri için ikna etti. Evlerine gitmekteyken fitnecilerden birisi gidenlere “nereye gidiyorsunuz, ne fayda elde ettiniz?” diye onları tahrik etti. O zaman Abdurrezzak Halîlî şöyle bedduâda bulundu: “Allah, bu fitneyi körükleyip sebebiyet verenin gözüne kurşun isabet ettirsin” dedi ve Abdurrezzak Halîlî aralarından ayrıldı. Çıkan çatışmada o fitnecinin gözüne bir kurşun isabet edip ölümüne sebep oldu. (Bedirhan Kanispî, *kişisel görüşme*, 28 Ocak 2018)

2. 7. 2. 2. Mardin/Pirmir'deki İrşâd Faaliyeti

Kızıltepe İlçesinin Yaşar (Pirmir) Köyü'nde yaşayan ve Kikan aşiretinden olan Muhammed Nevîran ile Haremreş Köyü'nden olan Hacı Şeyhmus Bışîr Abdurrezzak Halîlî'nin ilim ve irfanını duyunca Abdurrezzak Halîlî'den kendi köylerine gelmelerini talep etmişler ve ısrarcı olmuşlardı. 1953 Şubat ayında bu ısrarlara dayanamayan Abdurrezzak Halîlî, ailesi ve öğrencileri ile beraber Halîla Köyü'nden Yaşar (Pirmir) Köyü'ne hicret etmiş, Yaşar (Pirmir) Köyü'nde medrese ve misafirlerin, müridlerin kalabileceği bir divan (Sohbet Mekânı/Mürîdlerin Şeyhini dinlediği yer) inşa etmiştir. Çevre il ve ilçelerden, farklı bölgelerden insanlar akın akın Abdurrezzak Halîlî'nin ziyaretine gelmeye başladılar. (Licevî, T.y., s. 60)

Yaşar Köyü ve çevresinde sanki bereket ve ihsan bir anda artmaya başlamıştı. Bu lütuf ve keremin artmasının sebebi, köy halkının ilim talebelerine, sâlik ve müridlerine malları ve canları pahasına da olsa ihsan ve yardımda bulunmalarından dolayı olduğuna inanıyorlardı. Bu köylüler sayesinde Abdurrezzak Halîlî ilim ve irfan geleneğini burada da sürdürerek, cemaat için cami, talebeler için medrese, misafirler ve müridler için iki tane divan inşa etti. Kikan, Halecan, Milan, Omerân, Şeyhan gibi kendisine intisab eden bazı aşiretler de vardı. Abdurrezzak Halîlî'nin

namı zamanla etrafa yayılmıştır. Aşiret önderleri de bu ilmîn ve hizmetin yayılması için yardım etme hususunda birbirleri ile yarışa girmişlerdi. Köy çocukları ve gençleri medresede bulunan öğrencilere hizmet etme çabasındaydılar. Köy halkı Abdurrezzak Halîlî'nin ailesine hizmette kusur etmemeye çalışıyorlardı. Halk, Abdurrezzak Halîlî'nin yanında tevbe etme veya tevbeyi yenileme amacı ile geliyor, sohbetini dinlemek için orada bulunuyordu. Bazıları da sadece kendisini merak edip görmek için geliyorlardı. Perşembe ya da Cuma günleri teveccühe katılma niyeti ile gelenler de mevcuttu. (Licevî, T.y., s. 61, 62)

Abdurrezzak Halîlî bu hizmetin semeresini 1954 ve 1955 yıllarında yaklaşık 72 öğrenciye ilim öğretmek almıştır. Bunun yanında, çeşitli köylerden örneğin Bismil'e bağlı Tezkan Köyü'nün imam ve müderrisi Molla Abdusselam, Sürgücü'ye bağlı Avînâ imamı Molla Said, Heliyâ Köyü'nden Molla Ahmed gibi âlimler, Abdurrezzak Halîlî'den ders almak, onun öğrencileri ile müzakere etmek ve ders vermek amacı ile gelip toplanırdı. 1954 yılında Molla Veysi Sürgücü, Molla Zübeyir Arnasî, 1955 yılında Molla Yaşar Feyyaz ve “*Tüm Yönleri ile Abdurrezzak Halîlî*” kitabının yazarı Molla Abdullah Licevî'ye ilim icâzetini vererek bu tedris ve irşâd vazifesini taçlandırmıştır.(Licevî, T.y., s. 60, 63)

2. 7. 2. 3. Mardin Kızıltepe'deki İrşâd Faaliyetleri

Abdurrezzak Halîlî, Pirmir'de yaptığı tedris ve irşâd vazifesini başka yerlerde yaymak amacı ile köy halkından izin alarak hicret etmeye karar vermiş ve ilk olarak Pirmir'den ayrılarak 1969 yılında Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinde tedris ve irşâd vazifesini ifâ etmiştir. Burada da yüzlerce öğrenciye ders vermiş, ilimde derinleşen, ilim icâzeti ve tasavvuf terbiyesi alacak binlerce müridi olmuştu. Viranşehir'de Gırherinli Molla Ahmed Vaiz ve Molla Yusuf o dönemde icâzet aldılar.(Licevî, T.y., s. 82)

Daha sonra buradan da ayrılan Abdurrezzak Halîlî ileride, Halîlîyye kolunun merkezi olacak olan Kızıltepe ilçe merkezine 1970 yılında yerleşmiştir. Aradan uzun zaman geçmeden yine eskiden olduğu gibi etrafı ders vereceği öğrenciler, tarikat terbiyesi vereceği müridler, ikram edeceği misafirlerle dolup taşı. (Licevî, T.y., s. 83)

Kızıltepe’de eskiden olduğu gibi öğrenciler için medrese, mürîd ve misafirlerin kalabilmesi için divan, bunların ekmek ve yiyecek ihtiyacını gidermek için kendi cebinden harcayarak mutfak ve ekmek fırını inşa etmiştir. Buradaki küllîye yolda kalanların, ihtiyaç sahiplerinin, muhtaçların sığınağı haline geldi. Kendisi hem tasavvuf ilmî hem de diğer İslâmî ilimlerin tedrisatına mürîdlerin terbiye ve talimine önem veren kişi olarak tanındı. (Licevî, T.y., s. 84)

2. 8. Vefatı

Abdurrezzak Halîlî, 1970 yılında Kızıltepe’ye yerleşmiş ve ömrünün geri kalanını burada geçirmiştir. Abdurrezzak Halîlî, vefat etmeden önce kendisini ziyarete gelenlere şu sözleri söylerdi: “Bundan sonra ancak Kevser Havuzu başında kavuşmamız olacaktır.” (Bedirhan Kanispî, *kişisel görüşme*, 29 Haziran 2016)

Molla Muhammed (Molla Selahaddin’in Halifesi); Molla Selahaddin bana Abdurrezzak Halîlî ile ilgili bir anısını anlatmışlardı: “Birgün Abdurrezzak Halîlî, şu merkadın bulunduğu yerde etrafı çiçeklerle süslü olan mekânda oturuyordu. Abdurrahman Aktepe’nin şu beyitlerini söylediler:

“O merkatta bilmîyorum

Ne yapacağımı bilmîyorum.

Elimde Allah(cc)’in rahmetinden başka hiçbirşey kalmamıştır.”

Abdurrahman Aktepe’nin bu şiirinde “o kabirde” ifâdesi geçerken, Abdurrezzak Halîlî ise bizzat bulunduğu yere işaret ederek belki de kendisinin defnedileceği yeri gösteriyordu. (Dertli, 2006, s. 22, 23)

Abdurrezzak Halîlî, ömrü boyunca Allah (cc)’in rızasına uygun olarak yaşamaya gayret etmiştir. Ömrünün son demlerinde hastalığa yakalanmış ve hastalığı ağır olmasına rağmen irşâd vazifesini yerine getirmeye çalışmış, talebelerine ve kendisini ziyarete gelenlere sürekli doğru yoldan ayrılmamalarını, sâdâtların yolunu takip etmelerini tavsiye etmiştir. (Dertli, 2006, s. 21)

Abdurrezzak Halîlî, 1980 yılının Ağustos ayının Pazartesi günü Kızıltepe’de Allah’ın rahmetine kavuşmuştur. Cenazesini Molla Bedirhan Kanispî ve Molla Muhammed Ğazalî yıkamış ve kefenlemişlerdir. Cenaze namazı ise gruplar halinde

defalarca kılınmıştır. Halîlî'nin vefatı talebelerini ve sevenlerini üzüp ağlatmıştır. Halîlî, Kızıltepe'de defnedilmiştir. (Dertli, 2006, s. 22)

2. 9. Abdurrezzak Halîlî'nin Halifeleri

Abdurrezzak Halîlî, yaşamı boyunca birçok talebe ve sâlik yetiştirmiştir. Akli ve nakli ilimleri itmam ettikten sonra ilim icâzetini alan öğrencileri olmuştur. İlimde kendisini yetiştirmiş, çaba göstermiş ve ilimlerde hak ettiği seviyeye gelmiş olanlar icâzet almaya hak kazanırdı. Abdurrezzak Halîlî'nin halifeleri şunlardır:

1. Selahaddin Halîlî (Kızıltepe)
2. Molla Mustafa Halîlî (Kızıltepe)
3. Molla Mazhar Norşinî (Bitlis)
4. Molla Necmeddin Haznevî (Suriye)
5. Molla İbrahim Bellî (Mardin)
6. Molla Bedirhan Kanispî (Kızıltepe)
7. Seyyid Cemal (Dertli, 2006, s. 23)

Abdurrezzak Halîlî'de Tasavvuf Terbiyesini Tamamlayıp Halifelik Alamayanlar:

1. Molla Muhammed Ğazalî
2. Molla Muhammed Bağcağî
3. Molla Fadıl Halîlî
4. Molla Muhammed Ali Arnasî
5. Molla Muhammed Humarî
6. Molla Ahmed Kanispî (Licevî, T.y., s. 77)

2.9.1. Suriye’de 1938 ile 1939 Yılları Arasında Gırbavî Medresesinde İlk İlmî İlcâzet Alan Öğrenciler

1. Molla Abdulmecid Amudî (Topuzî)
2. Molla Muhamed Emin Türk (Er) (Licevî, T.y., s. 77)

2.9.2. Suriye’de 1939 ile 1948 Yılları Arasında Hâlid Medresesinde İcazet Alan Öğrenciler

1. Molla Abdullah Bızgûrî
2. Molla Ahmed
3. Molla Halil
4. Molla Ahmed Peyparî
5. Molla Süleyman Harbî
6. Molla Muhammed Salih Piranî Mazıdağî
7. Molla Muhammed Sıddîk
8. Molla Hamîd
9. Molla Necmeddin
10. Molla Hüseyin
11. Molla Reşid Sorikî
12. Molla Muhammed Bızgurî
13. Molla Ahmed Harbî
14. Molla İbrahim Delkî
15. Molla Ahmed Hüseyinî Mencî (Licevî, T.y., s. 77, 78)

2.9.3. Türkiye’de İlim İcâzeti Alan Öğrencileri

2.9.3.1. 1951 ile 1954 Yılları Arasında Mardin Halîlâ Medresesinde İcâzet Alan Öğrenciler

1. Molla Süleyman Peyparî
2. Molla Zübeyr Arnâsi
3. Molla Muhammed Gırherin
4. Molla Asım Hindûslî
5. Molla Abbas Arnasî
6. Molla Muhammed Emin Hayderî
7. Molla Said Arnasî
8. Molla Abdurrezzak Dedaşî (Deştî) (Licevî, T.y., s. 78)

2.9.3.2. 1954 ile 1969 Yılları Arasında Mardin/Pirmir, Mardin/Hışışok ve Viranşehir Medresesinde İcâzet Alan Öğrenciler

2.9.3.3.1 Mardin/Pirmir Medresesinde İcâzet Alan Öğrenciler

1. Molla Veysi Sürgücî
2. Molla Yaşar Feyat Kulpî
3. Molla Abdullah Licevî
4. Molla Abdusselam Bismili
5. Molla Abdurrahman Bismili
6. Molla Abdulvahid Derikî
7. Molla Muhammed Ali Arnasî
8. Molla Ali Bingolî
9. Molla Hakkı Dedaşî (Licevî, T.y., s. 78)

2.9.5.2.1. Mardin HıŖıŖok Medresesinde İcâzet Alan Öğrenciler

1. Molla İbrahim Bellî
2. Molla Muhammed Abbasî
3. M. Vezir Silvanî
4. Molla Muhammed Nur Hanikî
5. Molla Abdulhamid Halîfî (Licevî, T.y., s. 79)

2.9.5.2.2. Ŗanlıurfa/ViraŖŖehir Medresesinde İcâzet Alan Öğrenciler

1. Molla Gıyaseddin Bingölî
2. Molla Ahmet Gırharinî (Vaiz)
3. Molla Yusuf Gırharini (Licevî, T.y., s. 80)

2.9.5.3. 1970 ile 1980 yılları arasında Mardin Kızıltepe ve Bingöl Medreselerinde İcâzet Alan Öğrenciler

2.9.5.3.1. Mardin/Kızıltepe İlçesinde İcâzet Alan Öğrenciler

1. Molla Selahaddin Halîfî
2. Molla Mustafa Halîfî
3. Molla Bedirhan Derikî (KaniŖpî)
4. Molla Sadi Dalinî
5. Molla Muhammed Küfrevî
6. Molla Seyfeddin Haznevî
7. Molla Abdullatif RiŖvanî
8. Molla Abdullatif Tifâhî
9. Molla Fadıl Halîfî
10. Molla Ömer Halîfî

11. Molla Ahmed Amrudî
12. Molla Bedreddin Dalinî
13. Molla Abdullkuddus Cemilî Seyda Licevî
14. Molla Yusuf (Şeyh Nurettin)
15. Molla Hadî (Şeyh Hasan Kıçık'ın oğlu)
16. Molla Abdulkuddus Halîfî
17. Molla Muhammed Selim Yılmaz (Vaiz)
18. Molla Mehdi (Molla Hüseyin Kıçık'ın Oğlu)
19. Molla Hâlid Licevî
20. Molla Hüseyin Arnasî
21. Molla Behcet Zokaydî (Müftü)
22. Molla Ahmed Tuhubî
23. Molla Ahmed Bağcağî
24. Molla Ahmed (Kanispî)
25. Molla İbrahim Bağcağî (Licevî, T.y., s. 80, 81)

2.9.5.3.2. Bingöl Medresesinde İcâzet Alan Öğrenciler

1. Molla Hâlim Guldarî
2. Molla Ali Radi Muşikî (Licevî, T.y., s. 77, 81)

2.10. İlmî

Abdurrezzak Halîfî'nin ilmî seviyesi ve zekâsı eğitim aldığı tüm hocalar tarafından övülmüştür. Kendisi zamanını boş geçirmez, her halükârda elinden kitabını düşürmezdi. İlmî seviyesi diğer talebe arkadaşlarına göre ilerleydi. Öyle ki Abdurrezzak Halîfî, Molla Ubeydullah Kulâtî (Amudî) medresesinde okurken hocası yaşlılığı sebebiyle ders veremez hale gelmişti. Molla Ubeydullah medresedeki eğitim

ve öğretim görevini Abdurrezzak Halîlî'ye vermişti. Molla Ubeydullah, Abdurrezzak Halîlî'nin yüksek ilmînden dolayı şifâhi icâzet vermiştir. (Dertli, 2006, s. 10)

Diğer taraftan Ahmed Haznevî'nin yanına bazı talebeler okumak için gelmişlerdi. Şeyh Ahmed Haznevî de Molla Abdurrezzak'ın ilmîni takdir etmiş ve onun ilmînin bereketinden faydalanmayı tavsiye etmişlerdir. Ahmed Haznevî talebelere hitaben: "Siz Molla Abdurrezzak'ın yanında ilim tahsil ediniz. Çünkü Molla Abdurrezzak'ın yanında bir senelik ilim okumak yedi senelik okumaya bedeldir." demiştir. (Dertli, 2006, s. 13)

2.11. Eğitim-Öğretim Metodu

Abdurrezzak Halîlî, öğrencilerine iyi bir tedrisat için sabah namazı ile başlayan ders verme işine akşam namazına kadar devam ederdi. Hatta nice vakit öğle ve ikinci namazlarında tesbihatları bitirmeden medreseye dönerdi. Bu yüzden bazı kimseler namaz tesbihatlarını terk ettiğinden dolayı kendisini Ahmed Haznevî'ye şikâyet etmişlerdir. Abdurrezzak Halîlî, bir gün Ahmed Haznevî'yi ziyaret etmeye gittiği vakit Ahmed Haznevî kedisine gelen şikâyeti Abdurrezzak Halîlî'ye söyler. Abdurrezzak Halîlî ise "Namazdan sonra tesbihatları terk ettiğim doğrudur. Ancak tesbihatları terk etmemin sebebi öğrencilerime ders vermeden dolayıdır. Zira ben medreseye yürüyerek gidiyorum, çok zamanımı almaktadır." Ahmed Haznevî de, kendisini o kadar yormamasını ister. Fakat Abdurrezzak Halîlî, tek bir öğrencinin dahi derslerinden geri kalmaması için bunu yaptığını ve bu sıkıntıya razı olduğunu söyler. Ahmed Haznevî bundan dolayı kendisinden razı oldu ve hakkında söylenenlerin yanlış anlatıldığını öğrendi. Hatta Ahmed Haznevî, Abdurrezzak Halîlî'ye ağır gelmesin diye sadece Perşembe günü teveccüh yapmasını istemiştir. (Licevî, T.y., s. 37)

Abdurrezzak Halîlî, talebelerinin itikad, ibadet ve ahlâk hususunda doğruyu öğrenmelerini, öğrendikleri bu bilgiler ile âmel etmeleri gerektiğini ve ilimlerin mürşîdi kâmilsiz olanından kaçınmalarını söylemiştir. Abdurrezzak Halîlî; Sarf Nahiv, Mantık, Belâğat, Kelam, Fıkıh, Tefsir, Hadis vs. ilimleri tüm talebelere ders olarak verirken, tasavvuf ilmîni (terbiyesini) belli seviyeye ulaşmış kişilere öğretir ve onlar da seyr u sülûk yolunu takip ederlerdi. (Bedirhan Kanispî, *kişisel görüşme*, 17 Temmuz 2016)

2.12. İlme ve Âlime Verdiği Değer

Abdurrezzak Halîlî'nin halifelerinden olan Molla Bedirhan'a; "Abdurrezzak Halîlî ilme (âlim olana) mi yoksa âbide (nafile ibadeti yapanlara) mi önem verirdi?" sorusu sorulmuş Molla Bedirhan ise; "Abdurrezzak Halîlî, ilim sahibi olanlara ve ilim okuyanlara çokça değer verirdi. İlim erbabının en ednâ olanını en yüksek mertedebe bulunan âbid ve zâhidlere tercih ederdi." Demiş ve özellikle Şeyh Abdurrezzak Halîlî'nin: "Âbidlik ve zühd yok olduğu zaman dinde bir noksanlık meydana gelmez. Ama ne zaman ki ilim toplumda ortadan kalkarsa işte o zaman din elden gider." sözünü naklederek cevap vermiştir. (Dertli, 2006, s. 14)

Abdurrezzak Halîlî, her daim talebelerinin durumlarını düşünür, eksiklikleri veya özel ihtiyaçları varsa mutlaka onları gidermeye çalışırdı. Talebeler gece uyuduktan sonra odaları gezer, varsa bir dağınıklık düzeltirdi. Hatta bazı talebeler akşam bulaşığı yıkama işlerinde gevşeklik gösterirlerdi. Akşamleyin öğrencilerin yorgunluğundan dolayı bulaşıkların yıkanmadığını gördüğü zaman kendisi kolları sıvar bulaşıkları yıkardı.(Bedirhan Kanispî, *kişisel görüşme*, 15 Temmuz 2016)

Abdurrezzak Halîlî, ömrünün son demlerinde bile talebelerine Kur'an ve sünnet yolundan ayrılmamalarını, irşâd vazifesini yerine getirmek isteyenlerin hoşgörülü, tevazu sahibi olmaları gerektiği tavsiyesinde bulunmuştur. (Dertli, 2006, s. 18)

Abdurrezzak Halîlî'nin eşi Ferha Hanım, bir gün Abdurrezzak Halîlî'yi ağlarken görünce ağlamasının sebebini sormuş o da; "Şeyhim Ahmed Haznevî bir sohbetinde beni mürîdlere örnek alınması gereken kişi olarak zikretti" demiştir. Ferha Hanım, Abdurrezzak Halîlî'ye; Ahmed Haznevî'nin sohbetinde ne dediğini? sorar. Abdurrezzak Halîlî, Ahmed Haznevî'nin sohbetinde; "her mürîd mürşîdini sever. Fakat olması gereken yüksek mertebe odur ki, mürîd çalışsın, âmel etsin ve mürşîdinin kalbinde yer tutsun ki mürşîdi de onu sevsin tıpkı bizim Molla Abdurrezzak gibi" dediğini söylemiştir. (Dertli, 2006, s. 13)

2.13. Akraba İlişkileri

Abdurrezzak Halîlî, sıla-ı rahime çok önem verirdi. Akraba ilişkileri kendisi için öncelikliydi. Ailede dört erkek kardeştiler. Kendisi kardeşler arasında en

küçüğüydü. Molla Fadıl'ın babası vefat ettiğinde Abdurrezzak Halîlî yeğeni Molla Fadıl'ı yanına aldı ve onu kendisi yetiştirdi. Molla Behçet'in babası vefat ettiğinde yine yeğeni Molla Behçet'i yanına aldı ve onu kendi edep ve terbiyesi ile yetiştirdi. Bunlar büyüyüp evlendiğinde ve evden ayrılma isteğinde bulduklarında buna çok üzülür gitmemeleri için ısrar ederdi. Hâlbuki kendisinin maddî durumu da iyi değildi. Kendi abilerinin çocukları olduğundan onlara babalık görevi de yerine getiriyordu. Öyle ki yeğenleri Molla Fadıl, Molla Behçet ve Molla Abdulkuddus imam oluncaya kadar Abdurrezzak Halîlî'nin yanında kaldılar. İmam olduktan sonra zorunlu olarak yanından ayrıldılar. Bunlar imam olduktan sonra da kendisi yine de ihtiyaçlarının olup olmadığını sorardı. (Abdulkudus Demirel, *kişisel görüşme*, 20 Şubat 2018)

2.14.Cömertliği ve Misavirperverliği

Abdurrezzak Halîlî, rızık derdine düşmeyen, rızkın ihsan ve kerem sahibi Allah tarafından verildiği şuurunda olan ikrâm sahibi bir zattı. Kıtlık zamanlarında bile fakirlere daha hassasiyetli bir şekilde yardımlarını yapardı. Cömertlikte ve misafirperverlikte isâr makâmında olan şahsiyetlerdendi. Kendisinin ihtiyacı olsa dahi, başkasının isteğini geri çevirmez, bir yerlerden borç alır, yardım etmeye çalışırlardı. Kendileri misafir ağırlamayı çok sever, misafirlere mutlaka bir şeyler ikram ettikten sonra onların gitmelerine izin verirlerdi. Çoğu zaman evine misafirler uğramadığında üzülürdü. (Dertli, 2006, s. 22)

Oğlu Molla Mustafa; “bir gün ben ve kardeşim Molla Selahaddin ellerimizdeki ekmeği bölüp parça parça ihtiyaç sahiplerine dağıtıyorduk. Öyle ki evde hiç ekmek kalmadı. Ve biz bunu kendimize zorunlu olarak yapmamız gereken görev biliyorduk. Bunu yaparken Arap asıllı Cudu' isminde biri bize; “deli oğlu deliler” dedi. Abdurrezzak Halîlî, Cudu'a sorar; “neden bunlara deli oğlu deliler dedin ki?” Cudu'; “fakirlere dağıta dağıta ne sen ve ne oğulların evde birşey bırakmadınız” der. Abdurrezzak Halîlî'de bu sözünden epey hoşlandı.”(Licevî, T.y., s. 40)

Abdurrezzak Halîlî'nin cömertliği sadece fakirleri doyurmak için değildi. O asıl cömertliğini öğrencilerine ve misafirlerine karşı göstermiştir. Öyle ki Abdurrezzak Halîlî Suriye'den ayrılıp Türkiye'ye tedris ve irşâd vazifesini yapmaya geldiğinde Türkiye'de çeşitli sıkıntılara maruz kalmış ve bu sıkıntıdan kurtulmak için

Suriye'nin Rasulayn kentinde bulunan tüm mal varlığını bu hizmet ve maslahat uğrunda satmış ve harcamıştır.(Licevî, T.y., s. 45)

2.15. Küskünleri Barıştması

Abdurrezzak Halîlî, iki aile arasında bulunan bir husumeti duyduğunda hemen harekete geçer ve bu husumeti kan davasına dönüşmeden hemen sona erdirmek için çabalardı. Şayet bu husumet kan davasına dönüşmüşse bile başka ölümler olmasın diye elinden gelen tüm gayretleri gösterirdi. Kan davasının sona ermesi hususundaki ısrarına rağmen kendisi sulhu sağlayamamış olsada, sulhu sağlayanlardan dolayı Allah'a hamdeder ve sulhu sağlayan kişilere duâ ederdi. Bu sulhu sağlayanların ziyaretine gider onları tebrik ederdi. (Bedirhan Kanisipî, *kişisel görüşme*, 20 Temmuz 2017)

2.16. Halk Üzerindeki Etkisi

Abdurrezzak Halîlî, mütevazı kişiliğinden, halkın ihtiyaçlarını giderme ve muhtaç kişilere yardımından ötürü halk tarafından çok sevilir ve sayılırdı. Bir kişinin herhangi bir isteği olursa hemen yerine getirme uğraşı içerisine girerdi. Mardin ve çevre illerden gelen öğrencilerden hiçbir ücret almadan ders vermesi, onları medresesinde barındırması, her türlü ihtiyaçlarını karşılaması, gelen öğrenci velilerine samimi ve misafirperver oluşu onun halk arasında ayrı bir muhabbetinin oluşmasını sağlamıştır.

2.17. Gayr-i Müslimlerle İlişkisi

Abdurrezzak Halîlî, müslümanlar ile ilişkisi nasıl ise gayri müslimlerle olan ilişkisi de aynı idi. Yan yana geldiklerinde onların dininden asla bahsetmez, evrensel ahlâki davranışlar üzerinde durur ve asla onları küçük düşürücü sözler kullanmazdı. Hatta gayri müslimlerin zarar görmemesi için elinden bir şeyler gelirse hemen yapardı. Gayri müslimlere dokunulmaması için gerektiğinde gidip bazı aşiret reislerini ziyaret etmiş, onlara dokunulmaması hususunda uyarılarda bulunmuştur.

Abdurrezzak Halîlî, bir gün Mardin Dayru'l-Za'feran manastırı etrafında bulunan köylülerin Dayru'l-Za'feran manastırında bulunan gayri müslimlere baskın yapıp zarar verecekleri haberini aldığıında bunu duyar duymaz bu saldırıyı engellemek amacıyla öğrencileri ile beraber Dayru'l-Za'feran etrafında bulunan tüm köyleri gezmiş, orada bulunan aşiret reisleri ile teker teker görüşmüş, burada bulunan gayri müslimlerin zımmî olduklarını, İslâm Devletine sâdik kalacaklarına ve itaat edeceklerine dair söz verdiklerini ve bize sığınan bu kişilere asla zarar verilmemesi gerektiğini, bunu yapanların günah işleyeceklerini söyleyerek gerekirse öğrencileri ile beraber bu kötülüğe engel olmak için seferber olacaklarını söylemiştir. Bunun üzerine orada bulunan aşiret reisleri de Abdurrezzak Halîlî'ye bu saldırıyı engellemek amacı ile manastırında bulunan gayri-i müslimlere zarar vermeyecekleri hususunda söz verdiler. (Bedirhan Kanispî, *kişisel görüşme*, 18 Ağustos 2016)

Dayru'l-Za'feran manastırı rahibi olan Rahip Cibran, bazı köylülerin kendilerine zarar vereceklerini ve buna engel olmak için Kızıltepe'de bulunan Abdurrezzak Halîlî'nin buraya geldiğini duymuştur. Aşiret reislerinin Abdurrezzak Halîlî'ye zarar vermeyecekleri hususunda söz verdiklerini duyunca çok sevinmiş ve Abdurrezzak Halîlî'ye bir gümüş kaşık hediye etmiştir. (Fatih Seydaoğulları, *kişisel görüşme*, 18 Ağustos 2018)

Abdurrezzak Halîlî, bahar aylarında Mardin'de Dayru'l-Za'feran manastırı yolundan geçerken, bazı köyleri irşâd amaçlı ziyaret ederdi. Dayru'l-Za'feran'a varmadan önce Dayru'l-Za'feran rahibi olan Rahip Cibran öğrencileriyle Abdurrezzak Halîlî'yi yolda karşılamış, onu manastıra götürüp öğrencileri ile beraber Dayru'l-Za'feran manastırını gezdirmiş ve kahve ikramında bulunmuştur. Hatta rivayet edilir ki sevgisini göstermek amacıyla Rahip Cibran, Abdurrezzak Halîlî'nin elini öpmüş ve "ben bu zâtın mürîdiyim" demiştir. (Abdulkudus Demirel, *kişisel görüşme*, 13 Ocak 2018)

2.18. TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ

2.18.1. Tasavvuf

Tasavvufun kelime anlamı; saf olmak, ilk safta bulunmak, suffa ashâbı gibi yaşamaktır. (Uludağ, 2012, s. 345) Tasavvuf, insan ile Allah Teâlâ arasında ihsan olayının gerçekleşmesi veya kişinin ihsan vasfını kazanmasının yollarını gösteren bir ilimdir (Cebecioğlu, 2014, s. 475) Tasavvuf, kötü huyları terk edip güzel huylar edinmek, herkesin yükünü çekmek, kimseye yük olmamak, bütün mensuplarının birbirini dost ve kardeş tanıdığı bir birliktir. (Uludağ, 2012, s. 345)

Abdurrezzak Halîlî'ye göre tasavvuf; insanların kalben ve fiilen Rasûlullah (sav)'ın sünnetine uyarak Allah Teâlâ'ya itaat etmesidir. Hakîkî itimatla Allah'a ve Rasûlüne itaat etmektir. Kur'an-ı Kerim'in emir ve nehiyelerini Rasûlullah (sav) gibi yaşamaya çalışmaktır. Ona göre tasavvuf, Allah'ın hükümlerini beşeri bene hâkim kılmaktır. Yani Allah'ın muradına göre yaşamaktır. (Bedirhan Kanisipî, *kişisel görüşme*, 20 Ocak 2018)

İnsanda düzeltilmesi ve ıslah edilmesi gereken asıl mevki kalptir. Çünkü Hz. Muhammed (sav) bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: “Dikkat edin! Vücutta öyle bir et parçası vardır ki, o, iyi, doğru, düzgün olursa bütün vücut iyi/doğru/düzgün olur; o bozulursa bütün vücut bozulur. Dikkat edin! O, kalptir.” (Buhârî, İmân, 39) Tasavvufta asıl gaye; kalbi gıybet, hased, buğz, cehalet, ucb gibi mânevî kirlilerden arındırdıktan sonra kalbe Allah'ın sevgisini yerleştirmek ve insan-ı kâmil ortaya çıkarmaktır. Buna ilave olarak, Allah Teâlâ'nın emir ve yasaklarını yerine getirirken kişinin nefsi emmâresinden doğan tembellik ve uyuşukluğun ortadan kaldırılmasını sağlamaktır. (Selahaddin Halîlî, *kişisel görüşme*, 27 Ocak 2018)

Abdurrezzak Halîlî, tasavvuf ile şeriat arasında sıkı bir bağ olduğu görüşündedir. Kendisi; “bizim yolumuz Kur'an ve Sünnet yoludur. Biz ilmîmizi, gücümüzü, zühd ve takvâmızı Kur'an ve Sünnetin gereklerini yerine getirerek Allah'ın lütuf ve keremiyle elde etmişiz.” derdi. (Bedirhan Kanisipî, *kişisel görüşme*, 20 Ocak 2018)

2.18.2. Râbita

Râbita; sözlükte bağlayan, rapteden; (Cebecioğlu, 2014, s. 391) bağ, ilişki anlamına gelir. (Uludağ, 2012, s. 289) Rabıta tasavvufta; mürîdin zihnî planda tefekkür ve muhayyile gücünü kullanarak mürşîdiyle “beraberlik” hâlinde olmasını ifâde eder. (Cebecioğlu, 2012, s. 391)

Kur’an-ı Kerim’de “Rabitû” şeklinde geçen “ribat” ve murabata sınırdaki düşmanı gözetlemek, nöbet tutmak, verilen emrin yerine getirilmesi anlamına gelir. (Memiş,2014: 166) “Melamiler râbitaya gönül bekleme anlamını katmışlardır.” (Uludağ, 2012: 289) Mürîdin ilk hedefi şeyhinde fani olmaktır; zira şeyhte fâni olmak Allah’ta fâni olmanın başlangıcıdır. (Uludağ, 2012, s. 289)

Râbita; ilk olarak Bahâuddin Nakşibend ve torunu olan Hasan el-Attar tarafından uygulanmıştır. Nakşibeniyye tarikatı râbitayı sistemleştirerek tarikatın rükünleri arasına dâhil etmiştir. Râbita ile ilgili yazılan ilk kaynak İmam-ı Rabbânî’nin Mektûbâtı’dır. (Memiş, 2014, s. 167, 168)

Râbita, Nakşibendîye tarikatının ıstılahlarından biridir. Nakşiler râbitanın caiz olduğuna delil olarak, “*Sadıklarla beraber olun*” (Tevbe Suresi, 119. Ayet.) ve “*Kişi sevdiğiyle beraberdir*” (Buhârî, Edeb, 96) hadisini gösterirler. (Uludağ, 2012, s. 289)

Rabıta birkaç kısma ayrılır:

Râbita-i Kalbiye: Mürîdin kalben hocasıyla beraber olması, mânevî birlikteliği, mürîdin mürşîdiyle kaynaşması anlamına gelir.

Râbita-i Mahabbet: Mürîdin hocasını sevgiyle yad etmesi, suretini zihninde canlandırması demektir.

Râbita-ı Telebbüs: Mürîdin hocasından feyz almak için kendisini onun şeklinde tahayyül etmesi demektir.

Rabıta-ı Kalp: Gönül bağlamak demektir. (Uludağ, 2012, s. 289)

Abdurrezzak Halîlî’nin Şeyhi Ahmed Haznevî’ye göre râbita; Allah’a yapılan ibadet için manevî huzura kavuşturan vesîlelerin cümlesinden olup, düşünceden fuzûlî hatıraların gidericisidir. Ahmed Haznevî hayali râbitayı; mürîdin yemek yerken, arkadaşlarıyla konuşurken gibi durumların hepsinde hocasını her daim kendisiyle berabermiş gibi düşünmesi olarak tarif etmektedir. (Diyâuddin,

Haznevî, 1977, s. 350) Ayrıca yatarken, uyurken, talebesine ders verirken, dersi bitirirken, namaza başlarken onun başucunda olduğunu hayâl etmektir. (Diyâuddîn, Haznevî, 1977, s. 270, 317)

Abdurrezzak Halîfî'ye göre râbîta, mürîdin Allah Teâlâ ve Resûlullah (sav)'ın yolunu takip eden şeyhini, her daim hayâl edip onu örnek almasıdır. Şeyhi yanında olmasa bile onun suretini hayalinde canlandırması, kalbine şeyhinin feyz ve bereketinin aktığını düşünmesidir. (Bedirhan Kanispî, *kişisel görüşme*, 20 Ocak 2018)

2.18.3. Murakabe

Murakabe; denetlemek, gözetlemek; dikkati belli bir noktaya toplamak; (Uludağ, 2012, s. 255) korumak, kontrol etmek, Allah'ı kalp ile düşünmek demektir. (Cebecioğlu, 2014, s. 343) Murakabe'nin tasavvufî tanımı ise, sâlikin gönlünü Allah'a yönlendirip, masivaya olan meylinde vazgeçmesi için kalbini arındırmaya çalışması, günlük işlerini Allah'ın rızasına uygun olup olmadığını kontrol etmesi anlamına gelir. (Memiş, 2014, s. 183)

Murâkabenin çeşitli mertebeleri vardır. Bunlar;

1. Kâinatta yaşarken her zaman Allah Teâlâ'yı seyr u sülûk etmeye çalışan kişilerin mertebeleri
2. Allah Teâlâ'nın bütün emirlerine uymaya, Allah Teâlâ'nın her zaman ve her yerde kendisini gözetlediğini düşünmek sureti ile yapılan murâkabe mertebesi
3. Tevhid ilmîne yönelmek için ezeli murâkebe etmektir. Allah Teâlâ'nın herşeyden önce olduğunu düşünme mertebesidir. (Memiş, 2014, s. 185)

Abdurrezzak Halîfî'ye göre murakabe; ibadetleri yerine getirirken, her türlü haseneleri, iyilikleri yaparken Allah Teâlâ'yı yanı başımızda görüyormuş gibi hareket etmektir. Gece gündüz, Azîz ve Yüce Allah'ın huzurunda bulunmamız, kendisinin bizi görüp yaptıklarımızı, söylediklerimizi, kalbimize gelen bütün havatırı bildiğini tasavvur etmemizdir. Kişinin yaptığı bütün davranışları Allah Teâlâ'nın

bildiğini hissetmesi ve düşünmesidir.(Bedirhan Kanispî, *kişisel görüşme*, 23 Ocak 2018)

2.18.4. Mürşîd ve Mürîd

Mürîd, irâde ve talep eden, ehl-i irâde, isteyen, arzu eden, kendisi için Hakk'ın irâde ettiğinden başka birşey irâde etmeyen, Hakk'ın irâdesi karşısında kendi irâdesini hiçe sayan kişidir. (Uludağ, 2012, s. 263) Mürîd, Allah Teâlâ'ya vuslatı arzu eden, bir başka deyişle, Allah Teâlâ'nın ahlâkı ile ahlâklanmak isteyen ve bu olgunluğun eğitimini verecek bir şeyhe (veya mürşîde) bağlanan kişiye denir. Kendi isteğini şeyh (mürşîd)inin isteğinde eriten, fâni kılan kişidir. (Cebecioğlu, 2014, s. 350) Mürşîd, lügatte rehber, delil, kılavuz, yol gösteren anlamına gelir. (Uludağ, 2012, s. 263) Doğru yolu gösteren, uyaran, irşâd eden kişi demektir. Gerçek mürşîd Hz. Muhammed(sav)'dir. Diğer mürşîdler, O'nun tasavvufî hâl mirasını elde etmeye muvaffak olmuş kişilerdir. (Cebecioğlu, 2014, s. 350) Mürşîd, irşâd eden, doğru yolu gösteren, kılavuz; gafletten uyandıran, tarîkat pîrî demektir. Mürşîd, dergâhta okuldaki hocanın vazifesini yüklenen kişidir. Okumak için öğreticiye ihtiyaç duyulduğu gibi, terbiye için de bir mürşîde ihtiyaç duyulmaktadır. (Eraydın, 1990, s. 129)

Abdurrezzak Halîlî'ye göre mürşîd; ilim ve ruh ciheti ile senedi Peygamber(sav)'e ulaşan, Kur'an ve Sünnet yoluna tam anlamıyla uyan, insan-ı kamil vasıflarını taşıyan kimsedir. Mürîd ise, Kur'an ve Sünnet yolunun gereklerini yerine getirme amacıyla kişinin irâdesini, arzu ve isteklerini mürşîdine teslim eden kimsedir. Mürîd, mürşîdinin kendisine telkin ettiği hâlî ve şekli bozmadan istikamet üzere koruyan, kararlı ve azimli bir irâde ile bağlılık gösteren kişidir. (Selahaddin Halîlî, *kişisel görüşme*, 22 Ocak 2018)

Abdurrezzak Halîlî'ye göre mürşîdin bazı vasıflara sahip olması gereklidir. Kişinin irâdesini teslim ettiği kişi mürşîdi kâmil olmayabilir. Zira irşâdda kemâlat aranmaz. Ona göre mürşîd'te aranan vasıflar:

1. Kur'an-ı Kerim'i ve Sünneti Seniyyeyi iyi bilmesi, dini konularda belli bir birikim ve donanıma sahip olması,
2. Bir mürşîdi kâmilden batınî ilimleri almış olması,

3. Kur'an ve Sünnete muhalif herhangi bir davranışının bulunmaması,
4. İrşâd ettiği kimselerden en ufak bir şey dahi olsa hediye almaması,
5. Nefsini her zaman hakir görmesi ve insanlar arasında kendisini en aşağı insan olduğunu düşünmesi (F. Seydaoğulları, T.y., s. 56)

Abdurrezzak Halîfî'ye göre mürîdin sahip olması gereken vasıflar şunlardır:

1. Tüm işlerde şeyhe teslim olmak ve ona itaat etmek. Bu körü körüne boyun eğmek ve kişinin şahsiyetini ihmal etmesi şeklinde değildir. Bu aslında düşünce ve mukaddimelerine kesin inandıktan sonra ihtisas ve araştırma teslimi babındandır. Şeyhin izni, ehliyeti, ihtisası, hikmeti ve rahmetiyle olan sağlam tasdik bu adabandır. Şüphesiz ki bu, şeriat ve hakikatı bir araya getirmektir. Bu, hastanın tüm tedavi ve tavsiyelerde tamamıyla doktoruna teslim olması gibidir. Bu halde hastanın aklını ve şahsiyetini ihmal ettiği söylenemez. Belki bu akıllı ve adaletli bir davranıştır. Zira hasta ihtisas sahibine teslim olmakta ve şifâyı talep etmede doğru davranmaktadır. (F. Seydaoğulları, T.y., s. 56)
2. Mürîd, mürîdlik terbiyesinde şeyhine itiraz etmez. Zira şeyh bu konuda ilim, ihtisas sahibi ve bunu en güzel şekilde icra eden kişidir. Nitekim mürîdin şeyhin tasarrufu dışında kendine başka bir kapı seçmesi doğru olmaz. Bu mürîdin güvenini zayıflatması, birçok iyiliği kaybetmesi ve şeyhi ile arasındaki kalbi bağlantıyı, ruhî devamlılığı kesmesidir. Yani terbiye ve sülûk konusunda şeyhine itiraz etmesidir. Şeytan, şeyhin tasarrufatı çerçevesinde mürîdin kalbine dini bir problem ve vesvese verirse, aralarındaki bağlantıyı kesmek ve güveni gidermek gibi. Bu durumda mürîd mürşidi hakkında hüsnu zanda bulunmalı, dini bir te'vil yapmalı ve şeyhinden saygılı bir şekilde fiki bir açıklama istemelidir. (F. Seydaoğulları, T.y., s. 57)
3. Mürîd şeyhinin terbiye ve irşâd için kâmil olduğuna inanmalıdır. Bu inanç, mürîd işlerini kontrol edip eda ettikten sonra olur. Mürîd, Muhammedî tevarüsün şartlarının şeyhinde tahakkuk ettiğini görür. Onunla arkadaşlık edenlerin iman, ilim, ahlâk, ilâhî mârifette öne geçtiklerini görür. (F. Seydaoğulları, T.y., s. 57)

4. Mürîd, şeyh ile olan sohbetinde sâdık ve ihlâslı olmalıdır. Talebini güzel yapmalı ve garazdan münezzehtir. (F. Seydaoğulları, T.y., s. 58)
5. Mürîd, hazırda ve gaibte şeyhine olan tazim ve hürmetini muhafaza etmelidir. Bu nedenle kim şeyhine olan saygısını terk ederse yalancı davetçi ve perişan olur. (F. Seydaoğulları, T.y., s. 58)
6. Mürîd, şeyhini en üst derecede sevmelidir. Diğer şeyhlere karşı olan sevgisinden az olmamalıdır. Sevgisi, şeyhini beşeriyetin üstünde bir şahsiyet olarak görmesi gibi fasid bir sınıra ulaşmamalıdır. Mürîdin sevgisi, şeyhin emir ve nehiyelerine uyması şeklinde olmalıdır. (F. Seydaoğulları, T.y., s. 59)
7. Kalbi iki şeyh arasında bölünmesin diye mürîdin şeyhinden başkasına intisabı olmamalıdır. Mürîdin bu konudaki misali, bir anda iki doktora muayene olan hastanın durumu gibidir. Bu durumda hasta hayret ve tereddüde düşer. (F. Seydaoğulları, T.y., s. 59)

Abdurrezzak Halîlî, sohbetlerinde muhakkik mutasavvıfların hayatlarını ve şeyhini anlatırken asla mübalağa etmez, olağan dışı menkıbeleri anlatmaz “en büyük kerâmet istikâmettir” der ve özellikle kendisine bağlı ilim erbabına ve mürîdlere ilim ve istikametten ayrılmamalarını tavsiye ederdi. (Mahsum Taşçı, *kişisel görüşme*, 22 Şubat 2018)

2.18.5. Zikir Adabı

Zikir, hatırlamayı ifâde eder. (Cebecioğlu, 2014, s. 546) Zikir, anmak, yad etmek, Allah’ı anmak, O’nu unutmamak ve gaflet halinde olmamak anlamına gelir. (Uludağ, 2012, s. 393)

Tasavvufî ıstılahta zikir, hâfi zikir ve cehrî zikir diye iki kısma ayrılır. Hafi zikir; kişinin sadece kendisinin duyacağı şekilde yapılan zikirdir. Cehrî zikir ise sesli bir şekilde yapılan zikirdir. Melâmiyye ve Nakşîbendîyye tarîkatı hâfi zikri tercih ederlerken Rifâî ve Kâdirî tarîkatı ise cehrî zikri tercih etmişlerdir. (Uludağ, 2012, s. 394)

Zikir, birşeyi lisan ve gönül diliyle hatırlamak, anmak; zihinde ve gönülde onu hazır edip dille dış dünyaya duyurmaktır. Bir şeyi hatırlamak ya onu unuttuktan

sonra olur ya da unutmadığı halde sürekli onu hatırd tutmak ve tekrarlamakla olur. Gerçek anlamda Allah'ı zikir, dil, kalp ve bedenle olur. (Tenik, Göktaş, 2015, s. 12)

Zikirden gâye: kalpte saklı olan Allah sevgisini ortaya çıkarmak, kalbin muhabbetle Allah'ı tazim ederek, Allah'la beraberliğini, birlikteliğini temin etmektir. Ayrıca zikir, sebebi değil müsebbibi görmektir. Kalpten gafletin giderilmesidir. Yaraticının takdirine razı olmaktır. Zikirle ulaşılmak istenen gâye, unutulmuş şeyi hatırlamaktır. (Tenik, Göktaş, 2015, s. 12)

Ahmed Haznevî'ye göre zikir, Allah'ın rızasına uygun olarak yapılan âmellerdir. Beş vakit namazın kılınması, dünya lezzetlerine aldanılmaması, ölümün ve âhiretin hatırlanması, alış veriş de olsa islâm şeriatına uygun olan her şey, kişide meydana gelen bütün fiiller zikir sayılır. (Diyâuddîn, Haznevî, 1977, s. 269)

Ahmed Haznevî zikrin, cehrî zikir ile değil hâfî zikir ile yapılmasının doğru olacağını söylemiştir. Zira Kur'an-ı Kerim'de ve Hadis-î Şeriflerde gizli zikrin yapılmasının emredildiğini söylemektedir. Ahmed Haznevî, Kur'an-ı Kerim'de geçen şu ayetlerde duânın gizli şekilde yapılmasının ifâde edildiğini söyler:

- “Namazında sesini pek yükseltme, çok da gizleme”(İsra Suresi, 110)
- “Rabbini akşam, sabah, içinden yalvararak, korku duyarak, âşikâr değil içten bir sesle an!”(A'raf Suresi, 205)
- “Rabbimize yalvararak, gizlice duâ ediniz. Muhakkak Allah haddi aşanları sevmez.”(A'raf Suresi, 55) (Diyâuddîn, Haznevî, 1977, s. 274, 275)

Abdurrezak Halîlî'ye göre zikir; Allah Teâlâ'nın azametini hatırlamak, anmak ve hissetmektir. Yüce Allah'ın her zaman yanımızda hazır ve nazır olarak bulunduğunu unutmamaktır. Zikir; dil ile Allah Teâlâ'yı anmak şeklinde olabileceği gibi asıl zikir kalbe Allah Teâlâ'nın mevcudiyetini hissettirmektir.(Tenik, Göktaş, 2015, s. 69)

Abdurrezak Halîlî'ye göre zikir iki şekilde olur. Dil ile yapılan zikir, kalp ile yapılan zikir. İnsanın asıl zikrinin kalp ile yaptığı zikir olduğunu ifade eder. Allah Teâlâ; “Zira kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur” (Râd Suresi, 28) buyurmaktadır. Zikir görevini ifâ eden kişinin sâdâtlarımızın yaptığı gibi zikri hafi bir şekilde yerine getirmesi uygun olacaktır. Zira Nakşibendî tarikatının temeli, gizlice zikir etme usûlü üzerine kuruludur. Nakşibendî Hazretleri yanında bulunan

bazı mürîdler âşikâr zikir yapmaya başladıklarında kendisi o ortamı terkederdi. Bu tarîkatın sâdâtı cehrî zikri kabul etmezdi. (F. Seydaoğulları, T.y., s. 59)

Nakşibendîlere göre Yüce olan Allah'ın zikri ikiye ayrılır: Sadece kalp ile yapılan zikir, organlarla yapılan zikir. Kalp ile yapılan zikir, mürîde yapması emredilen ilk zikirdir. Bu zikrin en düşük mertebesi beş bin defa Lafzı Celal olan "Allah" lafzını söylemektir. Mürîd zikir ederken abdestli olmalı ve kıbleye dönmelidir. Mürîdin gözleri kapalı ve başı üzerine bir perde atmalıdır. İftiraş veya teverruk şeklinde oturmalı ve mümkün değilse bağdaş şeklinde oturmalıdır. Mürîd dili ile 25 defa istiğfar ve yedi Fatiha okumalıdır. Mürîd bu esnada şeyhini hatırlamalı ve evradı ile meşgul olurken kalbinde "Allah, Allah" lafzını uzatarak manasını düşünmelidir. Bu lisanı ile söyleyeceği zikirdir. Mürîd, her yüz defada şunu söylemelidir: "İlahi maksadım sensin ve senin rızan matlubumdur." (F. Seydaoğulları, T.y., s. 64)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABDURREZZAK HALÎLÎ'NİN HALİFELERİ VE HALÎLÎYYE MEDRESESİ

3. ABDURREZZAK HALÎLÎ'NİN HALİFELERİ

Abdurrezzak Halîlî, tasavvuf hâli, anlayışı ve ilmiyle yaşadığı insanlar üzerinde önemli tesirler bırakmıştır. Kendisinden ilim tedarikatı yapanlar tasavvuf terbiyesi alanlar, onun tam bir tasavvuf hâlini yaşadığını ve sürekli ilimle meşgul olduğunu söylemişler ve bundan dolayı birçok kimse tasavvuf ilmini ve terbiyesini Halîlî'den almıştır. Abdurrezzak Halîlî'nin yanında tasavvufi terbiyeyi icra ederek Halifelik alanlar yedi kişidir.

3.1. SELAHADDİN HALÎLÎ

3.1.1. Doğumu

Selahaddin Halîlî, 1949 yılında Suriye'nin kuzeyinde yer alan Amude ilçesine bağlı Hâlid Köyü'nde dünyaya geldi. Çocukluğunu Hâlid Köyü'nde geçirmiştir. Babası Abdurrezzak Halîlî, Ahmed Haznevî'nin halifesi ve büyük bir âlimdi. Selahaddin Halîlî, babasının yolunu takip ederek zâhirî ve mânevî ilimlerde kendisini geliştirmiş ve ilmî ile âmel eden büyük zât olma yolunda epey ilerleme imkânı bulmuştur. (Licevî, T.y., s. 126)

3.1.2. Tahsili

Selahaddin Halîlî, büyük bir zat olan babasının yaşadığı çevrede alimlerin bulunması ve kendilerine misafir olarak gelenlerin çoğunun dönemin âlimlerinden olmasından dolayı kendisi marifet ilimleri arasında büyümüştür. Selahaddin Halîlî, bu mânevî ortamda kendisini geliştirmiş ve gerekli İslâmî ilimleri ve tasavvuf ilmini almıştır. Babasının yanında okuyan öğrencilerin ihtiyaçlarını gidermeye çalışmış, onların ve sâlik ile mürîdlerinin ihtiyaçlarını gidermeyi kendisine görev bilmıştır.

Çünkü o şu sözü kendisine şiar edinmiştir: “Kişi başkasının ihtiyacını gidermeden, kendisi ihtiyacını gidermez.” (Licevî, T.y., s. 51)

Selahaddin Halîlî, babasının medresesinde bulunan ve o dönemin âlimlerinden olan üstadlardan dini bilgileri ve Arapça ilimleri tahsil etti. Babasının yanında eğitim görmüştür. İlim aldığı kişiler, Molla Muhammed Şerif, Molla İbrahim, Molla Bedirhan ve Molla Ahmed Tuhûbî gibi âlimlerdi.(Licevî, T.y., s. 30; Mehmet Fatih Seydaoğulları, s. 54)

Selahaddin Halîlî, ilk eğitim/öğretimine Pirmir Köyü’nde başlamıştır. Pirmir’de Molla Bedirhan’ın yanında *Akide-i İman, Nehcu’l-Enam, Nu Bihar, Emsile, Bina, İzzi* kitabına kadar okumuştur. Molla Bedirhan’ın evlenmesi ve Kanispî Köyü’ne taşınmasından dolayı *Merah’ul- Ervah* ve *Avamil* kitabını Pirmir’de değil de Mardin Kızıltepe’de bulunan Kanispî Köyü’nde okumuştur. Teberrüken arada ders alamadığı zamanlarda Molla İbrahim’in yanında ders alırdı. Bundan sonraki eğitimine yine Pirmir’e dönerek Molla Ahmed Tuhûbî’nin yanında devam etmiştir. Molla Ahmed Tuhubî’nin yanında *Zuruf, Terkip, Sadullah Sağır, Sadullah Kebir, Şerhil Muğni, Sa’dinî, Şerhi’l-Kıtır, Kavaid, Suyufî, Cami* kitabına kadar okumuştur. Bundan sonraki zâhirî ilimlere ait kitapları muhterem babasının yanında Pirmir’de okumaya devam etmiştir. Abdurrezzak Halîlî’nin Viranşehir’e hicret etmesinden dolayı, Viranşehir’de babasının yanında ilim tahsilini sürdürmüştür. İlim tahsilinin yanında ayrıca orada bulunan öğrencilere ders verme görevini yerine getirmiştir. Babası Viranşehir’de bir yıl kaldıktan sonra Kızıltepe ilçesine yerleşerek tedris ve irşâd görevini ifâ etmeye devam etmiştir. Selahaddin Halîlî, 1970 yılında babasından ilim icâzetini almış, geriye kalan tüm vaktini Kızıltepe’de ilim tedrisi ve mürîd yetiştirmekle geçirmiştir. Selahaddin Halîlî, irşâd ve tebliğ görevini yerine getirmeye bugün de devam etmektedir. (Selahaddin Halîlî, *kişisel görüşme*, 20 Ocak 2018)

3.1.3. Tasavvufa İntisabı

Selahaddin Halîlî, babası Abdurrezzak Halîlî’den ilim icâzetini aldıktan sonra tasavvufî ilgili âdâba ve talime babasının yanında başlamış kendisini tasavvufî terbiye yönünden yetiştirmeye adanmış ve kısa zamanda tarkiatın adab ve kaidelerine vakıf olmuştur. Selahaddin Halîlî, babasının izniyle tarikat icâzetini almış ve kendisine irşâd izni verilmiştir. (Selahaddin Halîlî, *kişisel görüşme*, 25 Ocak 2018)

3.1.4. Evliliği ve Çocukları

Selahaddin Halîlî, Midyat'ın Acırlı (Derizbîn) Köyü'nde bulunan Molla Süleyman'ın kızı Hâlîme hanımla evlenmiştir. Bu evliliğinden sekiz erkek ve beş kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Erkeklerinin ismi; Takyeddin, Ahmed, Mehdi, Mübarek, Fatih, Abdulkadir ve Abdurrahim ve Küçük yaşta iken vefat eden Veysi'dir. Kızların isimleri; Münevver, Sadiye, Süheyla, Fatime, Sümeyye'dir. (Selahaddin Halîlî, *kişisel görüşme*, 20 Ocak 218)

3.1.5. Tarîkat Silsilesi

Hz. Muhammed Mustafa (Sav), Hz.Ebubekir (ra), Hz. Selman-ı Farisî (ra), Kasım Bin Muhammed Bin Ebubekir (ra), Ebu Abdullah Ca'feri Sadık (ra), Beyazıd-i Bistami, Ebu'l Hasan el-Harkanî, Yusuf Hemedani, Abdulhalik Gücdevani, Arif-i Rivegeri, Mahmud Encirfağnevî, Aliy'y-i Râmitenî, Muhammed Baba Semmâsî, Seyyid Emir Külal, Muhammed Bahâuddin Buhârî, Alâuddîn-i Attar, Yakub El Çerhi, Nâsıruddîn Ubeydullah-ı Ahrar, Muhammed Zahid Bedakşî, Derviş Muhammed Semerkandî, Muhammed Hâce Emkengi, Muhammed Baki Billah, İmamı Rabbânî, Muhammed Masum Farukî, Seyfüddin Farukî, Nur Muhammed Bedevânî, Mirza Can Canan-ı Mazhar, Abdullah Dehlevî, Mevlana Hâlid Bağdadî, Seyyid Taha en-Nehrî, Seyyid Sıbgatullahi Arvâsî, Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî, Şeyh Fethullah Verkânîsî, Şeyh Muhammed Diyâuddîn, Şeyh Ahmed Haznevî, Şeyh Abdurrezzak Halîlî, Şeyh Selahaddîn Halîlî (F. Seydaoğulları, T.y., 31)

3.1.6. Halifeleri

Selahaddin Halîlî ömrü boyunca birçok mucaz ve mürşid-i kâmil yetiştirmiştir. Selahaddin Halîlî'nin yetiştirdiği ve ilk olarak 30 Nisan 1997 yılında icâzet verdiği talebeleri;

1. Molla Bedri İfdî
2. Molla Muhammed el-Berkeşî
3. Molla Ferhad Akkoyun
4. Molla İbrahim Akkoyun
5. Molla Haşim

6. Molla Ferzende
7. Molla Abdurrahman (F. Seydaoğulları, T.y., s. 38)

1999 Yılında İcâzet Verdiği Talebeleri;

1. Molla Mehdi (Oğlu)
2. Molla Abdulkadir (Oğlu)
3. Molla Burhan el-Hedbî
4. Molla Feyzullah
5. Molla Abdulkadir, (Muş)
6. Molla Abdulaziz, Kefirşin, (Derik)
7. Molla Ramazan, Kefirşin, (Derik)
8. Molla Muhammed, (Bingöl)
9. Molla Muhammed, (Nusaybin) (F. Seydaoğulları, T.y., s. 38)

20 Nisan 2004 Yılında Kızıltepe’de İcâzet Verdiği Talebeleri;

1. Molla Mübarek, Kızıltepe
2. Molla Hüseyin, Bingöl
3. Molla İlhami, Bingöl
4. Molla Fahrettin, Bingöl
5. Molla Osman, Kûmterî
6. Molla İbrahim, Tuhubî
7. Molla Hüseyin, Sürgücü
8. Molla İsa, Kulp
9. Molla Siracüddin, Kulp
10. Molla Fatih, Amedi
11. Molla Muzaffer, Şığretepe Köyü
12. Molla Muhammed Emin, Bernişt Köyü
13. Molla Ali, Kefirşin Köyü
14. Molla Şeyhmus, Kefirşin Köyü
15. Molla Sülhaddin, Elazığ
16. Molla Cemal, Kesrik Köyü

17. Molla Ali, Harabbazın Köyü (F. Seydaoğulları, T.y., s. 38, 39)

20 Nisan 2008 Yılında Pirmir'de İcâzet Verdiği Talebeleri;

1. Molla Muhammed Fatih, Halîlâ Köyü
2. Molla Hasan, (Hezehi) İdil
3. Molla Mustafa, (Palu) Dicle
4. Molla Receb, Elbini Köyü
5. Molla İdris, Urfa (F. Seydaoğulları, T.y., 39)

20 Ağustos 2008 Yılında Halîlâ Köyü'nde İcâzet Verdiği Talebeleri;

1. Molla İrfan, Halîlâ Köyü
2. Molla Lokman, Şevaşî Köyü
3. Molla Süleyman, Kûmteri Köyü
4. Molla Abdulaziz, Halîlâ Köyü
5. Molla Mübarek, Amêd (Diyarbakır) (F. Seydaoğulları, T.y., s. 39)

Selahaddîn Halîfî'nin Halifeleri;

1. Molla Muhammed Ali (Emekli Müftü) Bingöl - Genç
2. Molla Muhammed, Bingöl - Meradanî
3. Molla Ali Rıza, Bingöl - Muşiki
4. Molla Selim, Bingöl - Genç
5. Molla Şerif, Mardin
6. Molla Hüseyin, Midyat - Arnas
7. Molla Abdullah, Diyarbakır - Lice (F. Seydaoğulları, T.y., s. 40)

3.2. MUSTAFA HALÎLÎ

3.2.1. Doğumu

Mustafa Halîlî, 1932 yılında Mardin'in Nusaybin ilçesine bağlı Bızgûr Köyü'nde dünyaya geldi. Abdurrezzak Halîlî'nin en büyük oğludur. Mustafa Halîlî, çocukluk ve gençlik döneminde aralarında büyüdüğü o dönemin âlimlerindendi. Babasının evi, çevre köylerden fihri sorularına cevap bulmak, aileler arasında bulunan kan davalarını çözmek, tasavvufî âmelini devam ettirmek için gelen kişilerle sürekli dolup taşardı. Mustafa Halîlî de daha küçüklüğünde iken kendisini ilim ve irfan deryasında bulmuştu. (Diyaddin Seydaoğulları, *kişisel görüşme*, 28 Ocak 2018)

3.2.2. Tahsili

Mustafa Halîlî, daha küçük yaşlarda ilme epey merak sarmış, ilk ilim tahsilini babasının yanında Kur'an-ı Kerim okuyarak başlamıştır. Kur'an-ı Kerim'i bitirdikten sonra medresede *Nehc'ül-Enam*, *Nu Bihar* kitaplarını okudu. Dönemin büyük âlimlerinden ve müşîdlerinden olan Ahmed Haznevî'nin yanında *Zuruf* kitabının ilk dersini teberrüken okumuştur. Babası Abdurrezzak Halîlî'nin yanında okumuş, ilim icâzetini almış olan ve Amud'da ikâmet eden Molla Abdulmecid Girke Dekorîyâ'nın yanında da bir müddet okumuştur. Bunların dışında dönemin muttakî âlimlerinden olan Molla Abdullah Sergevrâ ve Molla Hasan Tilmizî'nin yanında da ilim tahsil etmiştir. Babasının yanında alet ilimleri ile nakli ilimleri tahsil ettikten sonra ilim icâzeti almıştır. (Abdulkuddus Demirel, *kişisel görüşme*, 30 Ocak 2018)

3.2.3. Tasavvufa İntisabı

Mustafa Halîlî, ilim ve irfan deryasının ortamında yetişti. Babasının büyük bir zât olmasından ve kendisini ziyarete gelenlerin çoğunun dönemin âlim ve müşîdlerinden olmasından dolayı bunların hallerinden etkilenmiş ve genç yaşta tasavvufa büyük muhabbet duydu. Kendisi ilim tahsilini yaparken tasavvufî seyr u sülûküne başlamıştır. Kısa zamanda tasavvufî âmelini ve seyr u sülûkünü babasının

yanında tamamladı. Abdurrezzak Halîlî, Mustafa Halîlî’de mânevî halleri görmüş ve kendisine Halifelik icâzetini vermiştir. (Abdulkuddus Demirel, *kişisel görüşme*, 30 Ocak 2018)

3.2.4. Tedris ve İrşâdı

Mustafa Halîlî, ilim tahsil ederken Ramazan aylarında bazı köylerde imam olmamasından dolayı o köylere gider halka vaaz ve nasihatlerde bulunur, irşâd vazifesi ifâ ederdi. Buralarda hem imamlık hem de irşâd vazifesini yerine getirirdi. Ramazan ayı bittiğinde tekrar medreseye ilim tahsil etmek için geri dönerdi.

İlk olarak Akziyaret Köyü’nde imamlık görevine başladı. Orada ilim ve irşâd görevinin yanında Akziyaret Köyü’ne komşu olan köylerle ilgilendi. Köylülerin soruları olduğunda, bir olumsuz vakıa meydana geldiğinde gelip Mustafa Halîlî’ye durumu anlatır, çare bulmasını isterlerdi. Burada bir müddet irşâd görevini ifâ ettikten sonra Kızıltepe’nin Kermîrârâ Köyü’nde bu görevi yerine getirmeye devam etti. (Abdulkuddus Demirel, *kişisel görüşme*, 30 Ocak 2018)

Kızıltepe’de irşâd vazifesini ifâ ettikten sonra Diyarbakır Çınar’daki Şağretepe Köyü’ne irşâd vazifesi için gitmiş ve burada halkın teveccühünü kazanmıştır. İnsanlara vaaz ve nasihatın yanında bir de tasavvufî edep ve terbiye vermeye çalışmış, onlara hem dünya hem de ahiret hayatının saadetini sağlayacak âmeleri öğretmiştir. Burada görevini hakkı ile yerine getirdikten sonra Miskeynter Köyü’nde imamlık görevi için bu köyden ayrılmak zorunda kaldı. Bu irşâd görevlerinin ardından emekli olduktan sonra irşâd görevini aksatmamış, kendisine gelen ilmî sorulara cevap verme, olumsuzluklar yaşandığında bu olumsuzlukları giderme konusunda üzerine düşeni yapar, kan davalarını çözmeye gayretinde bulunur, taraflar arasında sulhun olması için çaba gösterirdi. (Abdulkudus Demirel, *kişisel görüşme*, 30 Ocak 2018)

3.2.5. Evliliği ve Çocukları

Mustafa Halîlî, salih ve müttakî bir zat olan Molla Mutafa Bendermo’nun kızı Eysan Hanım ile evlenmiştir. Kendisinin bu evliliğinden 6 erkek ve 6 kızını dünyaya gelmiştir. Erkek çocuklarının ismi; Abdulhalık, Eşref, Diyauddin, Sıbgatullah,

Muhammed Sadake ve Mesud'tur. Kız çocuklarının ismi ise; Meyase, Pervin, Perizade, Atike, Hilva ve Suad'tır. Mustafa Halîlî, 2017 yılında Mardin'in Kızıltepe ilçesinde vefat etmiştir. (Diyâuddin Seydaoğulları, *kişisel görüşme*, 28 Ocak 2018)

3.2.6. Tarîkat Silsilesi

Hz. Muhammed Mustafa (Sav), Hz.Ebubekir (ra), Hz. Selman-ı Farisî (ra), Kasım Bin Muhammed Bin Ebubekir (ra), Ebu Abdullah Ca'feri Sadık (ra), Beyazıd-i Bistami, Ebu'l Hasan el-Harkanî, Yusuf Hemedani, Abdulhalik Gücdevani, Arif-i Rivegeri, Mahmud Encirfağnevî, Aliy'y-i Râmitenî, Muhammed Baba Semmâsî, Seyyid Emir Külal, Muhammed Bahâuddin Buhârî, Alâuddîn-i Attar, Yakub El Çerhi, Nâsıruddîn Ubeydullah-ı Ahrar, Muhammed Zahid Bedakşî, Derviş Muhammed Semerkandî, Muhammed Hâce Emkengi, Muhammed Baki Billah, İmamı Rabbânî, Muhammed Masum Farukî, Seyfüddin Farukî, Nur Muhammed Bedevânî, Mirza Can Canan-ı Mazhar, Abdullah Dehlevî, Mevlana Hâlid Bağdadî, Seyyid Taha en-Nehrî, Seyyid Sıbğatullahi Arvâsî, Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî, Şeyh Fethullah Verkânîsî, Şeyh Muhammed Diyâuddîn, Şeyh Ahmed Haznevî, Şeyh Abdurrezzak Halîlî, Şeyh Mustafa Halîlî.(Abdulkuddus Demirel, *kişisel görüşme*, 30 Ocak 2017)

3.3. MAZHAR NORŞİNÎ

3.3.1. Doğumu

Mazhar Norşinî, 1928 yılında Norşin'de doğdu. Babası Muhammed Bakî Norşinî, *Subaşi Aşiretinden* olup, halk arasında *Kaşif'ül Kabir* olarak bilinirdi. Dönemin büyük âlimlerinden olan Abdullah Norşinî (Halife Köse)'nin oğludur. Molla Muhammed Emin(Melaye Mezin)'in halifesidir. Mazhar Norşinî etrafında âlim ve mürşid-i kâmillerin bulunduğu bir ortamda yetişmiştir. Mazhar Norşinî küçüklüğünde babası gibi âlim ve muttakilerden olma hayali ile büyümüştür. (Rahmetullah Norşinî, *kişisel görüşme*, 30 Ocak 2017)

3.3.2. Tahsili

İlk eğitimine babası Molla Abdalbaki'nin yanında Kur'an-ı Kerim'i hatmettikten sonra ise *Mevlid-i Şerif*, *Nehcu'l-Enam*, *Nû-Bihar*, *Ğayet'ül-İhtisâr* derslerini almıştır.

Babasının yanında ilim tahsil ettikten sonra yine Bitlis'e bağlı Ohin medresesine gidip dönemin âlim ve mürşidi olan Molla Alaaddin Ohinî'nin yanında ilim tahsil etmeye devam etmiştir. Babasının yanında *Molla Cami* kitabına kadar okumuş olan Mazhar Norşinî, Molla Alaaddin Ohinî'nin yanında *Molla Cami*'yi ve *Muğnî Tullab*'ı okumuştur. Mazhar Norşinî, Ohin'e ilim tahsil etmek için gittiğinde yaşı on ikiydi. Ohin'de sadece Molla Alaaddin Ohin'inin yanında ilim tahsil etmemiş, ayrıca Molla Alaaddin Ohinî'nin oğlu Molla Hâlid'in yanında da okumuştur. Ohin'de 2-3 yıl ilim tahsil ettikten sonra tekrar Bitlis'e bağlı olan Norşin'e babasının medresesinde ders vermek amacı ile geri dönmüştür. (Mazhar Norşinî, <http://hursedanet/Yere/172113-Omrunu-islâma-adayan-âlim-Seyh-Mazhar.html>)

3.3.3. Tasavvufa İntisabı

Mazhar Norşinî'nin ilk mürşidi babası Molla Abdalbaki'dir. Tasavvufî terbiye ve âmeline ilk olarak babasının yanında başlamıştır. Babası Molla Abdalbakî kendisine tarîkat icâzeti için üç ay gibi bir müddet daha beklemesini istemiş, bu müddet zarfında Mazhar Norşinî kemale ermek için seyr u sülûkuna devam etmiştir. Ancak babasının bu süre zarfında vefat etmesinden dolayı tarîkat icâzetini alamamıştır. (Mehmed Norşinî, *kişisel görüşme*, 22 Kasım 2017)

Mazhar Norşinî babasının vefatından sonra başka bir mürşidin yanında âmel etmek için arayışa koyulmuş, O zamanlar Mardin'in Kızıltepe ilçesinde tedris ve irşad görevini ifâ eden Abdurrezzak Halîlî'nin ismini duymuş ve tasavvufî âmel ve terbiyesini ikmâl etmek üzere Abdurrezzak Halîlî'nin yanına gelmiştir. Abdurrezzak Halîlî'den çok etkilenmiş, ona karşı aşk ve muhabbeti artmış ve hemen kendisine intisap etmeyi istemiştir. Abdurrezzak Halîlî ilk başlarda Mazhar Norşinî'ye tarîkat icâzetini vermek niyetinde değildi. Çünkü Mazhar Norşinî hem babasında hem de Şeyh Maşuk'ta seyr u sülûk âmelini yerine getirmiştir. Abdurrezzak Halîlî, bu yükün

kendisine ağır geleceğini düşünerek kendisini mürîd olarak kabul etmekten çekinmiştir. Ancak Abdurrezzak Halîlî, bir yıl öncesinde Mazhar Norşinî'nin dedesi Halife Köse'yi rüyasında görmüş, rüyasında Mazhar Norşinî'nin dedesi kendisine; “Abdurrezzak hazırlan, yakında bir hediye vereceğim” demiştir. Bu rüyanın Mazhar Norşinî'ye işaret olacağı düşüncesi hâsıl olmuş ve tasavvufî âmeline kendisinin yanında devam etmesine izin vermiştir. Kısa zamanda seyr u sulûkunu ve âmelini tamamlayan Mazhar Norşinî, halifelik icâzetini Abdurrezzak Halîlî'den almıştır. (Rahmetullah Norşinî, *kişisel görüşme*, 22 Kasım 2017)

3.3.4. Tedris ve İrşâdı

Mazhar Norşinî, Ohin'de Şeyh Alaaddin'in yanında okuduktan sonra tekrar babasının medresesinin bulunduğu Norşin'e geri dönüp tedrisatta bulunmuş ve burada bir müddet medresede ders verdikten sonra babasının yanına Norşin'e gitmiştir. Burada da ilim tahsili için medrese açan babası Molla Abdalbaki'nin yanında ders vermek için kalmıştı. Bingöl'den, Elazığ'dan, Bitlis'in çevre il ve ilçelerinden ilim tahsil etmek için öğrenciler Norşin'e giderlerdi. 50 yıl boyunca Norşin'de tedris ve irşâd vazifesini ifâ ederken Norşinli Molla Nurettin Mutlu, Molla Hafid Çevik, Mardin yöresinden Molla Seyit Ali, Bingöllü Molla Cumali, Molla Yahya Kurtalanlı, Bingöllü Molla Selahaddin, Elazıglı Molla Hayrettin gibi pek çok âlim yetiştirmiştir. Bunların dışında da birçok âlim ve kanaat önderi Şeyh Mazhar'dan ders almıştır. Mazhar Norşinî, Norşin'de bu görevi ifâ ederken ayrıca Gedikpınar Köyü'ne gelirdi. Burada da tedris ve irşâd vazifesini birlikte yapardı. (Rahmetullah Norşinî, *kişisel görüşme*, 22 Kasım 2017)

Mazhar Norşinî, ayrıca Muş'un Bulanık ilçesine bağlı Egdâd Köyü'nde de 3 yıl süren tedris ve irşâd vazifesini yerine getirmiştir. Halk tarafından kısa zamanda sevilen Mazhar Norşini, halkın dünyevî sıkıntılarını gidermek için tek adres olmuştur. Tasavvufî edep ve terbiye ile köy halkını yetiştirmek yegâne amacı olmuştu. Buradaki görevini ifâ ettikten sonra tekrar Norşin'e dönmüş ve vefatına kadar burada irşâd vazifesini yerine getirmiştir. (<http://hurseda.net/Yerel/172113-Omrunu-islâma-adayan-âlim-Seyh-Mazhar.html>)

3.3.5. Halifeleri

Mazhar Norşinî, arkasında kendisinden sonra pek çok sâlik ve mürid bırakmıştır. İcâzet verdiği öğrencileri çoktur. Kendisi bazı halifeler de bırakmıştır. Şu ana kadar tespit edebildiğimiz halifeleri şunlardır:

1. Şeyh Rahmetullah (Kardeşi)
2. Şeyh Hasan Zokaydî
3. Şeyh Hamid Zokaydî
4. Şeyh Lokman Zokaydî
5. Şeyh Abid Zokaydî
6. Şeyh Mutlu Almanya
7. Şeyh Veli İstanbul
8. Şeyh Ubeydullah Birikî
9. Şeyh Mehmet Norşinî (Mehmed Norşinî, *kişisel görüşme*, 22 Kasım 2017)

3.3.6. Evliliği ve Çocukları

Mazhar Norşinî, Şeyh Mahmud Zokaydî'nin oğlu olan Şeyh Cüneyd'in kızı Muhlise Hanım ile evlendi. Kendisinin beşi erkek beşi kız olmak üzere on çocuğu dünyaya geldi. Erkek çocukları; Mehmed, Mehmed Said, Mehmed Sakî, Mehmet Bakî, Abdulâlim'dir. Kız çocukları; Ceyda, Sabahat, Mualla, Fatıma ve Pervin'dir. (Mehmet Norşinî, *kişisel görüşme*, 22 Kasım 2017)

Mazhar Norşinî, 7 Ağustos 2017 tarihinde 91 yaşında iken geride nice halife, alim ve sâlikler bırakarak Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. (Mehmet Norşinî, *kişisel görüşme*, 22 Kasım 2017)

3.3.7. Tarîkat Silsilesi

Hz. Muhammed Mustafa (Sav), Hz.Ebubekir (ra), Hz. Selman-ı Farisî (ra), Kasım Bin Muhammed Bin Ebubekir (ra), Ebu Abdullah Ca'feri Sadık (ra), Beyazid-i Bistami, Ebu'l Hasan el-Harkanî, Yusuf Hemedani, Abdulhalik Gücdevani, Arif-i Rivegeri, Mahmud Encirfağnevî, Aliy'y-i Râmitenî, Muhammed Baba Semmâsî,

Seyyid Emir Kûlal, Muhammed Bahâuddin Buhârî, Alâuddîn-i Attar, Yakub El Çerhi, Nâsiruddîn Ubeydullah-ı Ahrar, Muhammed Zahid Bedakşî, Derviş Muhammed Semerkandî, Muhammed Hâce Emkengi, Muhammed Baki Billah, İmamı Rabbânî, Muhammed Masum Farukî, Seyfüddin Farukî, Nur Muhammed Bedevânî, Mirza Can Canan-ı Mazhar, Abdullah Dehlevî, Mevlana Hâlid Bağdadî, Seyyid Taha en-Nehrî, Seyyid Sıbğatullahi Arvâsî, Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî, Şeyh Fethullah Verkânîsî, Şeyh Muhammed Diyâuddîn, Şeyh Ahmed Haznevî, Şeyh Abdurrezzak Halîlî, Şeyh Mazhar Norşinî (Rahmetullah Norşinî, *kışisel görüşme*, 22 Kasım 2017)

3.4. İBRAHİM BELLÎ

3.4.1. Soy, Ailesi ve Doğumu

İbrahim Bellî'nin dedeleri zamanında Mardin Artuklu'nun Şeyh Aliya Köyü'nde ikâmet etmişlerdir. Daha sonra buradan Midyat'a bağlı olan Kınderip Köyü'ne göç edip uzun bir müddet burada kalmışlardır. Dedesi Şeyh Muhammed Damıs (Şeyh Abdi Esved) burada medfundur. Bu aile, dedeleri olan Abdi Esved ismiyle anılmaktadır. Babasının ismi ise, bölge halkı tarafından tanınan âlim, muttaki ve edep sahibi Molla Abdulhâlim'dir. Annesinin ismi de Emine Hanım'dır. (Yıldız, 2014: 18)

İbrahim Bellî, 1929 yılında Mardin Ömerli'nin Pınarcık (Rezki Arabo) Köyü'nde ailenin üçüncü çocuğu olarak dünyaya geldi. Kendisi çocukluğunda vakur, düşünceli, edep ve terbiye sahibi, ilme de fazlaca merak sahibi biriydi. Bir gün babası Molla Abdulhâlim'i bir tasavvuf büyüğü ile sohbet ederken bulan İbrahim Bellî, sohbetlerini dinlemek için babasının yanına gidip edeple oturdu. Kendilerini ziyarete gelen tasavvuf büyüğü, İbrahim Bellî'yi biraz süzdükten sonra Molla Abdulhâlim'e dönerek şöyle demiştir: “Bu kara gözlü çocuğunla ilgilen, inanıyorum bundan büyük bir insan çıkacak.” (Yıldız, 2014, s. 19)

3.4.2. Tahsili

1925 yılında Şeyh Said olayından dolayı Güneydoğu Anadolu'da medreseler kapatılınca ilim tahsili için Suriye'ye gitmek zorunda kalmışlardı. Medrese müderrislerinin çoğu da Suriye'ye göç etmişlerdi. Geride kalanlar ise sıkı takip altına alınmışlardı. İbrahim Bellî, 1941'de küçük yaşlarda iken babasından Suriye'ye ilim dergâhına gitmek için izin istemiş, babası da yaşının küçüklüğüne, yolun uzun ve meşakkatli olmasına rağmen onu ilim tahsili için hayır ve duâlarla Suriye'ye göndermiştir. (Yıldız, 2014, s. 23)

İbrahim Bellî, 11-12 yaşlarında iken ilim yolculuğu için Mardin ile Nusaybin arasında bulunan Kasra Serçahan Köyü'nde bulunan köy muhtarının yardımı ile Türkiye sınırını aşp Suriye'ye geçmiştir. 1940'lı yıllarda Ahmed Haznevî Suriye'nin kuzeyini baştanbaşa medreseye çevirmiştir. İbrahim Bellî de Sancak Köyü'nde Ahmed Haznevî'nin Halifelerinden olan Molla Ahmed Müftü'nin yanında ilim tahsiline başlamış, Sancaklı'da bir yıl okumuş, burada ilim tahsilinin yanında tasavvufî terbiyesini almıştır. Ahmed Haznevî'ye ilk ziyareti ve ondan feyiz alması burada olmuştur. İbrahim Bellî, Ahmed Haznevî'ye olan ziyaretini anlatırken gözleri yaşarır ve o günün hayatının en mutlu günü olduğunu söylerdi. (Yıldız, 2016, s. 20)

İbrahim Bellî, 1942'de Suriye'den ayrılarak Mardin'e bağlı Gülharin Köyü'nde (Ortaköy), Seyda Molla Abdulkadir'in yanında bir müddet okuduktan sonra buradan ayrılarak oraya yakın olan Dükûk Köyü'nde okumaya devam etmiştir. 1946 yılında tekrar Suriye'ye döndü ve Girmeyir Köyü'nde Şeyh Ma'sum'un Halifesi olan Molla Ahmed'den ders almaya başlamıştır. Burada yaklaşık 6 ay ilim tahsil ettikten sonra tekrar Türkiye'ye dönüp Molla Ahmed'i Tizyanî'nin oğlu olan Muhammed Nafi'den ders almıştır. (Molla Muhammed Nafi'yi çok sevdiğinden doğan ilk oğlunun ismini Muhammed Nafi koymuştur.) Molla Muhammed Nafi'nin hastalanmasından dolayı buradan ayrılarak abisi Molla Şerif'in yanında okumaya başlamıştır. Abisi o zamanlar Diyarbakır'ın Kerh Köyü'nde kalıyordu. Burada da bulaşıcı bir hastalığın yayılmasından dolayı kendisi Derik'in Hayal Köyü'nde bulunan Molla Ahmed'in yanında okumuş, 1949 yılında yine Derik'e bağlı Tılbısım Köyü'ne Molla Yasin'in yanında ders görmüştür. Bundan sonra Mardin'in Mazıdağı ilçesinde bulunan Halîlâ Köyü'nde bulunan Abdurrezzak Halîlî'den ders almaya

başlamıştır. Bu İbrahim Bellî için dönüm noktası olacaktır. Bundan sonra ilim tahsili ve tasavvufî terbiyesinin tümünü Abdurrezzak Halîlî'nin yanında yapmıştır.(Yıldız, 2014, s. 25,26)

İbrahim Bellî 1949 yılında amcasının kızı ile evlendikten sonra medreseye tekrar dönmüş, 1953 yılına kadar ilim tahsil ettikten sonra askere çağrılmıştır. 24 aylık askerliğini yaptığı esnada burada latin harfleri ile ilk defa karşılaşmış ve okuma yazma eğitimini alarak kısa bir zaman içerisinde okuma yazmayı öğrenmiştir. Askerlik teskeresini aldıktan sonra tekrar Abdurrezzak Halîlî'nin yanına gitmiş ve bundan sonra Abdurrezzak Halîlî'nin emri ile Kızıltepe'ye bağlı Bellî Köyü'nde imamlık görevini ifâ etmiştir. (Yıldız, 2014, s. 25)

Abdurrezzak Halîlî'nin Bellî Köyü'nde görev yapmasını istedikten sonra kendisi için zorlu bir süreç başlamıştır. Çünkü görevli olduğu köyde imamlık yapacak ve her gün 2 saatlik mesafeyi ders vermek için medreseye gelip ders verecekti. Pirmir'e gidiş geliş üç yıl devam etmiştir. 1953 yılında Mardin'e yakın Cevzınar (Hışışok) Köyü'nde yaklaşık yüz koyunun kesildiği ve bölgede bulunan âlim ve tasavvuf önderlerinin katıldığı bir merasimle ilim icâzetini almıştır. İlim icâzetini aldıktan sonra ilim tahsiline yine de devam etmiş ve ilm i alet dışında Fıkıh, Tefsir, Hadis ve Akaid kitaplarını okumaya devam etmiştir. (Yıldız, 2014, s. 34, 35)

3.4.3. Tasavvufa İntisabı

İbrahim Bellî, küçüklüğünden beri ilim adamlarının yanında oturmayı, sohbetlerine katılmayı, onları örnek almayı düstûr edinmiştir. Aldığı ilmi ilk olarak kendisinde tatbik etmek ve bunlarla âmel etmek ilk icraatı olmuştur. İbrahim Bellî, ilk olarak küçüklüğünde ilim tahsili için Suriye'ye gittiğinde Şeyh Ahmed Haznevî'nin halifesi olan Molla Ahmed Muftî'nin yanında okurken burada Şeyh Ahmed Haznevî ile karşılaşmış ve tasavvufa olan muhabbeti artmıştır. Ahmed Haznevî'nin yanında tevbe etmiş ve tasavvufî terbiyesinin başlangıcı burada olmuştur. 1949 yılında Abdurrezzak Halîlî'nin yanına ilim tahsili için giden İbrahim Bellî burada ilim tahsilinin yanında seyr u sülûka devam etmiştir. Abdurrezaak Halîlî'nin medresesinde hem ders verdi hem de tasavvufî âmelini kısa bir zaman içinde tamamladı. Abdurrezzak Halîlî, İbrahim Bellî hakkında konuşurken; “O yıllarca yanımda okudu; ben ondaki güzel ahlâkı, hilmî hiç kimsede görmedim. O,

medresede beraber okuduğu arkadaşlarına güzel bir örnekti. Onun ne kızdığını ne öfkelenildiğini gördüm.” (Yıldız, 2014, s. 37)

3.4.4. . Evliliği ve Çocukları

İbrahim Bellî, Nesime Hanım ile evlenmiş ve Muhammed Nafi, Mehmet Asım, Muhammed Zahir, Abdulbasit, Hüsameddin ve Alaaddin isminde altı erkek çocuğu ve Halise, Fatime, Enise ve Meryem isminde dört kız çocuğu dünyaya gelmiştir. (Alaaddin Yıldız, *kişisel görüşme*, 22 Nisan 2018)

3.4.5 Halifeleri

İbrahim Bellî, hayatı boyunca ilim tahsili ve tedrisi, tasavvufî edep ve terbiyeyi yaşamayı ve yaşatmayı amaç edinmiştir. Belli Köyü’nde fahri imamlığa başladığı günden itibaren, köydeki medresesinde talebelere Arpça dersleri vermiş ve bu tedrisat 1996 tarihine kadar devam etmiştir. Kendisinden sonra da insanlığa faydalı olacak pek çok âlim ve sâlik yetiştirdi. Kendisinin yanında tasavvufî âmeline başlayan kişiler mevcuttur, ancak kimseye Halifelik icâzetini vermemiştir.(Nafi Yıldız, *kişisel görüşme*, 13 Ocak 2018)

3.4.6. Tarîkat Silsilesi

Hiz. Muhammed Mustafa (Sav), Hiz.Ebubekir (ra), Hiz. Selman-ı Farisî (ra), Kasım Bin Muhammed Bin Ebubekir (ra), Ebu Abdullah Ca’feri Sadık (ra), Beyazıd-i Bistami, Ebu’l Hasan el-Harkanî, Yusuf Hemedani, Abdulhalik Gücdevani, Arif-i Rivegeri, Mahmud Encirfağnevî, Aliy’y-i Râmitenî, Muhammed Baba Semmâsî, Seyyid Emir Külal, Muhammed Bahâuddin Buhârî, Alâuddîn-i Attar, Yakub El Çerhi, Nâsıruddîn Ubeydullah-ı Ahrar, Muhammed Zahid Bedakşî, Derviş Muhammed Semerkandî, Muhammed Hacı Emkengi, Muhammed Baki Billah, İmamı Rabbânî, Muhammed Masum Farukî, Seyfüddin Farukî, Nur Muhammed Bedevânî, Mirza Can Canan-ı Mazhar, Abdullah Dehlevî, Mevlana Hâlid Bağdadî, Seyyid Taha en-Nehrî, Seyyid Sıbgatullahi Arvâsî, Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî, Şeyh

Fethullah Verkânîsî, Şeyh Muhammed Diyâuddîn, Şeyh Ahmed Haznevî, Şeyh Abdurrezzak Halîlî, Şeyh İbrahim Bellî. (Yıldız, 2014, s.60)

3.4.7. Vefatı

İbrahim Bellî, ilim ve hizmetle geçen bir ömrün sonunda arkasında çok sayıda yetiştirilmiş insan bırakarak ahirete intikal etmiştir. Ömrünün son on gününü Konya’da, yeğeni Muhammed Konyevi Hazretlerinin evinde misafir olarak geçirdi. Konyevi Hazretleri, onu en iyi şekilde ağırladı, zor anlarında ona kendi eliyle hizmet etti. Hastaydı ve her gün biraz daha gücünü kaybediyordu. Dört gün sonra, 26 Şubat 2007’de Kızıltepe’nin Bellî Köyü’nde Yüce Allah’ın rahmetine kavuştu. (Yıldız, 2016, s. 21)

3.5. BEDİRHAN KANİSPÎ

3.5.1. Soy, Ailesi ve Doğumu

Bedirhan Kanispî, 1931 yılında Mardin ili Derik ilçesinin Cevizpınar Mahallesinde doğmuştur. Babasının ismi Şeyhmus, annesini simi Fatime’dir. Fakir bir ailenin çocuğu olup, Derik ilçesinde cömertlikleriyle tanınan *Kazancı Ailesine* mensuptur. Dedeleri, özellikle kıtlık yıllarında (1940-1942 yılları arası) açlık çeken insanlara kazanlarda pişirdiği yiyeceği karşılıksız olarak yedirdiğinden dolayı halk tarafından kendileri *Kazancı Ailesi*, *Kalaycı (Seffar) Ailesi* olarak anılmıştır. (Yıldız, 2014, s. 69)

Bedirhan Kanispî’nin dedelerinden Hacı Yusuf ve akrabaları Hasankeyf’ten göç edip, Batman, Diyarbakır, Şam, Kamışlı ve Mardin’in Derik ile Ömerli ilçelerine dağılmışlardır. Rivayetlere göre *Remmî Aşiretine* mensupturlar. Hacı Yusuf’un oğlu Hacı Mahmut ismindeki kişi Şam valisinin yaveri olduğundan dönemin Şam Valisi ile beraber Şam’a göç etmiştir. Hacı Mahmut’un torunları şu anda Şam’ın Salihye semtinde ikâmet etmektedirler. Hacı Yusuf’un diğer oğlu Hacı Mehmet, Diyarbakır’a yerleşmiş ve o dönemde emniyet müdürü olarak görev yapmıştır. Hacı Yusuf’un diğer çocukları Hacı Reşit ve Hacı Musa Derik’e yerleşmişlerdir. Diğer akrabalarının

bir kısmı, Mardin'in Ömerli ilçesi (Rıssîn ve Kafsenor köylerine), diğer akrabaları ise (Hacı Şeyhmus) Suriye'nin Amud ilçesine yerleşmiştir. (Bedirhan Kanispî, *kişisel görüşme*, 25 Temmuz 2017)

Hacı Yusuf'un oğullarından Hacı Musa'nın Şeyhmus, Ahmet, Şemdin ve Mehmet isimli oğulları Derik'te ticaretle meşgul olmuşlardır. Zaman içerisinde ilçe merkezindeki aşiretlerden *Abasan Aşireti* arasında kaldıklarından dolayı bu aile de *Abasan Aşireti*'nden sayılmıştır. Bedirhan Kanispî Şeyhmus'un oğludur. Şeyhmus, babası Hacı Musa gibi Derik'te ikâmet etmeye devam etmiş ve burada vefat etmiştir. (Bedirhan Taşçı, *kişisel görüşme*, 25 Temmuz 2017)

3.5.2. İlim Tahsili ve Hocaları

Eğitim/öğretim hayatına doğduğu ilçede bulunan ilkokulda başlamış, azimli ve zeki bir öğrenci olmasından dolayı ilkokulu birincilikle bitirmiştir. Ancak o dönemde sanat okuluna müracaatta geç kalındığından ve maddî imkânsızlıklar nedeniyle okumaya devam edememiştir. Fakat kendisinde her zaman bir gün ilim tahsilini bitireceği ümidi devam etmiştir.

Daha 6-7 yaşlarında iken mahallelerinde bulunan salih bir kadın olan Keziban Hanımın yanında Kur'an-ı Kerim okumaya başlamıştır. Babası eğitime yanaşmadığından kendisini ayakkabı tamircisine para kazanması için yamak olarak vermiştir. Okuma aşkı dinmediğinden dolayı çalıştığı yere yakın olan Merkez Camii'nin müderrisi olan Molla Hasan'ın öğrencilerinden Molla Muhammed Emin'in yanında Kur'an-ı Kerim dersini almaya devam ederek, Kur'an-ı Kerim'i hatmeder. O zamanlar yaşı 12'dir. Bir Ramazan ayında Derik'te bulunan Molla Muhammed Nezir'in yanında Kur'an-ı Kerim'i okur ve sonrasında *Nû-bihar*, *Mevlid*, *Ğayet'üt-Takrip*, *Nehcu'l-Enam* gibi kitapları okur. Daha sonra devletin medreseler üzerindeki baskılarının hafiflemesinden sonra kendisi Derik'li Molla Vehid'in telkin, tavsiye ve rehberliği ile ilk olarak Diyarbakır'ın İngice Köyü'ne giderek dönemin âlimlerinden olan Molla Abdurrezzak Fidan Dedaşî'de okumaya başlamıştır. Önce gramer ile ilgili eserler olan Sarf Cümlesi (*Emsile*, *Bina*, *İzzi*) ve devamında Nahiv (*Avamil*, *Zuruf*, *Terkib*, *Sadullah Sağır*, *Şerhi'l-Muğnî*, *Sadinî*, *Hallülmeakid*, *Sadullah Gevra*, *Molla Cami*) kitaplarını okumuştur.(Bedirhan Kanispî, *kişisel görüşme*, 13 Ocak 2018)

Bedirhan Kanispî, sadece tek bir hocadan ilim tahsil etmemiştir. Emsile, Bina ve İzzi'nin yarısını Molla Muhammed Nezir'in yanında okumuştur. İzzi'nin diğer yarısı ile *Avamil, Zuruf, Terkip, Sadullah Sağır ve Şerhi'l-Muğni*'yi Abdurrezzak Fidan'da okumuştur. Abdurrezzak Fidan askere gitmesi gerektiğinden Bedirhan Kanispî'den İngici Köyü'nde imamlık yapmasını istemiştir. Bedirhan Kanispî de bu talep üzerine hocasının askerlik görevi bitinceye kadar anılan köyde fahri imamlık vazifesini ifâ etmiştir. Bu imamlığı esnasında İngici'ye yakın Derviş Hasena Köyü'nde bir müderris vardı. Orada müderris olan kişinin öğrencisinin yanında ilim tashil etmeye devam etmiştir. Okuduğu kitap ismi *Sadullah Gevra* idi. Fakat hocasının askerden dönmesiyle *Sadullah Gevrâ* kitabının geri kalan kısmını hocasının yanında okumuştur. Buradan ayrılıp o zamanlar Kızıltepe'ye bağlı bulunan Pirmir Köyü'nde Abdurrezzak Halîlî'nin yanında okumaya devam etmiştir. Abdurrezzak Halîlî'nin medresesinde çok öğrenci olmasından dolayı, Abdurrezzak Halîlî'nin yanında okuyup halifesi olacak olan ve ileride ikiz kardeş gibi 50 yıla yakın arkadaş ve dost olacak olan Molla İbrahim Bellî'nin yanında *Hallı'l-Meakid* kitabını tekrar okudu. Abdurrezzak Halîlî'de nahiv kitaplarının sonuncusu *Molla Cami*, Mantık kitaplarından, *Muğni Tullab, Hisamkâti, Muhyiddin, Fenari, Kavlu'l-Ahmed* ve diğer Vaz' ilimlerden, *İstiare, Şerh-i Şemsi Muhtasar, Şerh'ul-Akaid, Cemûl-Cevami, Minhac'ul-Usul* kitabını okuyup ilim icâzetini almaya hak kazandı. (Bedirhan Kanispî, *kişisel görüşme*, 30 Ocak 2018)

3.5.3. Tasavvufa İntisabı

Bedirhan Kansipî, bu ilimleri tahsil ederken alet ilimlerinin dışında Fıkıh, Hadis, Tefsir ve Tasavvuf ilmine ait kitapları da okudu. Okuduğu ilimlerde belli bir seviyeye geldikten sonra Abdurrezzak Halîlî'nin isteği ile tasavvufî edeb ve terbiye ile ilgili olarak, kalbin tezkiyesi ve nefsî hastalıkların izalesi için bazı ezkâr ve evradlara devam etti. Verilen tüm ödevleri yerine getirerek, tasavvufî terbiye ve edebini tümünü Abdurrezzak Halîlî'nin yanında tamamladı. Tarikat icâzetini de Abdurrezzak Halîlî'den aldı. (Bedirhan Kanispî, *kişisel görüşme*, 25 Temmuz 2017)

3.5.4. İrşâdı

1958 yılında Kızıltepe'nin Şenyurt nahiyesine bağlı Alemdar Köyü'nde (Kanispî'ya Jor) Ramazan ayı için fahri imam olarak görev yapmıştır. Köyün ileri geleni olan H. İbrahim Cengiz der ki, “bundan sonra ne biz imam arayalım ne siz başka bir köy arayın” diyerek kalıcı olarak görev yapmasını istemiş o da kabul etmiş ve caminin yan tarafında yapmış olduğu bir odalık yerde ders vermeye başlamıştır. Kanispî medresesinde sadece bölgeye yönelik değil, bölge dışından Anadolulunun farklı yerlerinden (Konya, Maraş, Sivas, Yozgat vs.) gelen öğrenciler tedrisata devam etti. Bu tedrisat 1988 yılına kadar devam etmiştir. Bedirhan Kansipî, otuz yıllık tedrisatında çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. Kendisi çevresinde nüktedanlığı, ilmi ve hilmi ile maruftur. Bedirhan Kanispî köylülerle iyi ilişkileri olması hasebiyle emekli olduktan sonra da bu köyde imamlık yapmaya devam etmektedir. (M. Zahir Yıldız, *kişisel görüşme*, 25 Nisan 2018)

3.5.5. Evliliği ve Çocukları

Bedirhan Kanispî, Diyarbakır'daki hocası Molla Aburrezzak Fidan askerlik görevini ifâ etmeye gitmeden önce evde yapılacak bazı işlerden dolayı evde mahrem olan birisinin olması gerektiğini düşünerek Bedirhan Kanispî'yi kendi kızı Kudret ile nikahlar. Hocasının asker dönüşünden bir müddet sonra kendisi askere gider. Fakat Bedrihan Kanispî askerde iken nişanlısı ve nikahlısı kanser hastalığından dolayı vefat eder. Molla Aburrezzak, kız kardeşi Zekiye Hanımı askerlik dönüşünden sonra Bedirhan Kanispî ile evlendirir. Bedirhan Kanispî'nin; Mahsum, Hafid, Mahmut, Tahir, Mehmet, Ahmet, Mustafa adında yedi erkek ve Medine, Atiye, Rukiye, Zeynep, Sümeyra, Süheyla isminde altı kız çocukları dünyaya gelmiştir. Çocuklarından Hamid, Rebia ve Hamid ise vefat etmiştir. (Mahsum Taşçı, *kişisel görüşme*. 24 Ocak 2018)

3.5.6. Tarikat Silsilesi

Hz. Muhammed Mustafa (Sav), Hz.Ebubekir (ra), Hz. Selman-ı Farisî (ra), Kasım Bin Muhammed Bin Ebubekir (ra), Ebu Abdullah Ca'feri Sadık (ra), Beyazıd-i Bistami, Ebu'l Hasan el-Harkanî, Yusuf Hemedani, Abdulhalik Gücdevani, Arif-i

Rivegeri, Mahmud Encirfağnevî, Aliy'y-i Râmitenî, Muhammed Baba Semmâsî, Seyyid Emir Kûlal, Muhammed Bahâuddin Buhârî, Alâuddîn-i Attar, Yakub El Çerhi, Nâsiruddîn Ubeydullah-ı Ahrar, Muhammed Zahid Bedakşî, Derviş Muhammed Semerkandî, Muhammed Hâce Emkengi, Muhammed Baki Billah, İmamı Rabbânî, Muhammed Masum Farukî, Seyfüddin Farukî, Nur Muhammed Bedevânî, Mirza Can Canan-ı Mazhar, Abdullah Dehlevî, Mevlana Hâlid Bağdadî, Seyyid Taha en-Nehrî, Seyyid Sıbgatullahi Arvâsî, Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî, Şeyh Fethullah Verkânîsî, Şeyh Muhammed Diyâuddîn, Şeyh Ahmed Haznevî, Şeyh Abdurrezzak Halîlî, Şeyh Bedirhan Kanispî. (Bedirhan Kanispî, *kişisel görüşme*, 27 Kasım 2017)

3.6. NECMEDDİN HAZNEVÎ

3.6.1. Doğumu

Necmeddin Haznevî'nin dedesi Molla Murat'tır. Babası ise, Hacı Emin'dir. Ayrıca Necmeddin Haznevî, Ahmed Haznevî'nin yeğenidir. Kendisi 1900 yılında Hazne'de doğmuş, çocukluğunun büyük bir bölümünü Ahmed Haznevî'nin yanında Hazne'de geçmiştir. (Muhsin Haznevî, *kişisel görüşme*, 20 Nisan 2018)

3.6.2. Tahsili

Necmeddin Haznevi ilk ilim tahsilini babasının yanında almıştır. Ardından ilim tahsiline amcası olan Ahmed Haznevî'nin yanında devam etmiştir. Medresede okutulan kitapları nihayete erdirmek üzere iken amcası Ahmed Haznevî'nin vefatından dolayı ilim icâzetini alamamıştır. Bundan dolayı ilim tahsiline Ahmed Haznevî'nin halifesi olan Abdurrezzak Halîlî'nin yanında nihayete erdirmiş ve ilim icâzetini Abdurrezzak Halîlî'den almıştır. (Muhsin Haznevî, *kişisel görüşme*, 20 Nisan 2018)

3.6.3. Tasavvufa İntisabı

Necmeddin Haznevî, hem dedesinde hem de ailesinde varolan tasavvufî gelenek içerisinde yetişmiştir. Küçük yaşta iken tasavvufa epey merak salmış olan

Necmeddin Haznevî, dedesini ziyarete gelen alim ve mürşîdlerin sohbetlerini pür dikkat dinler, onların feyiz ve bereketlerinden yararlanırdı. İlim tahsiline başladıktan bir müddet sonra tasavvufa epey merak salmış olan Necmeddin Haznevî Ahmed Haznevî'nin yanında tasavvufî ameline başlamıştır. Ahmed Haznevî'nin yanında tasavvufî amelini tamamlar ancak Ahmed Haznevî'nin vefatından dolayı halifelik alamaz. Ahmed Haznevî'nin vefat etmesinin ardından seyr u sülûkünü Şeyh Abdurrezzak'ın yanında devam ettirir ve halifelik almıştır. (Muhsin Haznevî, *kişisel görüşme*, 20 Nisan 2018)

3.6.4. İrşadı

Ahmed Haznevî, genellikle Şubat ayında göçebe olan, dini bilgileri çok az olan köylülerin yanına gider ve irşad vazifesinde bulunurdu. Necmeddin Haznevî de, daha küçük yaşlarda iken Ahmed Haznevî ile beraber civar köylere gider, orada Ahmed Haznevî'nin irşadına katılırdı. Köylülere Allah'ın emir ve yasaklarını titizlikle yerine getirilmesi gerektiğini, Hz. Muhammed (sav)'in sünnetine bağlı kalınması gerektiğini, namazın nasıl kılınacağı, anne baba hakkının nasıl ödeneceği gibi konularda Ahmed Haznevî ile beraber vaaz ve irşadda bulunurdu. (Muhsin Haznevî, *kişisel görüşme*, 10 Nisan 2018)

Necmeddin Haznevî, ilim icâzetini aldıktan sonra bir müddet Kamışlı'ya bağlı olan Şevitî Köyü'nde irşadda bulunmuştur. Ardından Suriye'nin Tıllmaruf Köyü'nde irşad vazifesini devam ettirmiştir. Gittiği her köyde insanları Allah'a ve Resulüne itaat etmeye çağırır, muhabbeti kendi aralarında yaymalarını gerektiğini söyler, sadâtların yolunu takip edenlerin yanlış yola girmeyeceklerini her daim hatırlatırdı. (Muhsin Haznevî, *kişisel görüşme*, 20 Nisan 2018)

3.6.5. Vefatı ve Halifeleri

Necmeddin Haznevî, 2005 yılında Kamışlı'da vefat etmiştir. Ardında üç halife bırakmıştır. Bunlar:

1. Molla Abdurrahim (Şeyh Masum'un Oğlu)
2. Molla Abdulkadir (ö. 2018)

3. Molla Abdullatif (Kamışlı Selahadin Camii İmamı) (Muhsin Haznevî, *kişisel görüşme*, 20 Nisan 2018)

3.6.6. Tarîkat Silsilesi

Hz. Muhammed Mustafa (Sav), Hz.Ebubekir (ra), Hz. Selman-ı Farisî (ra), Kasım Bin Muhammed Bin Ebubekir (ra), Ebu Abdullah Ca'feri Sadık (ra), Beyazıd-i Bistami, Ebu'l Hasan el-Harkanî, Yusuf Hemedani, Abdulhalik Gücdevani, Arif-i Rivegeri, Mahmud Encirfağnevî, Aliy'y-i Râmitenî, Muhammed Baba Semmâsî, Seyyid Emir Külal, Muhammed Bahâuddin Buhârî, Alâuddîn-i Attar, Yakub El Çerhi, Nâsiruddîn Ubeydullah-ı Ahrar, Muhammed Zahid Bedakşî, Derviş Muhammed Semerkandî, Muhammed Hacı Emkengi, Muhammed Baki Billah, İmamı Rabbânî, Muhammed Masum Farukî, Seyfüddin Farukî, Nur Muhammed Bedevânî, Mirza Can Canan-ı Mazhar, Abdullah Dehlevî, Mevlana Hâlid Bağdadî, Seyyid Taha en-Nehrî, Seyyid Sıbgatullahi Arvâsî, Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî, Şeyh Fethullah Verkânîsî, Şeyh Muhammed Diyâuddîn, Şeyh Ahmed Haznevî, Şeyh Abdurrezzak Halîlî, Şeyh Necmeddin Haznevî. (Muhsin Haznevî, *kişisel görüşme*, 20 Nisan 2018)

4. HALÎLÎYYE MEDRESESİ

Abdurrezzak Halîlî'nin hayattayken ders verdiği ve irşâdda bulunduğu Kızıltepe'deki medresede hâlâ tedrisata devam edilmektedir. Abdurrezzak Halîlî'nin vefatından sonra yerine oğlu Selahaddin Halîlî geçmiş ve babasının tedrisat ve tasavvuf yolunu takip etmiştir. Bulduğu yerde ilim talebelerine kadim medrese geleneği üzerine ders vermekte, gelen misafirlere dini sohbetlerde bulunmakta, tarîkat yolunu sofilerine anlatmakta ve irşâd hizmetlerine devam etmektedir. Ayrıca Selahaddin Halîlî'nin üç oğlu medresede talebelere ders vermekte, onların ahlâkî, ilmî ve manevî alanda ilerlemeleri için çaba sarfetmektedirler.

4.1. Halîliyye Medresesinde Eğitim-Öğretimin Temel Unsurları

4.1.1. Müderrisler

Medreselerde eğitim-öğretim görevini Seydadan sonra müderrisler üstlenmektedir. Bunlar medresedeki ilimlerini okuyarak icâzet almış kişilerdir. Medreselerde okuyan öğrencilerden üst seviyede olanları “Seydalar” okuturken, geriye kalan öğrencileri müderrisler okutmaktadırlar. (Hamidi, 2012, s. 315)

4.1.2. Talebeler

Medreselerde okuyan öğrencilere genellikle “faki” adı verilmektedir. Bununla birlikte, faki’ler, medresedeki eğitim süreci itibariyle buldukları seviyeye göre farklı kategorilere ayrılmakta ve buna göre de farklı şekilde isimlendirilmektedirler. Buna göre, medresede iki farklı kategoride isimlendirme yapılmaktadır. Bunlardan ilkinde göre; medreseye yeni başlayan öğrenciye mubtedi, orta seviyedeki ve okuduğu kitaplar açısından *Mollâ Cami*’ye kadar gelenlere mutavassıt, *Molla Cami*’den sonraki kitapları okuyanlara ise müntehî adı verilmektedir. (Fatih Seydaoğulları, *kişisel görüşme*, 20 Ocak 2017)

Medresede eğitimciler tarafından yapılan ikinci bir adlandırma ise, *Molla Cami* eserinden aşağı bir seviyede okuyan öğrencilere fakka/faki, *Molla Cami* ve yukarı seviyedeki kitapları okuyanlara ise “Talib” adı verilmektedir. (Fatih Seydaoğulları, *kişisel görüşme*, 20 Ocak 2017)

4.2. Medreselerin Eğitim-Öğretim Müfredatı

Medreseleri organize edecek belli bir üst kurum veya mekânizma bulunmamaktadır. Medreseler, geleneklerinden miras aldıkları belli bir müfredatı takip etmektedirler. Arapça dil öğretimi ağırlıklı olan bu müfredat, süreç içerisinde az çok değişikliğe uğramıştır. Bununla birlikte medreselerde okutulan ortak bir müfredatın olduğu söylenebilir. Buna göre aşağıda sıralanan ilim dalları, medrese müfredatını oluşturmaktadır:

- Dil İlimleri: Sarf, Nahiv, Vaz’, İştikak, Meâni, Beyân, Bedî, Şiir ve Lugat

- Şer'î İlimler: Fıkıh, Usul-i Fıkıh, Tefsir, Hadis, İslam Tarihi, Ahlâk ve Kelâm

- Felsefe İlimleri: Mantık ve Felsefe

- Münazara

- Hat (yazı) (Fatih Seydaoğulları, *kişisel görüşme*, 20 Ocak 2017)

4.3. Medresede Öğretim Yöntemleri ve Teknikleri

4.3.1. Mütalaa

Sözcük anlamı, dikkatle okuma ve inceleme olan muṭalaa kelimesi, medrese literatüründe kişinin vereceği/alacağı derse önceden hazırlanması anlamına gelmektedir. Buna göre hoca veya öğrenci, vereceği/alacağı dersin konusunu önce ders kitabına, daha sonra da erişebildiği diğer kitaplara veya şerhlere bakarak konunun çerçevesini anlamaya ve anlaşılması zor yerlerini tespit etmeye çalışır.

Hocaların mütalaası, yaşamları boyunca eserlerle iç içe olmalarından dolayı sürekli denebilir. Hocalar açısından mütalaa, zorunlu olmayıp, gerekli görülen durumlarda yapılan bir etkinliktir. Öğrenciler açısından ise mütalaa, yapılması gerekli görülen zorunlu bir etkinliktir. Ancak bu zorunluluğa ders açısından alt seviyedeki öğrenciler dâhil değildir. Diğer bir ifadeyle ancak *Şerhu'l-Muḡnî*, *Suyûtî*, veya *Molla Cami* gibi eserleri okuyan öğrenciler mütalaa yaparlar. Mütalaa, öğrencinin derste öğreneceği konu hakkında önceden bilgi edinmesi ve dersine motive olması açısından anlamlı bir eğitim etkinliğidir. Modern eğitim kurumlarında öğretmenlerin, hem aldığı dersi tekrar etmelerini, hem de alacakları derse hazırlıklı gelmelerini sağlamak amacıyla öğrencilere verdikleri ev ödevlerine benzetilebilir. Bu uygulamanın medreselerde zorunlu ve rutin olarak yapılması, eğitimin kalitesini arttırmaktadır. (Hamidi, 2012, s. 318)

4.3.2. Ferdi ve Toplu Eğitim

Medreselerde uygulanan öğretim yöntem ve tekniklerinden birisi de birebir eğitimidir. Medreseye öğrencilerin alınmasında çok ciddi kriterlerin olmayışı ve isteyen her bireyin, herhangi bir zaman diliminde medrese eğitimine dâhil olabilmesi, öğrenciler arasında ciddi anlamda bir seviye farklılığına sebep olmaktadır. Yine medreseler arası geçişlerde farklı seviyelerde öğrencilerin bir medreseye dâhil oluşu da aynı sonucu doğurmaktadır. Diğer bir ifadeyle, medreseye hangi zaman diliminde bir öğrencinin geleceği, gelen öğrencinin hangi seviyede olduğu tam olarak belli değildir. Buna göre, medrese öğrencilerinin önemli bir özelliği, çok farklı seviyelere sahip olmalarıdır. Bu durumda medreselerde uygulanan birebir eğitim bir zorunluluktan kaynaklanmaktadır. (Yakışık, 2012, s. 513)

Medreselerde eğitimin temelini oluşturan dil bilimleri özellikle sarf/nahiv konuları ile fıkıh ve mantık dersleri birebir eğitimle gerçekleştirilmekte; idâfi/ek ders diye tanımlanan tefsir, hadis, siyer, vb. din bilimleri dersleri ise Arapça gramerine ve kelime hazinesine sahip öğrencilere toplu şekilde verilmektedir. Öğrencilerin medreseye geldikleri ilk dönemlerde, Kur'an-ı Kerim ve tecvid gibi dersler toplu, sarf derslerinden bazıları 2-3 kişilik gruplarla toplu şekilde verilmekte; ileriki seviyelerde ise dersler birebir verilmektedir. (Yakışık, 2012, s. 513)

4.3.3. Ders ve Metin Ezberi

Medresede okutulan kitaplar genellikle metin ve şerhlerden oluşmaktadır. Yine bunlara ek olarak, söz konusu metin veya şerhlere yazılan haşiyelerle kitap sayısı artmaktadır. Söz konusu bu metin, şerh ve haşiyeler bazen bir tek kitapta, bazen de ayrı kitaplarda olabilmektedir. Örneğin hem metni, hem de şerhi İbn Hişam'a ait olan *Şerhu Katr'in Nedâ'nın* metin ve şerhi, farklı kitaplarda mevcut iken; *Suyutî'nin el-Behcetü'l-Mardiyye'si*, *Ahmed b. Muhammed'in Hallu'l-Meâkid* gibi eserlerinin hem metni hem de şerhleri aynı kitaplarda mevcuttur. Medreselerde okunan kitapların esasını teşkil eden bu metinler, medrese eğitim anlayışı gereği ezberlenmekte, metinler hakkında yazılmış olan şerh ve diğer eserler ise, ezberlenen

metnin anlaşılması için okunmaktadır. (Seydaoğulları, *kişisel görüşme*, 20 Ocak 2017)

4.3.4. Müzakere/Tekrar

Medreselerde eğitim sistemi içerisinde uygulanan yöntemlerden birisi de Hocasından dersini alan her bir öğrencinin gün içerisinde en az üç beş arkadaşıyla dersini müzakere/tekrar etmesidir. Müzakere her aşamada ve konuda başvuru olan bir yöntemdir. Hem ezberi yapılan dilbilgisi eserleri, hem de din bilimlerine ait eserler müzakere yoluyla sürekli tekrar edilmektedir. Dilbilgisi alanındaki konuların tekrarı, metinlerin ezberini kolaylaştırırken, dinî ilimlere ait konuların tekrarı konulara ilişkin değişik bakış açıların fark edilmesini sağlamaktadır. Müzakere yönteminin anlamlı olan önemli bir yönü de hem dersi alan kişi açısından, hem de kendisiyle müzakere yapılan kişi açısından bir tekrar niteliği taşımasıdır. Bu yönü itibariyle müzakere, medresedeki bir öğrenciye, aldığı bir dersi, üzerinden ne kadar süre geçerse geçsin, alt seviyedeki öğrencilerle sık sık müzakere ederek yeniden hatırlayabilme imkânı sağlaması bakımından gayet faydalı ve pedagojik bir uygulamadır. (Hamidi, 2012, s. 318)

4.4. Medresede Eğitim Süresi

Medreselerin eğitim-öğretim süresi ile ilgili net bir zaman dilimi vermek mümkün değildir. Medrese eğitim sisteminin, öğrencinin kapasitesi temel alınarak işletilmesi, bu konudaki belirsizliğin en önemli sebebi sayılabilir. Medrese eğitim sisteminde belli bir zaman diliminde belli derslerin/kitapların bitirilmesi zorunluluğu yoktur. Bir öğrencinin, bir dersi/kitabı bitirip bir sonraki derse/kitaba geçmesi, tümüyle kendi kapasitesine ve ders çalışma performansına bağlıdır. Buna göre, her bir öğrencinin anlayış kapasitesi ve medrese derslerine yönelik ilgi ve tutumu farklı olduğundan, medreselerin eğitim-öğretim süresi öğrenciden öğrenciye değişmektedir. Ayrıca bu husus, dönemlere göre de değişkenlik gösterebilmektedir.

Daha önceki dönemlerde bir öğrencinin medresede kaldığı süre, günümüze oranla daha çoktu. Buna göre bir önceki medrese neslinin medreselerdeki eğitim süresi ortalama 10-15 yıldır. İki nesil geride ise bu sürenin 15 ile 20 yıl arası sürdüğü,

hatta bazı öğrencilerin bu süreyi daha da uzattığı söylenmiştir. Medrese eğitim süresi günümüzde biraz daha kısalmış olup bu süre 5 ile 7 yıl arasında değişmektedir. (Fatih Seydaoğulları, *kişisel görüşme*, 20 Ocak 2017)

4.5. Halîfyeye Medresesinde Okutulan Eserler:

a) Temel Eserler:

- 1- Emsile (Sarf)
- 2- Bina (Sarf)
- 3- İzzi (Sarf)
- 4- Avamil (Nahiv)
- 5- Zuruf (Nahiv)
- 6- Terkip (Nahiv)
- 7- Sadullah sağır (Nahiv)
- 8- Şerhil-Müğni (Nahiv)
- 9- Sa'dini (Sarf)
- 10- Hallü'l-Meakid (Nahiv)
- 11- Şerhil-Kıtır (Nahiv)
- 12- Sadullah Gevra (Nahiv)
- 13- Süyuti (Nahiv)
- 14- Molla cami (Nahiv)
- 15- Abdul-Ğafur (Nahiv)
- 16- Abdul Hakim (Nahiv)
- 17- Muğni't-Tullab (Mantık)
- 18- Muhyiddin (Mantık)
- 19- Hisamkati (Mantık)
- 20- Fenari (Mantık)
- 21- Kavli Ahmed (Mantık)
- 22- Risale-i Vaz' (Vaz')
- 23- İsam (İstiare)
- 24- Velediye (Münazara)
- 25- Şerhi Şemsiye (Mantık)
- 26- Muhtasar'ül-Meani (Belağat)

- 27- Şerhü'l-Akaid (Akaid)
- 28- Cem'ul-Cevami (Usul-ı Fıkıh) (F. Seydaoğulları, *kişisel görüşme*, 20 Ocak 2017)

b) Diğer Eserler:

1. Ğayetü't-Takrib (Şafii Fıkıhı)
2. Nehcü'l- Enam (Akaid)
3. Kısasün Nebiyyin (Siyer)
4. Şerh İbni Kasım (Şafii Fıkıhı)
5. Minhac (Şafii Fıkıhı)
6. Nurul İzah (Hanefi Fıkıhı)
7. El-İhtiyar (Hanefi Fıkıhı)
8. Muhtar'ül-Ehadis (Hadis)
9. Riyazü's-Salihin (Hadis)
10. Tac'ul-Usul (Hadis)
11. Celaleyn (Tefsir)
12. Kadi Beydavi (Tefsir)
13. Rahbiye (Feraiz)
14. Nur'ul-Yakin (Siyer) (F. Seydaoğulları, *kişisel görüşme*, 20 Ocak 2017)

SONUÇ

Abdurrezzak Halîlî Osmanlı Devletinin son dönemlerinde yurt içinde başlamış olduğu İslami ilimleri tahsil sürecini, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında yurt dışında (Suriye ve Irak'ta) tamamlamıştır. Bu süreçte büyük şahsiyetlerin yanında yetişmiş olmanın kendisine kazandırdığı üstün vasıflarla temâyüz etmiş, ilim, irfân, ahlâk ve âdâb hususunda bölge insanı için numune-i imtisal olmuştur. Abdurrezzak Halîlî, yaşamı boyunca birçok talebe ve sâlik yetiştirmiş, halka ve talebelere kapılarını açarak ilim ve irfanı birleştirmiş bir ilim ve hakikat ehlidir.

Maddi imkanların kısıtlı olmasına ve yaşadığı dönemin sıkıntılına rağmen ilmî tedrisatı bir an dahi bırakmamış, ömrünün son demlerine kadar irşâd ve tebliğ vazifesini aksatmadan sürdürmüş, talebelerine ve tabilerine her zaman için Kur'an ve sünnet yolundan ayrılmamalarını tavsiye etmiştir.

Abdurrezzak Halîlî'nin özverili çalışmaları ile bölgede müşahede edilen manevi atmosfer Halîlî'nin vefatı ile kaybolmamış, oğulları ve halifeleri tarafından devam ettirilmiştir. Medresesinde ilim tahsilini tamamlayıp icâze alanlar yeterli düzeyde Arapçaya vakıf, İslami ilimlerde yetkin ve ahlakî eğitimlerini mükemmel bir şekilde tamamlamış olarak mezun olmuşlardır. Ayrıca halife olarak seçtiği kişilerin tümü aklî ve naklî ilimlerde icâze alan, her birisi ehl-i sünnet akidesi çerçevesinde ve tasavvufî kimlikleriyle ilmî çalışmalara ve irşâd hizmetlerine devam eden şahsiyetler olarak hayat sürdürmüşlerdir.

O sadece tedris ve irşâd ile meşgul olmamış gerektiği zaman insanların arasını bulmaya çalışmış, özellikle bölgenin kanayan yarası olan kan davalarının önüne geçmek ve husumetleri sonlandırmak için sulh girişimlerini devam ettirmiş, gayr-i müslimlerin haklarını korumuş, İslam dininin barışçıl yönünü ve hoşgörüsünü bilfiil göstermiştir.

Kadim medrese geleneğinin bir kolu olan ve 1938'de Abdurrezak Halîlî tarafından tesis edilmiş bulunan medresenin eğitim-öğretim faaliyetlerindeki hizmet anlayış metodu ve misyonunun herhangi bir ekonomik getiri beklentisi içerisinde olmadığı ve amaçlarının daha çok dinî ve hayrî hassasiyetler üzerinden şekillendiği gözle görülebilmektedir. Burada okutulan eserler ve eğitimle ilgili takip edilen

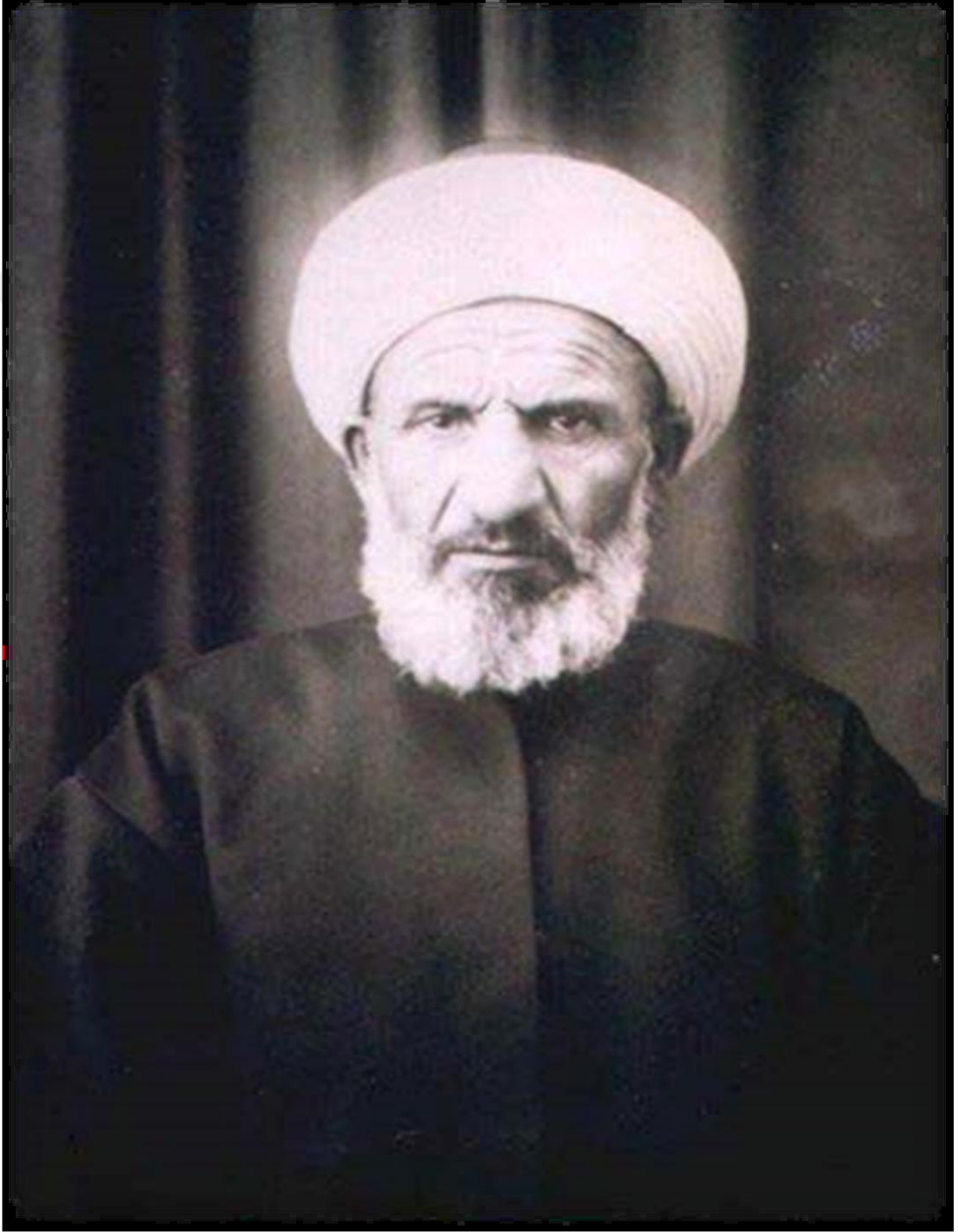
yöntemler incelendiğinde, medresenin Osmanlı medreseleriyle benzeştiği ve söz konusu yapının kısmen biçim değiştirerek aynı işlevi gördüğü söylenebilir.

Abdurrezzak Halîlî tarafından tesis edilmiş bulunan Halîliyye Medrese'lerinin eğitim-öğretim faaliyetleri ve misyonu aynen devam ettirilmekte ve her yıl öğrenci mezun etmektedir. Burada öğrenim gören öğrenciler resmi görevli olarak atanabilmek için aldıkları eğitime ek olarak resmi okullar veya açık öğretim kurumlarından birinde de eğitime devam etmektedirler.

Abdurrezzak Halîlî'nin ve onun temsil ettiği tasavvuf akımının bölge halkı üzerindeki etkisi inkâr edilemez. Vatana ve millete sadık insanları yetiştiren, bölgenin manevi kalkınması ve gelişmesi yönünde çaba sarfeden, bölge halkı üzerindeki etkisi ile sosyal barışı sağlayan ve kitleleri yönlendiren Abdurrezzak Halîlî gibi bir şahsiyet hakkında bugüne kadar bir tez yazılmamış olması ciddi bir eksikliklerdir.

EKLER

EK-1: Şeyh Ahmed Haznevî

EK-2 Abdurrezzak Halîî

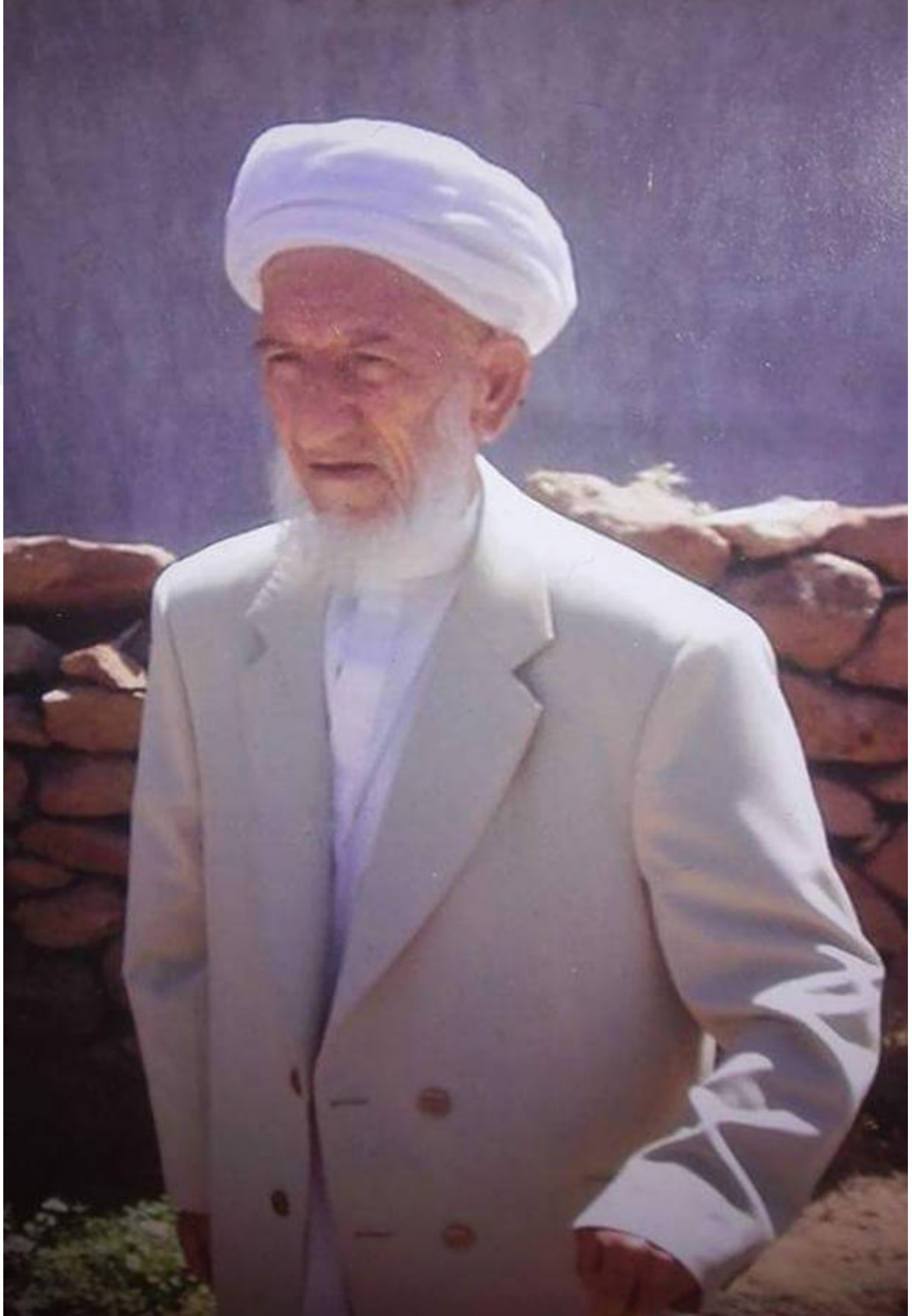
EK-4 Selahaddin Halîfî

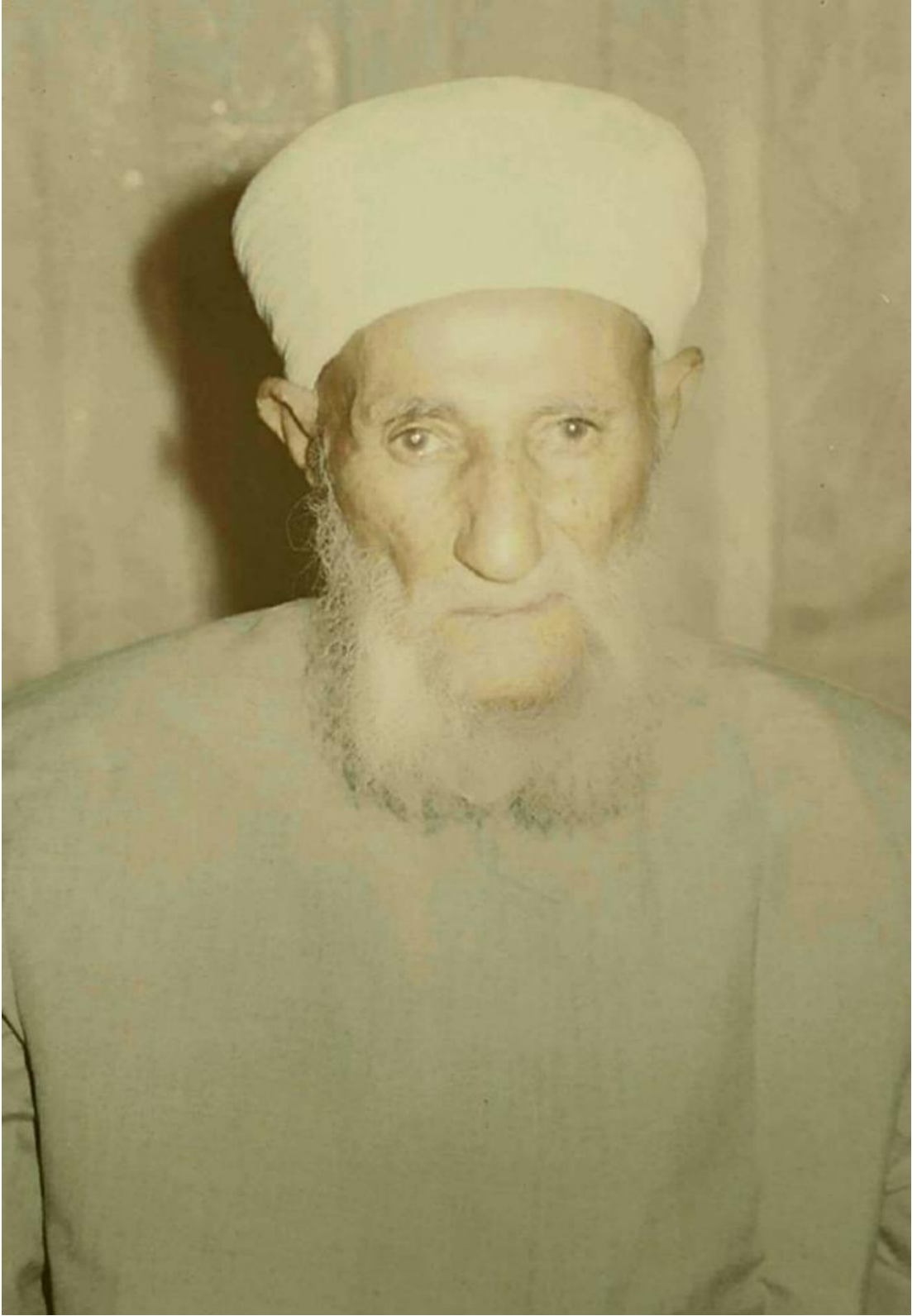
EK-5 Mustafa Halîf

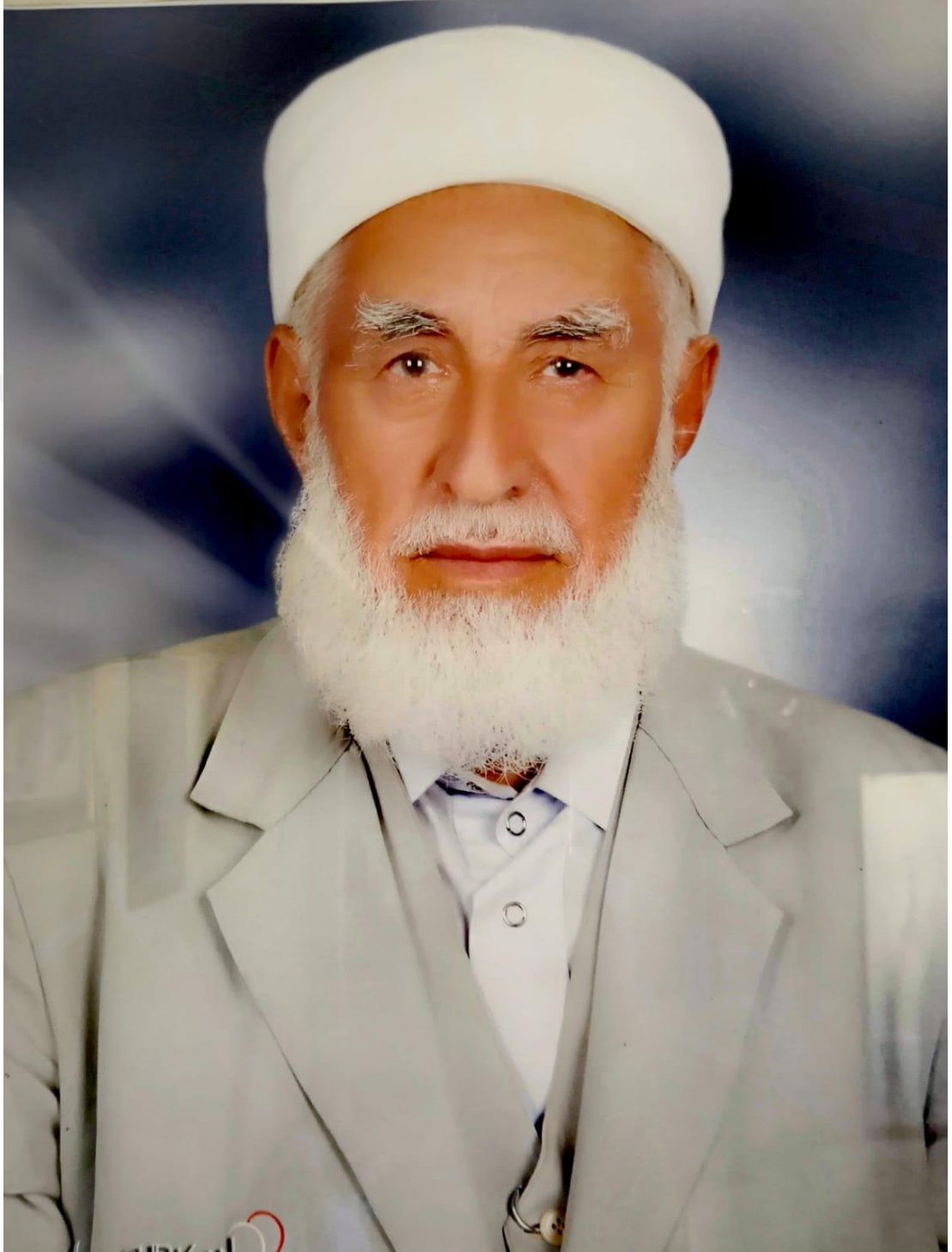
EK-6 Mazhar Norşinî

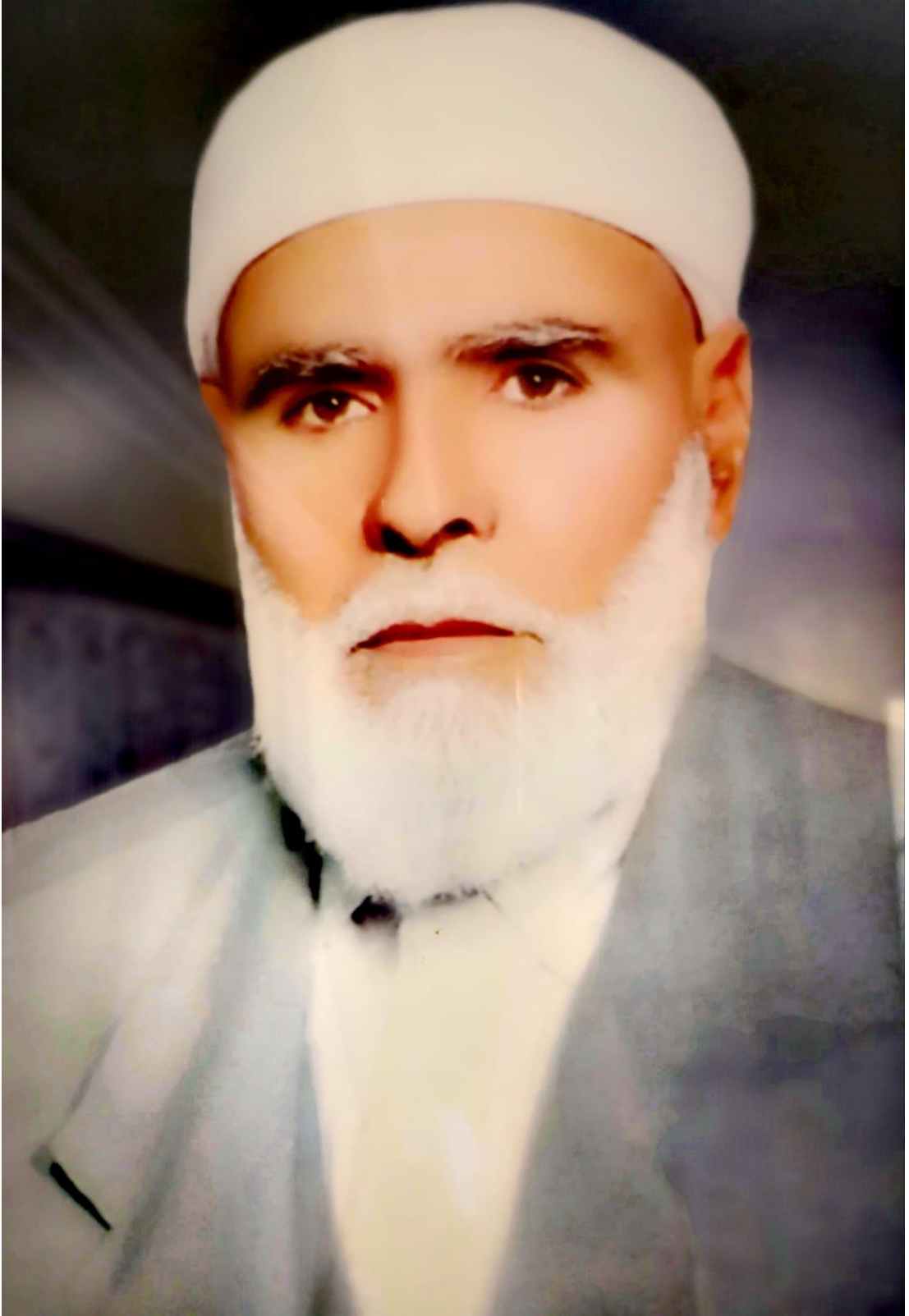
EK-7 Necmeddin Haznevî

EK-8 Bedirhan Kanispi

EK-9 İbrahim Bellî

KAYNAKÇA

Akyüz, K. (2015) *Ahmed el-Haznevî ve Hazneviyye Tarikatı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yalova.

Bağcı, A., Okur, H., (2017), Şeyh Fethullah Verkânîsî ve ed-Dürerü'l-Fethiyye Fi'l-Avâmili'n-Nahviyye Adlı Eserinin Tahkiki. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 2, 92-102.

Bağdâdî, M. H., (2013). *Hâlidîyye Risâlesi*, çev. A. Suat Demirtaş, İstanbul: Semerkand Yayınları.

Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, (2014). *Sahih-i Buhârî*, çev. Abdullah Feyzi Kocaer, İstanbul: Hüner Yayınları.

Cebecioğlu, E., (2014). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara: Otto Yay.

Çakır, M. S., (2017). Şeyh Abdurrahman-ı Tağî ve Norşin Tekkesinden Yayılan Kollar, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 3, 28-32.

Dertli, Y., (2006). *Ahlâk'ın- Nebevi Şeyh Abdurrezzak el-Halîlî ve Tasavvuf Dersleri*, Kahramanmaraş: Can Ofset Yayınları.

Diyâuddîn, M, Haznevî A., (1977). *Mektûbat*, çev. Hasib Seven, İstanbul: Yayılcık Matb.

Hamidi, M. S., (2012) *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler*, Ed., Fikret Gedikli 1. C. Muş: MŞÜ. Yay.

Haznevî, Şeyh Alaeddin, *Muhammed Diyâuddîn ve Şah-ı Hazne Hayat ve Menkıbeleri*. çev. Abdullah Demiray, İstanbul: Semerkand Yay. 2012.

Kınacı, S., (2013). *İşaretler*, Ankara: SEY-TAC Yayınları.

Korkusuz, M. Ş., (2010). *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendî*. İstanbul: Pak Ajansı Yayınları.

Licevî, A., *Tüm Yönleriyle Abdurrezzak Halîlî*, Halîlî medresesi kütüphanesinde mevcut olan bilgisayar hatlı kitabın fotokopisi.

Memiş, A., (2014). *Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî Hazretleri*, Ankara: Nasihat Yayınları.

- Nakşibendî, N. b. M., (2013). *Altın Silsile*, çev. İbrahim Tozlu, İstanbul: Semerkand Yayınları.
- Ölekî, M. H. Ş., (2015). *Minah*, çev. Siraceddin Önlüer, Hüseyin Okur, İstanbul: Semerkand Yayınları.
- Özaydın, Murat, (2012). *Abdurrahman Aktepe Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İstanbul, Cihan Yay.
- Pesen, M. N., (2015). Velayet Semasında Kutup Yıldızı Şah-ı Nakşidend. *İlim ve İrfan Dergisi*, 1 (1), Eylül.
- Serdar, M. T., (2017). *Bitlis Erenleri*, Bitlis: Bitlis Valiliği Kültür Yayınları.
- Seydaoğulları, M. M., (2014). Ahlâk'ın-Nebevî Şeyh Abdurrezak el-Halîlî Hayatı ve Tasavvuf Dersleri, *Âl-i Beyt Dergisi*, S. 2, 47.
- Seydaoğulları, M. M., (2014). Seyid Tâhâ Nehrî Hazretleri. *Âl-i Beyt Dergisi*, S. 10, 53.
- Seydaoğulları, M. M., (2008). Zamanın Kandillerinden Şâh-ı Nakşibend Muhammed Bahâeddin (R.A) Hazretleri. *Âl-i Beyt Dergisi*, S. 3, 60.
- Seydaoğulları, M. M., (2008). Seyyid Sıbgatullah el-Arvasî (Gavs-i Hizanî)'nin Hayatı. *Âl-i Beyt Dergisi*, S.5, 54.
- Seydaoğulları, M. F., *Manevi Risale*. Halili medresesinde mevcut olan bilgisayar hatlı kitabın fotokopisi.
- Şükrü, E. H., (2013). *Şemsü'ş Şümûs*. (Sad.) Eser Sazak, İstanbul: Semerkand Yayınları.
- Tahî, Ş.A., (2014). *Mektûbât-ı Seyda-i Tahî*. çev. Ahmet Şahin, İstanbul: Semerkand.
- Tan, A., (2012). *Turabidin'den Berriye'ye Aşiretler, Dinler, Diller, Kültürler*. İstanbul, Nûbihar Yay.
- Tan, Z., (2013). Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin Talebelerinden Seyyid Tâhâ el-Hakkâri. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 3, 99-101.
- Tenik, A., (2015). *Tarihsel Süreçte Kürt Coğrafyasında Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Nubihar Yayınları.

Tenik, A., Göktaş, V., (2015). *Allah'la Varolmanın Yolu Zikir*, İstanbul: Erkam Yayınları.

Uçan, S., (2011). *Nakşîbendî Şeyhlerinin Hikmetli Sözleri*, İstanbul: Huzur Yayınları.

Yakışık, N., (2012). *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler*. Ed., Fikret Gedikli, Muş: M.Ş.Ü. Yay.

Yıldız, M. Z., (2016). Seyda İbrahim el-Farukî Bellî Hazretleri. *İslami Hayat Dergisi*, S. 48 20-21.

Yıldız, M. Z., (2014). *Seyda Şeyh Farukî el-Belli*, İstanbul: Reyhanî Yayınları.

Kişisel Görüşme Yapılan Kişiler

1. Abdulkudus Demirel
2. Bedirhan Kanispî
3. Fatih Seydaoğulları
4. Fethullah Ayte
5. Hafız Taşçı
6. Mahsum Taşçı
7. Mehmet Norşinî
8. Mesud Ayte
9. Nafi Yıldız
10. Selahaddin Halîlî
11. Mustafa Halîlî
12. Rahmetulah Norşinî
13. Diyâuddîn Seydaoğulları
14. Muhsin Haznevî

İnternet Araştırması Kaynakları

1. Tontaş, Ş., (2016, 08.19.) ömrünü İslam'a adayan Alim: Şeyh Mazhar [<http://hurseda.net/Yerel/172113-Omrunu-islâma-adayan-âlim-Seyh-Mazhar.html> adresinden edinilmiştir.

2. https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=501343403562441&id=286827808347336
3. (2016. 08. 09). Norşin Nakşibendi
(<https://www.facebook.com/286827808347336/photos/a.288585204838263.1073741827.286827808347336/300723693624414/?type=3> adresinden edinilmiştir.
4. <https://www.mumsema.org/turk-islâm-âlimleri/94750-seyh-seyyid-selahaddin-el-haleli-k-s-hz-lerinin-hayati.html>

